

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

**SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS MAGISTRO
STUDIJŲ PROGRAMA**
Logopedijos specializacija

VILMA BALTRUŠAITYTĖ

Magistro studijų baigiamasis darbas

**PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS
NEIŠSIVYSTYMĄ, FONOLOGINIAI GEBĖJIMAI**

Darbo vadovė dr. Simona Daniutė

Šiauliai, 2026

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Vilma Baltrušaitytė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Specialioji pedagogika (Logopedija) <i>Special Education (Speech Therapy)</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai <i>Phonological Processing Skills of Preschool Children With Developmental Language Disorder</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Vilma Baltrušaitytė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, Vilma Baltrušaitytė, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / months

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / an embargo period shall not exceed 60 months).

Embargo laikotarpis nereikalingas / no embargo requested.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / Reason for embargo period:

VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJOS DIRBTINIO INTELEKTO ĮRANKIŲ NAUDOJIMO RAŠTO DARBUOSE DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Vilma Baltrušaitytė

Studijų programa, kursas: Specialiosios pedagogikos magistro studijų programa / logopedijos specializacija, 2 kursas

Rašto darbo pavadinimas: Priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai

Rašto darbo tipas Magistro baigiamasis darbas

Modulio / dalyko pavadinimas (*išskyrus baigiamojo darbo atvejų*)

Deklaracijos pateikimo data 2025 sausio 5 d.

Patvirtinu, kad vertinimui pateiktas savarankiškai atliktas rašto darbas yra parengtas laikantis Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodekso¹, Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatai², Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarkos³ ir Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairių⁴.

Pažymiu, kad rašto darbo rengimui *buvo naudojami / nebuvo naudojami* (*pabraukti tinkamą variantą*) generatyvinio dirbtinio intelekto (toliau - DI) įrankiai.

Tuo atveju, jei darbo rengimui buvo pasitelkti DI įrankiai, pateikiu tikslią ir išsamią informaciją apie jų naudojimo tikslus ir apimtį:

1. DI įrankiai:

- Naudoti įrankiai (pvz.: Connected Papers, Midjourney, GitHub Copilot ar kiti, *įrašyti*):

- Naudojimo tikslas (duomenų rinkimas, redagavimas, vertimas, priedų generavimas ar kitas, *įrašyti*):

2. Esminiai DI panaudojimo atvejai:

Darbo dalis/vieta (puslapis, pastraipa)	Naudojimo tikslas	Užklausų pavyzdžiai

¹ Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas, https://www.vu.lt/site_files/Akademines_etikos_kodeksas_suvestine_redakcija.pdf

² Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatai, [2024-05-21 Studijuojančiųjų RD rengimo gynimo ir kaupimo nuostatai.pdf](https://www.vu.lt/site_files/2024-05-21_Studijuojanciju_RD_rengimo_gynimo_ir_kaupimo_nuostatai.pdf)

³ Vilniaus universiteto Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarka, https://www.sa.vu.lt/external/sa/files/Studiju_skyrius/VUSA_Rasto_darb%C5%B3_rengimo_ir_gynimo_tvarka_2024.pdf

⁴ Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairės, https://www.vu.lt/site_files/SPN-54_2024_priedas.pdf

3. Savarankiškumas ir autorystė:

- Patvirtinu, kad esu atsakingas(-a) už rašto darbo savarankiškumą ir autorystę: visos DI sugeneruotos rašto darbo dalys mano atidžiai patikrintos, patikslintos, pataisytos ir pažymėtos literatūros nuorodose. Darbas parengtas užtikrinant jame pateikiamų DI įrankiais sugeneruotų teksto dalių ir (ar) priedų tikslumą, patikimumą ir korektiškumą;
- Patvirtinu, kad DI įrankiai nenaudoti darbe pateikiamų duomenų, informacijos, autorių minčių klastojimui, iškraipymui ar kitokio pobūdžio klaidinančiam pateikimui.

4. Akademinė etika:

- Patvirtinu, kad pateikta informacija apie DI įrankių naudojimą yra tiksli ir išsami;
- Patvirtinu, kad DI įrankiai naudoti savarankiško duomenų rinkimo, tyrimo, analizės, teksto ar priedų (*pabraukti tinkamą; jei reikia, įrašyti papildomą informaciją* _____) (pa)pildymui, o ne kaip savarankiško darbo pakaitalas;
- Suprantu, kad nenurodytas DI įrankių naudojimas gali būti laikomas draudimo plagijuoti pažeidimu, kuris numatytas Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodekse.

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas. Šiame darbe analizuojami priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai. Tyrimo aktualumą lemia empirinių tyrimų apie vaikų fonologinius gebėjimus Lietuvoje trūkumas. *Probleminiai klausimai:* Kokie yra priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimai – fonologinis suvokimas, fonologinė trumpalaikė atmintis, greitas automatizuotas vardijimas? Kokios stipriosios ir silpnosios fonologinių gebėjimų sritys?

Objektas – priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai.

Tikslas – atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinius gebėjimus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti kalbos neišsivystymo teorinę sampratą, esminius požymius skirtinguose kalbos komponentų lygmenyse.
2. Atskleisti teorinę fonologinių gebėjimų apibrėžtį, struktūrą ir neformalaus vertinimo ypatumus.
3. Įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinius gebėjimus – fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį, greitą automatizuotą vardijimą – taikant neformalias vertinimo užduotis.
4. Išryškinti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų stipriąsias ir silpnąsias sritis.

Tyrimo metodologija, metodai, imtis. Pasirinkta kokybinio tyrimo prieiga, taikant atvejo tyrimo strategiją. Teorinėje dalyje atlikta mokslinės literatūros analizė. Empirinėje – atvejo analizė, dokumentų analizė, vaikų fonologinių gebėjimų testavimas, kokybinė turinio analizė bei kiekybinė duomenų aprašomoji analizė. Tyrimo imtis sudaryta taikant tikslinę atranką. Tyrime dalyvavo 7 priešmokyklinio amžiaus vaikai, turintys skirtingo lygio kalbos neišsivystymą.

Tyrimo rezultatai. Lengviau sekėsi paprastesnės fonologinio suvokimo užduotys žodžio ir skiemens lygmenyse bei trumpesnių žodžių kartojimas. Didžiausi sunkumai išryškėjo fonologinio suvokimo rimo ir fonemos lygmens užduotyse, ilgesnių išgalvotų žodžių kartojimo užduotyse bei greito automatizuoto vardijimo užduotyse, kurioms būdingas lėtas tempas ir dažni delsimo momentai. Gauti rezultatai atskleidžia individualius fonologinių gebėjimų skirtumus tarp vaikų ir patvirtina, kad fonologinių gebėjimų sunkumai pasireiškia nevienodai.

Esminės sąvokos: kalbos neišsivystymas, fonologiniai gebėjimai, priešmokyklinis amžius.

SUMMARY

Relevance of the study. This study analyzes the phonological skills of preschool-aged children with developmental language disorder. The relevance of the study is determined by the lack of empirical studies on children's phonological skills in the Lithuanian. *Problem questions:* What are the phonological skills of preschool-aged children with developmental language disorder – phonological awareness, phonological short-term memory and rapid automatized naming? What are the strengths and weaknesses of these phonological skill areas?

The subject is the phonological skills of preschool-aged children with developmental language disorder.

The aim of the study is to reveal the phonological skills of preschool-aged children with developmental language disorder.

Objectives:

1. To analyze the theoretical concept of developmental language disorder and its key characteristics across different levels of language components.
2. To disclose the theoretical definition and structure of phonological skills and the characteristics of their informal assessment.
3. To assess the phonological skills of preschool-aged children with developmental language disorder – phonological awareness, phonological short-term memory, and rapid automatized naming – using informal assessment tasks.
4. To identify the strengths and weaknesses of phonological skills in preschool-aged children with developmental language disorder.

Research methodology, methods, sample. A qualitative research approach was selected, applying a case study strategy. In the theoretical part, an analysis of scientific literature was conducted. In the empirical part, case analysis, document analysis, assessment of children's phonological skills, analysis that allows the analysis of the manifestation of phonological skills, and qualitative analysis and descriptive quantitative data analysis were employed. The research sample was formed using purposive sampling. The study involved seven preschool-aged children with different levels of developmental language disorder.

Research results. Simpler phonological awareness tasks at word and syllable levels and the repetition of shorter words were performed more successfully. The greatest difficulties emerged in rhyme and phoneme-level phonological awareness tasks, in the repetition of longer nonword forms, and in rapid automatized naming tasks, which were characterized by slow pace and frequent hesitation. The results reveal individual differences in phonological skills among children and confirm that phonological difficulties manifest in diverse ways.

Keywords: developmental language disorder, phonological skills, preschool age.

Turinys

IVADAS	2
1. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ TEORINIAI ASPEKTAI	5
1.1. Kalbos neišsivystymo samprata ir požymiai	5
1.2. Fonologiniai gebėjimai ir jų komponentai	8
2. FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ VERTINIMO YPATUMAI.....	14
2.1. Fonologinių gebėjimų vertinimo reikšmė logopedijoje	14
2.2. Fonologinių gebėjimų vertinimo instrumentai tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste	15
2.3. Neformalaus fonologinių gebėjimų vertinimas logopedinėje praktikoje	19
2.3.1. Neformalaus vertinimo samprata ir taikymo principai	19
2.3.2. Fonologinių gebėjimų vertinimas, taikant neformalias užduotis	20
3. TYRIMO METODOLOGIJA	22
3.1. Tyrimo planas.....	22
3.2. Tyrimo eiga ir metodika	24
3.3. Duomenų rinkimo ir analizės metodai.....	25
3.4. Tyrimo instrumentas	27
3.5. Tyrimo imtis	30
3.6. Tyrimo etika	32
4. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ VERTINIMAS: ATVEJO ANALIZĖ.....	34
4.1. Tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, atvejų aprašymas	34
4.2. Tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai	40
4.2.1. Atskirų atvejų analizė.....	40
4.2.2. Greito automatizuoto vardijimo rezultatai	48
MOKSLINĖ DISKUSIJA IR TYRIMO RIBOTUMAI.....	50
IŠVADOS	53
LITERATŪRA.....	54
PRIEDAI	63

IVADAS

Aktualumas ir mokslinis ištirtumas. Priešmokyklinis amžius yra vienas svarbiausių kalbos raidos etapų, nes formuojasi pagrindiniai fonologinės informacijos apdorojimo gebėjimai. Vaikai mokosi girdėti, atskirti ir struktūruoti kalbos garsus, todėl fonologinių procesų veikimas yra svarbus tolesnei kalbos raiškai ir supratimui. Bishop ir bendraautorai (2017) pažymi, kad ankstyvame amžiuje pasireiškiantys sunkumai šioje srityje dažnai išlieka ir vėlesniuose mokymosi etapuose, ypač tuomet, kai laiku nesuteikiama kryptinga pagalba. Šiame kontekste kalbos neišsivystymas apibrėžiamas kaip vaikystėje pasireiškiantis ilgalaikis kalbos raidos sutrikimas, apimantis kalbos supratimo ir (ar) raiškos sunkumus, nesusijusius su aiškiai nustatomomis neurologinėmis, sensorinėmis ar intelekto priežastimis (Bishop ir kt., 2017; Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Tarptautiniai tyrimai rodo, kad tai vienas dažniausiai pasitaikančių vaikų raidos sutrikimų – jis nustatomas maždaug 7-9 % vaikų, nors paplitimo rodikliai skirtingose šalyse gali reikšmingai skirtis (Al-Bluwi ir kt., 2025; Norbury ir kt., 2016). Kadangi šis sutrikimas apima visus kalbos mokymosi komponentus mokymosi, vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnai nustatomi ir kalbos garsų apdorojimo sunkumai, laikomi vienais iš pagrindinių kalbos raidos sutrikimo struktūrinių komponentų. Tyrėjai pabrėžia, kad fonologinių gebėjimų nepakankamumas gali apsunkinti kalbos garsų skyrimą, garsų sekos suvokimą žodyje, ritmišką garsų atkartojimą ar greitą girdimos informacijos apdorojimą (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021).

Mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriami trys pagrindiniai fonologinių gebėjimų komponentai: fonologinis suvokimas, fonologinė trumpalaikė atmintis ir greitas automatizuotas vardijimas (Maleki Shahmahmood ir kt., McNeill ir kt., 2025; 2020; Nkurunziza, 2024; Pittas, 2025). Fonologinis suvokimas apima gebėjimą suvokti ir manipuluoti kalbos garsais, fonologinė trumpalaikė atmintis leidžia trumpam išlaikyti garsinę informaciją, o greitas automatizuotas vardijimas atspindi, kaip sklandžiai vaikas geba atpažinti ir įvardyti dažnai vartojamus stimulus. Tyrimai rodo, kad šių komponentų sunkumai dažnai būdingi vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, todėl jie laikomi svarbiais rodikliais, vertinant fonologinius gebėjimus.

Fonologinių gebėjimų vertinimo svarbą priešmokykliniame amžiuje patvirtina ir Lietuvos tyrėjai. Daniutė ir Staliūnienė (2021) pabrėžia, kad fonologiniai sunkumai yra dažni įvairių kalbos sutrikimų atvejais ir turi būti vertinami kompleksiskai. Krivickaitė (2014), Krivickaitė-Leišienė ir Kavaliauskaitė-Vilkinienė (2025) tyrimai atskleidžia fonologinės trumpalaikės atminties ir išgalvotų žodžių kartojimo užduočių reikšmę, vertinant vaikų kalbinius gebėjimus. Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė (2021) analizuoja fonologinių procesų vietą kalbos sistemoje ir jų sąsajas su kalbos neišsivystymo raiška, o Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė (2024) išryškina fonologinių sunkumų paplitimą ankstyvojo amžiaus vaikų grupėje bei jų poveikį rišliosios kalbos

raidai. Šie tyrimai rodo, kad fonologinių gebėjimų analizė yra viena svarbiausių kalbos sutrikimų vertinimo dalių.

Apibendrinant galima teigti, kad fonologinių gebėjimų tyrimai yra pakankamai išsamiai išplėtoti tarptautiniu mastu, o Lietuvos tyrėjai pateikia vertingų įžvalgų apie fonologinių procesų ypatumus ir jų ryšį su kalbos sutrikimais. Tačiau nacionaliniame kontekste vis dar trūksta tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai, taikant amžiui pritaikytas, neformalias vertinimo užduotis. Tai pagrindžia šio magistro darbo aktualumą, mokslinę reikšmę ir poreikį analizuoti fonologinių gebėjimų raišką, remiantis praktiniais vertinimo duomenimis.

Probleminiai klausimai: Kokie yra priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimai – fonologinis suvokimas, fonologinė trumpalaikė atmintis, greitas automatizuotas vardijimas? Kokios stipriosios ir silpnosios fonologinių gebėjimų sritys?

Objektas – priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai.

Tikslas – atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinius gebėjimus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti kalbos neišsivystymo teorinę sampratą, esminius požymius skirtinguose kalbos komponentų lygmenyse.
2. Atskleisti teorinę fonologinių gebėjimų apibrėžtį, struktūrą ir neformalaus vertinimo ypatumus.
3. Įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą fonologinius gebėjimus – fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį, greitą automatizuotą vardijimą – taikant neformalias vertinimo užduotis.
4. Išryškinti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų stipriąsias ir silpnąsias sritis.

Tyrimo metodologija ir metodai. Siekiant atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinius gebėjimus, tyrime pasirinkta kokybinio tyrimo metodologinė prieiga, grindžiama interpretatyvizmo požiūriu. Tyrime taikyta atvejo tyrimo strategija, leidžianti nagrinėti tiriamąjį reiškinių per individualių atvejų patirtį ir kontekstą. Tyrimas remiasi empiriniais duomenimis, surinktais atliekant dokumentų analizę ir vaikų fonologinių gebėjimų testavimą. Duomenų analizei taikyta kokybinė turinio analizė, o greito automatizuoto vardijimo užduočių rezultatai apibendrinti kiekybiniais rodikliais (atlikimo laikas, klaidų skaičius).

Tyrimo imtis ir atranka. Tyrime dalyvavo 7 priešmokyklinio amžiaus vaikai, kuriems nustatytas kalbos neišsivystymas. Iš jų vienam ugdytiniui nustatytas žymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos ir suvokimo sutrikimas), trims – vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas), trims – nežymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas). Tyrimo dalyviai atrinkti, taikant tikslinę atranką ir remiantis iš anksto apibrėžtais kriterijais: priešmokykliniu vaikų amžiumi; Pedagoginėje psichologinėje tarnyboje (PPT) identifikuotu pirminiu sakinės kalbos sutrikimu; tėvų (globėjų) raštiškas sutikimu dėl vaiko dalyvavimo tyrime.

Tyrimo etika. Visuose etapuose buvo laikomasi pagrindinių kokybinių tyrimų etikos principų: dalyvių informavimo, savanoriškumo dalyvavimo, pagarbos dalyviams, konfidencialumo ir duomenų patikimumo (Cohen ir kt., 2018; Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Vaikų dalyvavimas tyrime vyko tik gavus jų tėvų (globėjų) raštišką sutikimą. Tyrimo metu surinkti duomenys buvo naudojami tik moksliniais tikslais, užtikrinant dalyvių anonimiškumą ir asmens duomenų apsaugą.

Tyrimo etapai ir organizavimas. Tyrimas vyko trimis etapais (Cohen ir kt., 2018): parengimo ir planavimo (mokslinės literatūros analizė, metodologiniai sprendimai, neformalių fonologinių gebėjimų vertinimo užduočių parengimas ir imties sudarymas), empirinių duomenų rinkimo (Pedagoginės psichologinės tarnybos dokumentų analizė, fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo vertinimas) ir duomenų analizės bei interpretacijos (atvejų analizė, kokybinė ir kiekybinė turinio analizė, rezultatų siejimas su moksliniais tyrimais).

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Darbo naujumas siejamas su empirinių tyrimų apie priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų trūkumu nacionaliniame kontekste, ypač juos vertinant neformaliomis, amžiui pritaikytomis užduotimis. Darbo rezultatai papildė teorines žinias apie fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą bei atskleidžia dažniausiai pasitaikančius sunkumus šioje vaikų grupėje. Tyrimo duomenys taip pat turi praktinę reikšmę logopedinei veiklai, nes padeda geriau suprasti neformalaus fonologinių gebėjimų vertinimo galimybes priešmokykliniame amžiuje ir jų taikymo naudą.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir užsienio kalba, įvadas, 4 skyriai, diskusija, išvados, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikiama 12 lentelių, 1 paveikslas. Darbo apimtis be priedų – 63 puslapiai.

1. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kalbos neišsivystymo samprata ir požymiai

Kalbos neišsivystymo samprata. Ilgą laiką vaikų kalbos raidos sutrikimas buvo įvardijamas kaip specifinis kalbos sutrikimas (angl. *Specific Language Impairment*), apibrėžiamas kaip kalbos mokymosi sunkumai, nesusiję su aiškiai nustatomomis neurologinėmis, sensorinėmis ar intelekto priežastimis. Tačiau šis terminas buvo kritikuojamas kaip netikslus, nes klaidinančiai sudarė įspūdį, jog kalbos sunkumai pasireiškia tik kalboje, nors iš tikrųjų jie dažnai siejasi ir su kitais pažintiniais bei socialiniais sunkumais (Bishop ir kt., 2017). Atsižvelgiant į tai, 2017 m. tyrėjų grupė pasiūlė naują terminą – kalbos raidos sutrikimas (angl. *Developmental Language Disorder*), kuris labiau atspindi šio sutrikimo kompleksiskumą ir ilgalaikį poveikį vaiko raidai. Tarptautiniuose dokumentuose kalbos raidos sutrikimas laikomas pirminiu kalbos sutrikimu, atsirandančiu nesant kitų medicininių ar raidos pažeidimų (Bishop ir kt. 2017). Lietuvoje vartojamas *kalbos neišsivystymo* terminas yra įtvirtintas teisės aktuose ir švietimo dokumentuose, tačiau jis vartojamas plačiau – gali būti taikomas tiek pirminiams, tiek antriniams kalbos raidos sutrikimams, priklausomai nuo jų kilmės (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Pirminis nustatomas tuomet, kai kalbos sunkumai atsiranda savarankiškai, be kitų gretutinių raidos ar sveikatos sutrikimų, o antrinis – kai kalbos sutrikimas yra lydintis reiškinys, susijęs su pagrindiniu sutrikimu, pavyzdžiui, klausos ar intelekto (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Vis dėl to mokslinėje literatūroje galima aptikti ir sąvoką *neišplėtota kalba* (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021; Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022), kuri pradėta vartoti pereinant nuo medicininės prie pedagoginės kalbos sutrikimų sampratos, kai daugiau dėmesio skiriama ne jų priežastims, o kalbos struktūros nepakankamam išsivystymui (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021).

Kalbos neišsivystymas apibrėžiamas kaip vaikystėje pasireiškiantis ilgalaikis kalbos raidos sutrikimas, kai vaikui būdingi sunkumai suprantant ar vartojant kalbą, tačiau šie sunkumai nėra susiję su jokia žinoma neurologine, sensorine, intelektine, emocine ar kita biomedicine priežastimi (Bishop ir kt., 2017). Tarptautiniai tyrimai nurodo, kad kalbos neišsivystymas pasitaiko maždaug 7 % vaikams (Norbury ir kt., 2016), o kartu su kitais gretutiniais sunkumais šis skaičius gali siekti net apie 9 %. Vis dėlto įvairiose šalyse paplitimo rodikliai labai skiriasi – kai kur pateikiama nuo 3,2 % iki 25,6 % (Al-Bluwi ir kt., 2025). Tyrėjai sutaria, kad tai vienas dažniausiai pasitaikančių vaikų raidos sutrikimų. Kadangi kalbos neišsivystymas dažnai išlieka ilgą laiką, svarbu atkreipti dėmesį ne tik į jo paplitimą, bet ir į galimas pasekmes vaiko raidai. Kalbos

neišsivystymas dažniausiai neišnyksta savaime, bet išlieka ir vyresniame amžiuje, apsunkina vaiko mokymąsi (Bishop ir kt., 2017; Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021; Norbury ir kt., 2016) pasireiškia reikšmingais kalbos supratimo ir raiškos sunkumais bei siejami su socialiniais ir emociniais funkcionavimais (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021; Norbury ir kt., 2016). Kalbos neišsivystymas dažnai apibūdinamas kaip „nematomas“ (angl. *invisible disability*) (Gaudette, 2022) arba „paslėptas“ (angl. *hidden condition*) sutrikimas (Norbury, 2024), nes jis neturi išorinių fizinių požymių ir dažniausiai išryškėja tik akademiniam ar socialiniam kontekste. Vėlesniame amžiuje kalbos neišsivystymo pasekmės išlieka įvairiose srityse: paauglystėje šis sutrikimas siejamas su žemesniu pasitikėjimu savo gebėjimais ir didesniais mokymosi sunkumais (Buteau-Poulin ir kt., 2025), taip pat su socialinės integracijos iššūkiais, įskaitant padidėjusią patyčių riziką (Oncioiu ir kt., 2024), o suaugusiųjų tyrimai rodo ilgalaikes neigiamas pasekmes, susijusias su akademiniais pasiekimais, psichikos sveikata ir socialine adaptacija (Nudel ir kt., 2023; Wilmot ir kt., 2024).

Kalbos neišsivystymo požymiai. Kalbos neišsivystymas pasireiškia vaikams, kurių bendra raida, intelektas, klausa yra tinkami, tačiau kalbos sistema formuojasi lėčiau, netolygiau ir neatitinka įprastų amžiaus normų (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021; Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024; Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Šis sutrikimas apima įvairius kalbos aspektus – nuo garsų tarimo ir fonologinės sistemos iki gramatikos, žodyno, sakinio sandaros ir kalbos vartojimo kasdienėje komunikacijoje (Kamandulytė-Merfeldienė ir Makauskienė, 2021; McGregor ir kt., 2022; Vukovic ir kt. 2022). Kalbos neišsivystymas apima kelis kalbos lygmenis – nuo fonetikos ir fonologijos iki semantikos, gramatikos ir pragmatikos.

Fonetiniame lygmenyje vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, būdingi ryškūs garsų tarimo trūkumai – garsai ar skiemenys keičiami, praleidžiami, klystama tariant žodžius, ypač ilgesnius ir sudėtingesnės struktūros (; Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024; Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022).

Fonologiniame lygmenyje vaikams dažnai pasireiškia sunkumai diferencijuojant garsus – jiems sudėtinga atpažinti ir atskirti panašiai skambančius garsus (Georgiou ir Theodorou, 2023; Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Taip pat pastebima, kad jie dažnai negali tiksliai ir nuosekliai pakartoti skiemenų sekų (Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024). Tokie sunkumai ypač išryškėja atliekant išgalvotų žodžių kartojimo užduotis, kurios padeda pamatyti, kaip vaikas geba išlaikyti ir atkurti garsinę informaciją. Tyrimai rodo, kad vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, dažnai pasižymi silpnesne fonologine atmintimi (Fu ir kt., 2024), o jų prastesni rezultatai gali būti susiję su nepakankamai tvirtomis garsų reprezentacijomis, t. y. nepakankamai tvirtas garsų atvaizdavimas atmintyje (McGregor ir kt., 2022). Visa tai leidžia suprasti, kad fonologiniai

sunkumai yra vienas ryškiausių kalbos neišsivystymo požymių ir svarbiai veikia tolesnę vaiko kalbos raidą.

Semantiniame (leksikos) lygmenyje vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, būdinga ribota žodyno apimtis ir lėtas žodyno plėtojimas (Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024; McGregor ir kt., 2022). Taip pat pastebimas vėluojantis sakinių atsiradimas, sunkesnis veiksmažodžių įsisavinimas bei dažni žodžių paieškos sunkumai (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Šios autorės pabrėžia, kad vaikų kalboje neretai praleidžiamos svarbios sakinio dalys ar semantiškai reikšminga informacija, pavyzdžiui, laiko ar vietos aplinkybės, be to, jiems sunku įsisavinti naujų žodžių reikšmės ir suprasti pasakojimų turinį. McGregor ir kt. (2022) papildomai atkreipia dėmesį, kad vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, žodžių ir jų reikšmių susiejimas yra mažiau tikslus. Šiuos duomenis papildė Guerra ir kt. (2024), pabrėždami, jog dėl menkiau išplėtotų semantinių tinklų vaikams sunkiau spontaniškai pasirinkti tinkamiausius žodžius, o tai daro poveikį jų rišliajai kalbai.

Morfologijos ir sintaksės lygmenyje vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnai pasitaiko linksnių derinimo klaidų, netaisyklingos daiktavardžių, būdvardžių ir skaitvardžių vartojimas. Šie netikslumai pasireiškia nenuosekliai, todėl vaikų kalba atrodo negramatiška ir neatitinkanti amžiaus normų (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022). Tyrimai rodo, kad net ir turint pakankamas semantines žinias, fonologinio apdorojimo ribotumai apsunkina gramatinių formų vartojimą (Georgiou ir Theodorou, 2023). Ypač daug sunkumų kyla vartojant veiksmažodžių laikus, kurie laikomi vienu patikimiausių šio sutrikimo požymių (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022; Witherstone, 2024). Be to, vaikams sunku nuosekliai sieti žodžius gramatiniais ryšiais ir išlaikyti rišlią pasakojimo struktūrą, todėl jų kalba dažnai būna sunkiai suprantama, Pasakojimuose vyrauja labai trumpi, kartais vos ne vieno ar dviejų žodžių sakiniai, dažni minties šuoliai (Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024).

Pragmatikos lygmenyje vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, būdingi nuoseklaus bendravimo ir pasakojimo sunkumai. Jų kalba neretai fragmentiška: pasakojimai trumpi, praleidžiamos svarbios detalės, neišlaikoma tema, todėl klausytojui tampa sunku suprasti turinį (Makauskienė ir Ivoškuvienė, 2022; Pauls ir Archibald, 2021). Prie to prisideda ir gramatinės struktūros netikslumai – netaisyklinga veiksmažodžių kaityba, žodžių tvarkos klaidos ar būtinų sakinio elementų praleidimas, kurie dar labiau silpnina pasakojimų nuoseklumą (Christensen, 2019).

Kalbos neišsivystymo požymių raiška gali skirtis priklausomai nuo sutrikimo sunkumo. Makauskienė ir Ivoškuvienė (2022) nurodo, kad skirtingo sunkumo kalbos neišsivystymas siejamas su nevienodu atskirų kalbos komponentų pažeidimu. Šiame darbe dėmesys sutelkiamas į fonologinių gebėjimų raišką, neatskiriant kalbos neišsivystymo lygių.

Diferencijavimas nuo kitų sutrikimų. Kadangi kalbos neišsivystymas neturi aiškių išorinių požymių, jį svarbu atskirti nuo kitų raidos sunkumų – autizmo spektro sutrikimo, sulėtėjusios kalbos raidos, disleksijos ar dėmesio bei mokymosi sutrikimų. Nors kai kurie požymiai gali būti panašūs, pavyzdžiui, ribota kalbos raiška ar fonologiniai suvokimai, jų kilmė, pasireiškimo pobūdis ir poveikis vaiko raidai yra skirtingi (Bishop ir kt., 2017; Snowling ir kt., 2019). Autizmo spektro sutrikimo atveju pirmiausiai išryškėja socialinės komunikacijos sunkumai, o kalbos problemos paprastai laikomos antrinėmis (Georgiou ir Spanoudis, 2021). Disleksija dažniau siejama su fonologinio suvokimo sunkumais skaitymo ar rašymo srityje, tačiau kalbos supratimas dažniausiai išlieka pagal amžių (Snowling ir kt., 2020). Itin svarbu atskirti kalbos neišsivystymą nuo sulėtėjusios kalbos raidos, kuri būdinga jaunesniems vaikams ir dažniausiai yra laikina. Tuo tarpu kalbos neišsivystymas išlieka ilgesnį laiką ir gali trukdyti mokymuisi bei socialinei integracijai (Kantanavičiūtė-Petružė ir Ladukienė, 2024; McGregor ir kt., 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad kalbos neišsivystymas yra vienas dažniausių vaikų kalbos raidos sutrikimų, pasižymintis kompleksiniu pobūdžiu ir ilgalaikėmis pasekmėmis. Nors šis sutrikimas neturi išorinių požymių, jis paveikia visus kalbos lygmenis – nuo garsų tarimo ir fonologinio suvokimo iki žodyno, gramatikos bei pragmatikos. Dėl to vaikų kalba tampa ribota, mažiau sklandi ir sunkiau suprantama. Šie sunkumai dažnai išlieka ir vyresniame amžiuje, veikdami mokymąsi, socialinę integraciją bei emocinę savijautą. Lietuvoje vartojamas „kalbos neišsivystymo“ terminas yra platesnis nei tarptautinis atitikmuo, nes apima tiek pirminius, tiek antrinius sutrikimus. Atsižvelgiant į panašumus su kitais raidos sunkumais, ypač svarbu tiksliai atskirti šį sutrikimą, kad vaikui būtų užtikrinta tinkama ir savalaikė pagalba.

1.2. Fonologiniai gebėjimai ir jų komponentai

Fonologiniai gebėjimai (angl. *phonological skills*) laikomi svarbia kalbos apdorojimo sistemos dalimi. Ji pasireiškia per įvairias kognityvines operacijas, susijusias su sakytinės kalbos garsine sandara (Daniutė ir Staliūnienė, 2021). Šie gebėjimai padeda vaikui atpažinti, išskirti ir valdyti garsinius vienetų, tokių kaip skiemenis ar fonemas. Dėl to jie yra itin svarbūs, nes būtent nuo jų priklauso sklandi kalbos raida. Lara-Diaz ir kt. (2021) pastebėjo, kad vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai yra žemesni nei tipinės raidos vaikų, ypač atliekant užduotis, susijusias su skiemenų ir fonemų atpažinimu bei garsinės struktūros manipuliavimu. Be to, tyrėjai pabrėžia, kad šie sunkumai dažnai išlieka ilgą laiką. Net tyrimo metu vaikų pasiekimai fonologinio apdorojimo srityje nepasiekė tipinės raidos vaikų rezultatų. Tai reiškia, kad šių

gebėjimų nepakankamumas, beveik išbuvęs nuo tyrimo pradžios, tęsėsi per visą laikotarpį. Tą patvirtina Hagen ir kt. (2023), kurie pažymi, kad vaikų, kurių kalbos gebėjimai ankstyvame amžiuje yra žemesni, sunkumai išlieka ir vėliau – jie pasireiškia ne tik kalboje, bet ir mokymosi bei socialinėje veikloje.

Vėlesni Lara-Diaz ir kt. (2024) tyrimai rodo, kad fonologinių gebėjimų raiška nėra izoliuota – ji glaudžiai susijusi su bendresniais pažintiniais procesais, tokiais kaip darbinė atmintis ar dėmesio išlaikymas. Tai reiškia, kad fonologinių gebėjimų vertinimą būtina atlikti platesniame kalbos ir kognityvinių veiksmų kontekste. Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnai pasireiškia įvairūs fonologinių gebėjimų sunkumai, kurie lemia kalbos sklandumą, tikslumą ir supratimą. Tyrėjai (Daniutė ir Staliūnienė, 2021; Thompson, 2021) pažymi, kad fonologiniai gebėjimai nėra vienalytis reiškinys – jie apima tris pagrindinius, tarpusavyje susijusius komponentus: fonologinį suvokimą (*phonological awareness*), fonologinę trumpalaikę atmintį (*phonological short-term memory, pSTM*) ir greitą automatizuotą vardijimą (*Rapid Automated Naming, RAN*). Šie komponentai skirtingai prisideda prie kalbos raidos, tačiau veikia kaip bendra sistema, kurioje pažintiniai procesai padeda palaikyti garsinės informacijos apdorojimą ir jos vartojimą kalboje. Siekiant aiškiau apibrėžti fonologinių gebėjimų sandarą, 1 lentelėje pateikiami pagrindiniai fonologinių gebėjimų komponentai ir trumpas jų apibūdinimas. Lentelė padeda struktūruotai apžvelgti komponentus prieš juos aptariant išsamiau (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. **Fonologinių gebėjimų komponentai**

FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ KOMPONENTAI		
Fonologinis suvokimas	Fonologinė trumpalaikė atmintis	Greitas automatizuotas vardijimas
Gebėjimas atpažinti ir skirti kalbos garsinę struktūrą: žodžius, skiemenis ir garsus, jų vietą žodyje bei tarpusavio ryšius. Apima paprastesnius procesus (pvz., rimo atpažinimą) ir sudėtingesnius – garsų analizę ir sintezę.	Gebėjimas trumpą laiką išlaikyti ir tiksliai atkurti girdėtą kalbos garsinę informaciją (garsus, skiemenis, žodžius), kuri yra būtina naujų žodžių mokymuisi ir kalbos raidai.	Gebėjimas greitai ir tiksliai įvardyti vizualiai pateiktus, gerai pažįstamus stimulus (pvz., spalvas, objektus, skaičius ar raides). Atspindi informacijos apdorojimo greitį, automatizuotą žodžių parinkimą ir vardijimo sklandumą.

Toliau kiekvienas fonologinių gebėjimų komponentas aptariamas atskirai, išryškinant jo reikšmę kalbos raidai.

Fonologinis suvokimas siejamas su sąmoningu gebėjimu atpažinti ir manipuluoti kalbos garsine struktūra – fonemomis, skiemenimis, žodžių pradžios ir pabaigos garsais bei rimais. Šis gebėjimas apima tiek paprastesnes užduotis (pvz., rimuojančių žodžių atpažinimą), tiek sudėtingesnes – fonemų segmentavimą, išskyrimą ar keitimą žodžiuose, ir laikomas esminiu ankstyvosios kalbos raidos komponentu (Anthony ir Francis, 2005; Nkurunziza, 2024).

Remiantis Anthony ir Francis (2005), fonologinio suvokimo raida vyksta etapais: pradžioje vaikai įvaldo žodžio ir skiemens atpažinimą, vėliau – rimo suvokimą, o sudėtingiausios užduotys

apima foneminio lygmens analizę ir sintezę. Šie komponentai formuojasi palaipsniui, vaikui bręstant ir įgyjant kalbinės patirties. Tuo tarpu McNeill ir kt. (2025) bei Sucena ir kt. (2023) pažymi, kad fonologinio suvokimo gebėjimai ypač intensyviai vystosi priešmokykliniu laikotarpiu, kuris laikomas kritiniu ne tik pagrindinių raštingumo, bet ir visapusiškos kalbos sistemos – kalbos supratimo ir raiškos – formavimuisi.

Empiriniai duomenys taip pat rodo, kad fonologinis suvokimas yra vienas iš svarbiausių kalbinės raidos rodiklių. Anthony ir Francis (2005) pabrėžia, kad fonologinio suvokimo užduotys, tokios kaip skiemenų skaičiavimas, garsų analizė bei sintezė, reikalauja sąmoningo garsinės kalbos struktūros apdorojimo ir atspindi aukštesnį kalbos sąmoningumo lygį, glaudžiai susijusį su kalbos struktūrų supratimu. Nkurunziza (2024) savo tyrime pažymi, kad vaikams, turintiems kalbos raidos sutrikimų, būdingi sunkumai atliekant foneminio suvokimo užduotis – ypač analizuojant ir atpažįstant garsus, o tai trikdo tiek žodyno plėtrą, tiek kalbos taisyklingumo formavimąsi. Šie duomenys leidžia teigti, kad fonologinio suvokimo gebėjimai yra reikšmingi ne tik tipinei kalbos raidai, bet ir ypač svarbūs vaikams, kurių kalbinė raida neatitinka amžiaus normų.

Ankstyvajame amžiuje itin svarbus yra fonologinio suvokimo gebėjimų vertinimas, kuris leidžia nustatyti kalbos raidos rizikos veiksnius dar prieš vaikui pradedant formalų mokymąsi. McNeill ir kt. (2024) pabrėžia, kad foneminio suvokimo augimo stebėjimas padeda suprasti, kaip vystosi ankstyvieji kalbinės raidos komponentai. Sucena ir kt. (2023) nustatė, kad fonologinio suvokimo gebėjimai glaudžiai susiję su kalbos apdorojimu – jie veikia ne tik dekodavimą, bet ir kalbos supratimą bei raišką. Nkurunziza (2024) taip pat pažymi, kad vaikams, turintiems kalbos sutrikimų, dažnai kyla sunkumų atliekant foneminės analizės ar garsų atpažinimo užduotis. Dėl šios priežasties ankstyvas fonologinio suvokimo vertinimas yra svarbus – jis padeda laiku pastebėti galimas rizikas ir suplanuoti tikslingą pagalbą. Šie tyrimai pabrėžia, kad fonologinio suvokimo vertinimas nėra tik papildomas metodas, bet esminė ankstyvojo kalbinio įvertinimo dalis, kuri leidžia numatyti galimus sunkumus ir prisidėti prie vaikų kalbos raidos stiprinimo.

Fonologinė trumpalaikė atmintis. Be fonologinio suvokimo, vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, dažnai pasireiškia ir fonologinės trumpalaikės atminties sutrikimai. Ši atmintis yra vienas esminių kalbos raidos komponentų, leidžiantis trumpai išlaikyti ir apdoroti girdėtą fonologinę informaciją – pavyzdžiui, naujus žodžius ar garsų sekas – kol ji perprantama ir įsitvirtina ilgalaikėje atmintyje (Archibald, 2017; Rowland ir kt., 2024). Pasak Archibald (2017), pSTM atlieka svarbų vaidmenį kalbos mokymuisi, nes leidžia išlaikyti naujus fonologinius vienetus, kol jie įgyja semantinę prasmę ir yra integruojami į ilgalaikę atmintį. Rowland ir kt. (2024) tyrimo duomenimis, jei šie fonologiniai dariniai nėra sėkmingai užkoduojami ir išlaikomi trumpalaikėje atmintyje, jie neįsitvirtina dar prieš susiejant juos su reikšme – o tai trukdo jų

įtvirtinimui žodyne. Tyrėja pabrėžia, kad pSTM, kaip mechanizmas, apima fonologinių formų kodavimą, laikymą, iškvietimą ir yra glaudžiai susijusi su žodyno plėtra vaikystėje.

Tyrimai atskleidžia, kad vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, fonologinės trumpalaikės atminties gebėjimai dažnai yra reikšmingai silpnesni, o tai daro tiesioginę įtaką tiek leksikai, tiek gramatinių struktūrų įsisavinimui (Maleki Shahmahmood ir kt., 2020). Tyrėjai nurodo, kad šie vaikai patiria sunkumų fonologinės atminties užduotyse – ypač susijusiose su garsų laikymu ir manipuliavimu, taip pat pabrėžia, jog pSTM lemia tai, kaip greitai vaikai prisimena reikiamus žodžius, kiek įvairi yra jų kalba, ir kiek dažnai jie daro prasmines klaidas kalbėdami spontaniškai. Dėl to vaikams dažnai sudėtinga tiksliai pakartoti naujus ar ilgesnius žodžius, ypač neturinčius aiškos semantinės reikšmės. Jie dažnai praleidžia garsus, sukeičia jų seką, painioja žodžius ar netiksliai atkuria girdėtą informaciją, kai reikia ją pakartoti iš klausos (Maleki Shahmahmood ir kt., 2020; Talli ir kt., 2023). Tokie sunkumai ypač išryškėja atliekant netikrų žodžių (angl. *nonwords*) ar beprasmių skiemenų kartojimo užduotis, kai negalima remtis įgytomis leksinėmis žiniomis (Archibald, 2017; Bachourou ir kt., 2024). Tokiose situacijose vaikai dažnai nebeišlaiko dalies garsinės informacijos dar prieš jai pereinant į ilgalaikę atmintį, o tai neigiamai veikia žodyno įsisavinimą (Rowland ir kt., 2024).

Talli ir kt. (2023) savo tyrime taip pat fiksavo, kad vaikai, turintys kalbos sutrikimų, netiksliai atkūrė netikrus žodžius, o tai buvo siejama su apribotu fonologinės informacijos laikymu trumpalaikėje atmintyje. Bachourou ir kt. (2024) papildomai patvirtina, kad net kontroliuojant neverbalinį intelektą, pSTM nepakankamumas išlieka reikšmingu kalbos sunkumų rodikliu. Autoriai akcentuoja, jog fonologinės trumpalaikės atminties trūkumai tiesiogiai veikia naujų žodžių mokymąsi, sintaksės perpratimą ir kalbos raišką. Be to, Archibald (2017) pažymi, kad gebėjimas išlaikyti naujus fonologinius vienetų darbo atmintyje yra itin svarbus naujų žodžių formavimuisi ankstyvojoje kalbos raidoje, o fonologinės informacijos saugojimo sunkumai leidžia aiškiai atskirti vaikus su žemais kalbos įgūdžiais. Rowland ir kt. (2024) tyrime parodyta, kad pSTM – per netikrų žodžių kartojimo užduotis – glaudžiai susijusi su žodyno plėtra vaikystėje: modeliavimo rezultatai atskleidė stiprius ryšius tarp fonologinių formų kodavimo, saugojimo, prisiminimo procesų ir žodyno augimo. Šie sunkumai taip pat išryškėja atliekant užduotis, kai reikia trumpai įsiminti ir atkurti garsinę informaciją – vaikai nesugeba tiksliai pakartoti girdėtų garsų, o tai parodo fonologinės sistemos nebrandumą.

Galiausiai, priešmokyklinis amžius laikomas ypač jautriu laikotarpiu fonologinės trumpalaikės atminties raidai. Būtent šiuo metu vaikai intensyviai įsisavina naują žodyną, pradeda formuoti sudėtingesnes sakinio struktūras ir ugdo kalbos garsinės sandaros suvokimą. Tyrimai atskleidžia, kad vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, pSTM dažnai yra silpnesnė, o tai neigiamai

veikia jų sakinių informatyvumą, žodyno plėtrą bei gebėjimą suvokti gramatiniu požiūriu sudėtingesnius sakinius (Maleki Shahmahmood ir kt).

Greitas automatizuotas vardijimas – tai gebėjimas greitai ir tiksliai įvardyti vizualiai pateiktus, gerai pažįstamus stimulus, tokius kaip objektai, spalvos, skaičiai ar raidės. Šis gebėjimas atspindi vaiko sugebėjimą automatiškai pasiekti ir aktyvuoti fonologinę informaciją iš ilgalaikės atminties bei ją artikuliuoti žodžiu (Denckla ir Rudel, 1974; Gray ir Powell-Smith, 2024). RAN laikomas vienu iš fonologinio apdorojimo sistemos komponentų, nes jis susijęs su fonologinių reprezentacijų pasiekimu bei greitu informacijos apdorojimu (Silva ir kt., 2020). Nors dažniausiai šis rodiklis taikomas raštingumo tyrimuose, kai kurie autoriai pabrėžia, kad RAN apima ir platesnius kalbos apdorojimo procesus, tokius kaip greita fonologinės informacijos paieška, žodinio atsako planavimas bei artikuliacija (Gray ir Powell-Smith, 2024).

RAN užduotys apima ne tik vardijimo greitį, bet ir kelias glaudžiai susijusias pažintines operacijas – vizualinių stimulų atpažinimą, fonologinės informacijos pasiekimą, atsako artikuliaciją ir šių procesų koordinaciją laike. Dėl šios sąveikos greitas automatizuotas vardijimas laikomas sudėtingu pažintiniu procesu. Denckla ir Rudel (1974) pastebėjo, kad net kai pateikiami gerai pažįstami stimulai, vaikų reakcijos greitis ir tikslumas labai skiriasi, o šie skirtumai kyla ne dėl atpažinimo problemų, bet dėl automatizacijos sunkumų. Tai patvirtina da Silva ir kt. (2020), nurodydami, kad RAN atlikimas reikalauja vizualinės informacijos integracijos, fonologinių reprezentacijų aktyvavimo ir vykdomųjų funkcijų koordinavimo. Gray ir Powell-Smith (2024) taip pat pažymi, kad greito automatizuoto vardijimo vertinimas leidžia atskleisti specifinius sunkumus, kurie neatsiskleidžia foneminio suvokimo ar raidžių pažinimo užduotyse. Tai rodo, kad šis gebėjimas gali pateikti papildomos informacijos apie vaikų pažintinį funkcionavimą, ypač susijusį su informacijos apdorojimo sparta.

Greito automatizuoto vardijimo užduotys vertina ne tik vaikų gebėjimą greitai įvardyti pažįstamus stimulus, jos apima greitą regimosios informacijos apdorojimą, automatizuotą prieigą prie ilgalaikėje atmintyje saugomų fonologinių reprezentacijų, sklandžią artikuliaciją bei dėmesio valdymą (da Silva ir kt., 2020). Dėl to RAN užduotys laikomos sudėtingomis, nes jose dalyvauja keli procesai vienu metu, o rezultatai priklauso nuo to, kaip greitai vaikas juos atlieka. Denckla ir Rudel (1974) jau pirmuosiuose tyrimuose atkreipė dėmesį, kad vaikų skirtumai dažnai nėra susiję su simbolių atpažinimu, bet su informacijos apdorojimo automatizacijos lygmeniu. RAN užduotys dažniausiai sudaromos iš keturių tipų stimulų: spalvų, objektų, skaičių ir raidžių. Denckla ir Rudel (1974) savo tyrimuose naudojo visas šias kategorijas, o vėlesni tyrėjai (Gray ir Powell-Smith, 2024; McWeeny ir kt., 2022) pradėjo skirstyti jas į alfanumerinius (angl. *alphanumeric*) (raidės, skaičiai) ir nealfanumerinius (angl. *non-alphanumeric*) (spalvos, objektai). da Silva ir kt. (2020) pažymi, kad RAN atlikimas apima tokius procesus kaip apdorojimo greitis, vizualinė

diskriminacija, fonologinės prieigos aktyvavimas ir vykdomųjų funkcijų koordinavimas. Nors jie aiškiai neskiria skirtumų tarp užduočių tipų, tačiau Gray ir Powell-Smith (2024) nurodo, kad skirtingi stimulai gali atskleisti nevienodus informacijos apdorojimo aspektus, todėl jų pasirinkimas leidžia geriau suprasti vaikų pažintinius gebėjimus.

Lietuvos kontekste greitas automatizuotas vardijimas įvardijamas kaip vienas pagrindinių fonologinių gebėjimų komponentų, šalia fonologinio suvokimo ir fonologinės trumpalaikės atminties. Daniūtė ir Staliūnienė (2021) pažymi, kad fonologinis suvokimas ir RAN yra vieni patikimiausių priešmokyklinio amžiaus vaikų raštingumo raidos prognozės rodiklių. Tačiau empiriniai tyrimai, nagrinėjantys greito automatizuoto vardijimo reikšmę platesniame kalbos raidos kontekste, Lietuvoje yra labai riboti – šis gebėjimas dažniausiai analizuojamas raštingumo tyrimuose, o ne spontaninės kalbos raiškos ar žodyno plėtros aspektu. Tokia tyrimų trūkumai rodo, kad RAN potencialas kaip kalbos informacijos apdorojimo rodiklio vis dar išlieka neišnaudotas.

Fonologiniai gebėjimai yra kartinė kalbos raidos dalis, nes jie leidžia vaikui suvokti, išlaikyti ir greitai pasiekti garsinę informaciją. Šiuos gebėjimus sudaro trys tarpusavyje susiję komponentai – fonologinis suvokimas, fonologinė trumpalaikė atmintis ir greitas automatizuotas vardijimas. Jie veikia kaip vientisa sistema, padedanti formuoti taisyklingą, sklandžią ir suprantamą kalbą. Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, šių gebėjimų sunkumai pasireiškia ankstyvame amžiuje ir lemia kalbos tikslumą, sklandumą bei raišką. Tai parodo, kad fonologiniai gebėjimai yra pagrindas visos kalbos sistemos darniai raidai. Atsižvelgiant į jų svarbą, toliau bus aptariama, kaip fonologiniai gebėjimai gali būti vertinami, siekiant laiku pastebėti jų nepakankamumą.

2. FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ VERTINIMO YPATUMAI

2.1. Fonologinių gebėjimų vertinimo reikšmė logopedijoje

Moksliniuose šaltiniuose atkreipiamas dėmesys į tai, kad vaikų, ypač turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai gali skirtis ne tik pagal amžių, bet ir pagal tai, kokio tipo užduotys jiems pateikiamos. Tyrimai rodo, kad gebėjimai aiškiau atsiskleidžia atliekant jiems suprantamas ir natūralioje aplinkoje pateikiamas užduotis. Tokios užduotys leidžia ne tik įvertinti rezultatą, bet ir stebėti atlikimo procesą. Tai suteikia galimybę tiksliau įvertinti fonologinių gebėjimų struktūrą ir pastebėti sunkumus (Buscher, 2025; Spencer ir Petersen, 2020; Washington ir kt., 2023).

Fonologinių gebėjimų vertinimas yra svarbi logopedinės praktikos dalis, nes leidžia nustatyti kalbos neišsivystymo pobūdį ir struktūrą bei suprasti jo poveikį bendram kalbos funkcionavimui. Tyrimai rodo, kad kalbos neišsivystymą turinčių vaikų fonologinio suvokimo gebėjimai yra reikšmingai žemesni nei tipinės raidos bendraamžių, todėl šios srities užduotys laikomos patikimu įvertinimo rodikliu (Lara-Diaz ir kt., 2021). Ankstyvas ir sistemingas fonologinių gebėjimų vertinimas leidžia identifikuoti kalbos raidos rizikas ir numatyti galimų ilgalaikių sunkumų tikimybę (Anthony ir Francis, 2005; Snowling ir Hulme, 2021).

Vertinant kalbos neišsivystymą, svarbus kompleksiskumo principas, nes fonologiniai sunkumai paprastai pasireiškia kartu su kitais kalbos apdorojimo sunkumais. Vertinimas, apimantis fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą, suteikia išsamesnį vaiko fonologinių gebėjimų vaizdą ir leidžia atskleisti atskirų komponentų tarpusavio sąveiką (Lara-Diaz ir kt., 2024). Ne mažiau reikšmingas yra dinaminio vertinimo (angl. *Dynamic assessment*) aspektas, leidžiantis vertinti ne tik esamą gebėjimų lygį, bet ir mokymosi potencialą bei reakciją į suteikiamą pagalbą Kehoe ir kt. (2025).

Praktikoje fonologinių gebėjimų vertinimas neturėtų būti grindžiamas vien standartizuotais testais. Tyrimai rodo, kad formalūs vertinimo metodai suteikia objektyvią informaciją, tačiau ne visuomet atskleidžia individualius vaiko gebėjimų ypatumus, todėl tikslinga derinti juos su neformaliais vertinimo būdais, įtraukiant stebėjimą natūraliuose kontekstuose (Thomas ir kt., 2019). Tokiu būdu vertinimas tampa ne tik sunkumų nustatymo priemone, bet ir pagrindu tolesniam ugdymo planavimui bei pagalbos organizavimui, atsižvelgiant į individualius vaiko poreikius (Kehoe ir kt., 2025; Klatte ir kt., 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad fonologinių gebėjimų vertinimas logopedinėje veikloje atlieka kelias tarpusavyje susijusias funkcijas: jis padeda nustatyti sutrikimus, prognozuoti

ilgalaikius kalbos raidos sunkumus, planuoti individualizuotą pagalbą bei užtikrinti efektyvią komunikaciją tarp specialistų ir šeimos. Empiriniai tyrimai rodo, kad vertinimas turi būti kompleksiškas, apimantis skirtingus fonologinio apdorojimo komponentus ir įvairias metodikas, o jo rezultatai tampa pagrindu koordinuotai ir tikslingai pagalbai vaikui.

2.2. Fonologinių gebėjimų vertinimo instrumentai tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste

Fonologinių gebėjimų vertinimas logopedinėje praktikoje laikomas viena svarbiausių kalbos raidos sutrikimų tyrimo sričių, nes leidžia nustatyti, kaip vaikas girdi, išlaiko ir apdoroja kalbos garsus. Šie gebėjimai laikomi daugiamate struktūra, apimančia fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą, todėl jų vertinimas turi apimti įvairius užduočių tipus, leidžiančius atskleisti kiekvieną iš šių komponentų (Sen Li ir kt., 2025). Tyrėjai pabrėžia, kad vieno testo šiam tikslui nepakanka – vertinimas turi būti grindžiamas kompleksiniu požiūriu, derinant skirtingas priemones bei atsižvelgiant į vaiko amžių, kalbos išsivystymo lygį ir kontekstą (Denman ir kt., 2023; Girolamo ir kt., 2020; Shipley ir McAfee, 2025; Thomas ir kt., 2019).

Fonologinių gebėjimų vertinimo praktikoje taikomos įvairios priemonės, kurios gali būti standartizuotos, adaptuotos iš kitų kalbų ar sukurtos pačių logopedų neformaliose situacijose. Tarptautinėje literatūroje pabrėžiama, kad būtent standartizuotos priemonės leidžia patikimiau įvertinti skirtingus fonologinių gebėjimų komponentus ir palyginti rezultatus tarp vaikų grupių (Bonacina ir kt., 2019; Brooks ir kt., 2010; Chiat ir Roy, 2007).

Tarptautinis kontekstas. Kaip viena plačiausiai tarptautiniu mastu taikomų standartizuotų instrumentų fonologiniams gebėjimams vertinti išsiskiria *Comprehensive Test of Phonological Processing – Second Edition (CTOPP-2)*. Šis instrumentas sukurtas Wagner ir kt. (2013) ir skirtas 4–24 metų vaikų bei jaunuolių fonologiniams gebėjimams įvertinti. CTOPP-2 apima tris pagrindinius komponentus: fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą. Fonologinis suvokimas vertinamas užduotimis, kurios reikalauja gebėjimo išskirti atskiras fonemas bei skaidyti ar jungti garsus į žodžius. Fonologinė trumpalaikė atmintis tikrinama prašant vaikų pakartoti netikrus žodžius arba atkurti girdėtas skaičių sekas, o greitas automatizuotas vardijimas vertinamas užduotimis, kuriose reikia kuo greičiau įvardyti vizualiai pateiktus stimulus, pavyzdžiui, spalvas, objektus ar skaičius. Empiriniai tyrimai rodo, kad šis instrumentas išlieka plačiai taikomas ir patikimas: Bonacina ir kt. (2019) bei McNeill ir kt. (2024) tyrimuose CTOPP-2 buvo naudojamas vertinant fonologinį suvokimą, greitą automatizuotą vardijimą ir išgalvotų žodžių kartojimą, o gauti rezultatai patvirtino testo jautrumą fonologiniams sunkumams nustatyti. Panašiai Pittas (2025) CTOPP-2 taikė vertinant fonologinio suvokimo

ypatumus tipinės ir sutrikusios raidos vaikų grupėse. Šie tyrimai patvirtina, kad CTOPP-2 yra vienas pagrindinių fonologinių gebėjimų vertinimo instrumentų, plačiai naudojamų tiek moksliniuose tyrimuose, tiek klinikinėje praktikoje.

Kitas reikšmingas instrumentas yra *NEuroPSYchological Assessment, Second Edition (NEPSY-II)* – vaikų neuropsichologinio vertinimo testų rinkinys, skirtas 3–16 metų amžiaus vaikams (Korkman ir kt., 2007). Šis instrumentas apima įvairias kognityvinių funkcijų sritis, tarp jų ir kalbos sritį. Kalbos vertinimo užduotys leidžia įvertinti fonologinę atmintį, fonologinį suvokimą ir greitą automatizuotą vardijimą, o rezultatai interpretuojami platesniame pažintinių funkcijų kontekste. Toks požiūris ypač svarbus tais atvejais, kai fonologiniai sunkumai pasireiškia kartu su kitais kalbos ar kognityviniais sutrikimais, nes NEPSY-II suteikia galimybę sudaryti integruotą vaiko gebėjimų profilį. Empiriniai duomenys rodo, kad NEPSY-II yra patikima ir plačiai naudojama priemonė. Brooks ir kt. (2010) pateiktoje testų apžvalgoje pažymima, kad NEPSY-II subtestai tiksliai atskleidžia fonologinės atminties ir informacijos apdorojimo greičio ypatumus. Naujausi tyrimai patvirtina, jog NEPSY-II tebėra aktualus: pavyzdžiui, Rosenqvist ir kt. (2024) nagrinėjo, kaip NEPSY-II gali būti taikomi vertinant vaikų iš kultūrinių mažumų grupių kalbinius gebėjimus, ir parodė, kad šie subtestai patikimai atspindi fonologinio apdorojimo ypatumus.

Dar viena plačiai naudojama fonologinių gebėjimų vertinimo priemonė yra *Phonological Assessment Battery (PhAB)*, sukurta Frederickson, Frith ir Reason (APA PsycTests, n.d.). Ji skirta 6–14 metų vaikams ir apima kelis fonologinio apdorojimo aspektus: rimo atpažinimą, aliteraciją, skiemenų skaidymą, fonemų manipuliacijas bei įvardijimo greičio užduotis. Vėliau testas buvo atnaujintas ir išleista jo versija *PhAB2 Primary*, pritaikyta 5–11 metų vaikams (GL Assessment, 2014). Empiriniai tyrimai rodo, kad ši priemonė tebėra aktuali: pavyzdžiui, O’Callaghan ir kt. (2016) ją taikė ankstyvosios intervencijos tyrime, o Murphy ir kt. (2020) – analizuodami fonologinio suvokimo ypatumus vaikų populiacijoje.

Kita svarbi fonologinės trumpalaikės atminties vertinimo priemonė yra *išgalvotų žodžių kartojimo užduotys* (angl. *Nonword Repetition, NWR*), kurios laikomos vienu patikimiausių fonologinio apdorojimo sunkumų rodiklių. Šių užduočių esmė – įvertinti gebėjimą išlaikyti ir tiksliai atkurti girdėtą garsinę informaciją, pašalinant semantinę atramą, nes pateikiami fonetiškai įmanomi, bet reikšmės neturintys žodžiai. NWR nėra vieno autoriaus sukurtas standartizuotas testas, bet veikia vertinimo principas, kuris taikomas įvairiose šalyse, kuriant kalbai pritaikytas užduotis. Pavyzdžiui, Chiat ir Roy (2007) sukūrė *The Preschool Repetition Test (PREST)* – NWR variantą, skirtą priešmokyklinio amžiaus vaikams, leidžiantį patikimai diferencijuoti tipinę ir sutrikusią kalbos raidą. Shriberg ir kt. (2009) pristatė *Syllable Repetition Task (SRT)* – modifikaciją, kurioje naudojami tik ankstyvieji, lengvai artikuliuojami garsai (/b/, /d/, /m/, /n/),

siekiant sumažinti artikuliacijos sunkumų poveikį rezultatams. Naujesni tyrimai patvirtina, kad NWR užduotys tebėra plačiai taikomos ir aktualios – pavyzdžiui, Eikerling ir kt. (2022) parodė, jog jos jautriai atskleidžia fonologinės atminties sunkumus tiek vienakalbių, tiek dvikalbių vaikų grupėse. Tai rodo, kad įvairios NWR versijos – tiek klasikinės, tiek modifikuotos – tebėra vienos svarbiausių priemonių fonologinei trumpalaikiai atminčiai vertinti tarptautiniu mastu.

Tarptautinėje logopedinėje praktikoje fonologiniams gebėjimams vertinti dažnai taikomos greito automatizuoto vardijimo užduotys. Pirmą kartą jos aprašytos Denckla ir Rudel (1976) darbuose, o vėliau išplėtos į standartizuotą *RAN/RAS testų rinkinį* (angl. *Rapid Automated Naming / Rapid Alternating Stimulus Test Battery*) (Wolf & Denckla, 2005). Šiose užduotyse vertinama, kaip greitai vaikas gali įvardyti vizualiai pateiktus gerai pažįstamus stimulus – raides, skaičius, spalvas ar objektus. RAN testai apima vienos kategorijos stimulų įvardijimą, o RAS užduotys reikalauja greitai pereiti tarp kelių kategorijų, pavyzdžiui, raidžių ir skaičių arba raidžių, skaičių ir spalvų. Tyrimai patvirtina, kad šios užduotys leidžia patikimai įvertinti fonologinės informacijos pasiekimo greitį ir artikuliacijos tikslumą (Carioti ir kt., 2022; Georgiou ir kt., 2013; Huschka ir kt., 2021).

Phonological Awareness Screening Test (PAST) – tai David A. Kilpatrick sukurta priemonė (2015), skirta fonologiniam suvokimui patikrinti. Ji parengta kaip greita patikros užduočių sistema skirta 4–9 metų vaikams, leidžianti įvertinti, ar vaikui kyla sunkumų atliekant garsinės analizės veiklas. Testą sudaro kelios formos (Form A, B, C, D), kuriose pateikiamos skirtingo sudėtingumo užduotys: nuo paprastesnių skiemenų lygmens veiklų iki sudėtingesnių fonemų manipuliacijų (pvz., garsų ištrynimo, pakeitimo ar pridėjimo žodyje). Tokiu būdu galima matyti, kokiam garsinės struktūros apdorojimo lygyje vaikui kyla daugiausia sunkumų. Kilpatrick (2021) pateikė pradinis duomenis apie PAST patikimumą ir validumą, kurie rodo, kad ši priemonė gali būti naudinga kaip pirminė atranka, tačiau ji nėra plačiai standartizuota ar išsamiai patikrinta nepriklausomų tyrėjų.

Clinical Evaluation of Language Fundamentals – Fifth Edition (CELF-5) yra vienas plačiausių taikomų standartizuotų instrumentų, skirtų įvertinti vaikų ir paauglių kalbos gebėjimams. Testą sukūrė Wiig ir kt. (2013), o jis pritaikytas 5–21 metų asmenims. CELF-5 struktūra leidžia įvertinti tiek sakytinės, tiek rašytinės kalbos aspektus, apimančius fonologinį suvokimą, kalbos apdorojimo gebėjimus, sakinio struktūros supratimą ir išraišką. Instrumentas sukurtas siekiant padėti nustatyti kalbos stiprybes ir silpnybes, planuoti intervenciją bei įvertinti jos efektyvumą. Kaip pažymi Coret ir McCrimmon (2015), CELF-5 užtikrina rezultatų patikimumą bei leidžia objektyviai palyginti duomenis tarp vaikų grupių. Testas apima pagrindines užduotis, skirtas įvertinti kalbos garsinę analizę ir apdorojimo efektyvumą – ypač aktualius aspektus vaikams, turintiems kalbos raidos sunkumų. Šio instrumento tinkamumas įvairioms

populiacijoms patvirtintas naujausiais tyrimais: Durán-Bouza ir kt. (2024) parodė, kad CELF-5 gali būti patikimai taikomas vertinant klausos sutrikimų turinčių vaikų kalbinius gebėjimus, nes jautriai atskleidžia fonologinio apdorojimo ir sakytinės kalbos skirtumus.

Šiuolaikinėje praktikoje vis dažniau kuriamos skaitmeninės ar interaktyvios priemonės, leidžiančios vertinti fonologinius gebėjimus įvairiose kalbose ir kultūriniuose kontekstuose. Viena iš tokių naujausių priemonių yra Kiss ir Csapo (2025) sukurta internetinė fonologinio suvokimo vertinimo priemonė, integruota į eDia platformą. Ji skirta priešmokyklinio amžiaus vaikams ir apima užduotis, vertinančias skiemenų bei fonemų suvokimą, įskaitant garsų sintezę, segmentaciją ir atpažinimą. Priemonė išsiskiria interaktyvia struktūra ir žaidybiniu pateikimu, todėl leidžia vertinti fonologinius gebėjimus vaikams suprantamoje, motyvuojančioje aplinkoje. Tyrėjai pažymi, kad testas pasižymi aukštu vertinimo tikslumu ir patikimumu, todėl gali būti taikomas kaip naujas būdas automatizuotai ir kultūriškai pritaikytai vertinti fonologinį suvokimą (Kiss ir Csapo, 2025).

Pastaraisiais metais atsiranda ir skaitmeninių fonologinių gebėjimų vertinimo priemonių. Viena jų – *Rapid Online Assessment of Reading – Phonological Awareness* (ROAR-PA), sukurta kaip skaitmeninė platforma, leidžianti greitai įvertinti fonologinio suvokimo gebėjimus. Empirinis tyrimas parodė, kad ROAR-PA rezultatai glaudžiai koreliuoja su standartizuotų testų duomenimis, todėl ši priemonė laikoma patikimu fonologinio suvokimo rodikliu (Gijbels ir kt., 2024). Kita inovatyvi priemonė – *Access to Literacy Assessment System – Phonological Awareness* (ATLAS-PA), skirta 3–7 metų vaikams. Ši adaptyvi kompiuterizuota užduočių sistema vertina gebėjimą atpažinti rimą, segmentuoti ir jungti garsus, o tyrimai patvirtino jos validumą tiek tipinės raidos, tiek kalbos sunkumų turinčių vaikų grupėse (Skibbe ir kt., 2020). Tokios priemonės atveria galimybes vertinti fonologinius gebėjimus greitai ir lanksčiai, pritaikant testavimą prie vaiko gebėjimų lygio.

Nacionalinis kontekstas. Lietuvoje fonologinių gebėjimų vertinimas dar nėra pakankamai standartizuotas, o nacionaliniu mastu trūksta patikimų ir patikrintų instrumentų, leidžiančių visapusiškai įvertinti šių gebėjimų struktūrą. Daniutė ir Staliūnienė (2021) pabrėžia, kad fonologinių gebėjimų tyrimas yra svarbus siekiant suprasti jų sąsajas su vaikų kalbos ir skaitymo raida, tačiau iki šiol nėra sukurta pakankamai metodikų, galinčių patikimai įvertinti skirtingus fonologinio apdorojimo aspektus. Šiuo metu Lietuvoje taikomi keli moksliskai pagrįsti instrumentai, leidžiantys įvertinti atskirus fonologinių gebėjimų komponentus. Vienas iš jų – *lietuviškas išgalvotų žodžių kartojimo testas*, sukurtas Krivickaitės (2014) ir vėliau patobulintas Krivickaitės-Leišienės ir Kavaliauskaitės-Vilkinienės (2025). Šis testas skirtas fonologinės trumpalaikės atminties vertinimui ir grindžiamas vaiko gebėjimu pakartoti fonetiškai taisyklingus, bet semantiškai beprasmius žodžius. Tokios užduotys leidžia įvertinti fonologinės informacijos

išlaikymą ir atkūrimą be semantinės atramos. Empiriniai tyrimai parodė, kad ši priemonė patikimai diferencijuoja tipinės ir sutrikusios kalbos raidos vaikų grupes bei padeda nustatyti fonologinės trumpalaikės atminties ribotumus, būdingus vaikams, turintiems kalbos sunkumų (Krivickaitė, 2014; Krivickaitė-Leišienė ir Kavaliauskaitė-Vilkinienė, 2025). Kitas reikšmingas instrumentas – *Disleksijos rizikos klausimynas (DRK)*. Kaip nurodo Labanienė ir kt. (2019), DRK yra parengtas remiantis M. Bogdanowicz sukurta Disleksijos rizikos skale ir vėliau adaptuotas Lietuvos kontekstui. Autorės išsamiai aprašo klausimyno sudarymo prielaidas, struktūrą, vertinamas sritis ir jo taikymo galimybes. Nors jis pirmiausia skirtas ankstyvam skaitymo sunkumų rizikos nustatymui, jame integruotos užduotys, leidžiančios įvertinti fonologinio suvokimo, fonologinės atminties ir greito automatizuoto vardijimo komponentus. Šios fonologinės dalys suteikia vertingos informacijos apie vaikų fonologinio apdorojimo ypatumus ir gali būti taikomos logopedinėje praktikoje, vertinant fonologinių gebėjimų išsivystymo lygį.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje fonologinių gebėjimų vertinimo priemonių vis dar yra nedaug, o jų standartizacijos ir validacijos procesai – riboti. Esami instrumentai, leidžia įvertinti atskirus fonologinio apdorojimo komponentus ir suteikia vertingos informacijos logopedinėje praktikoje. Vis dėlto šios priemonės nėra visiškai pritaikytos kalbos neišsivystymo turinčių vaikų vertinimui ir dažniausiai naudojamos kaip papildomi įrankiai, padedantys nustatyti fonologinių gebėjimų ypatumus. Tyrėjų (Daniutė ir Staliūnienė, 2021) teigimu, būtina kurti naujus, lietuvių kalbos specifiką atitinkančius instrumentus, kurie apimtų visus pagrindinius fonologinių gebėjimų komponentus – fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą – bei užtikrintų vertinimo patikimumą ir taikomumą praktikoje.

2.3. Neformalaus fonologinių gebėjimų vertinimas logopedinėje praktikoje

2.3.1. Neformalaus vertinimo samprata ir taikymo principai

Neformalus vertinimas (angl. *informal assessment*) logopedinėje praktikoje suprantamas kaip lankstus, individualizuotas ir kontekstui pritaikytas būdas įvertinti vaiko kalbos gebėjimus, kuris vyksta natūraliose ar logopedo sukurtose situacijose, nenaudojant griežtai standartizuotų procedūrų ir norminių duomenų. Šis vertinimo būdas leidžia stebėti ne tik galutinį vaiko atsakymą, bet ir visą atlikimo procesą – mokymąsi, reagavimą į pagalbą, strategijų taikymą ir bandymus taisyti (Pena ir kt., 2001). Vienas dažniausiai taikomų neformalaus vertinimo metodų yra kalbos mėginių analizė (angl. *Language Sample Analysis*), kuri leidžia užfiksuoti natūralų vaiko kalbos vartojimą ir pateikia informacijos, kurios formalūs testai dažnai neatskleidžia (Klatte ir kt., 2022;

Wilder ir Redmond, 2022). Kalbos mėginių analizė padeda nustatyti kalbos klaidų tipus, taisymosi bandymus bei kalbos sklandumą kasdienėse situacijose. Tačiau tyrėjai pažymi, kad šio metodo taikymui reikalingas papildomas pasiruošimas ir laikas, todėl jis ne visada įgyvendinamas kasdienėje praktikoje (Klatte ir kt., 2022). Neformalaus vertinimo kontekste taip pat taikomas dinaminis vertinimas, kai dėmesys sutelkiamas į vaiko mokymosi procesą ir reagavimą į suteikiamą pagalbą. Šis metodas laikomas tinkamu vertinant vaikus iš skirtingų kalbinių ir kultūrinių aplinkų, nes padeda atskirti kalbos sutrikimus nuo kalbinių skirtumų ir sumažina testavimo šališkumą (Spencer ir Petersen, 2020; Washington ir kt., 2023).

Tyrimai rodo, kad neformalūs vertinimo metodai ypač svarbūs tais atvejais, kai standartizuotos priemonės nėra pritaikytos vaiko kalbiniam kontekstui arba kai jų taikymas ribotas dėl kalbinių, kultūrinių ar emocinių veiksnių. Tačiau pabrėžiamas, kad neformalus vertinimas neturėtų visiškai pakeisti formalių testų – optimaliausia laikoma šių vertinimo būdų derinimo praktika, leidžianti sudaryti išsamesnį vaiko kalbos gebėjimų profilį (Buscher, 2025; Klatte ir kt., 2022; Wilder ir Redmond, 2022).

2.3.2. Fonologinių gebėjimų vertinimas, taikant neformalias užduotis

Neformalaus vertinimo praktikoje fonologiniai gebėjimai dažnai vertinami, taikant specialiai parengtas arba adaptuotas užduotis, kurios gali būti pateikiamos žaidimo forma ir integruojamos į vaikui pažįstamas situacijas. Tokios užduotys leidžia stebėti, kaip vaikas sprendžia užduotis, kokias strategijas taiko ir kaip reaguoja į pateikiamas užuominas ar pagalbą (Pena ir kt., 2001).

Fonologiniam suvokimui vertinti neformaliose situacijose dažniausiai taikomos rimo paieškos, skiemenų segmentavimo, fonemų išskyrimo ar fonemų jungimo užduotys. Tyrėjai pabrėžia, kad jos ypač tinkamos neformaliai vertinimui, nes gali būti pateikiamos žaidybine forma ir leidžia atskleisti vaiko fonologinius gebėjimus natūralioje aplinkoje (Buscher, 2025; Spencer ir Petersen, 2020; Washington ir kt., 2023).

Fonologinės trumpalaikės atminties vertinimui neformaliose situacijose dažniausiai naudojamos išgalvotų žodžių kartojimo užduotys. Šios užduotys leidžia įvertinti vaiko gebėjimą išlaikyti ir atkurti girdėtą garsinę informaciją ir padeda diferencijuoti tipinės ir sutrikusios kalbos raidos vaikų grupes (Fu ir kt., 2024). Tyrimai rodo, kad fonologinės atminties gebėjimai glaudžiai siejasi su žodyno mokymusi ir kalbos raida, todėl tokios užduotys laikomos itin informatyviomis (Gathercole ir kt., 1992).

Greito automatizuoto vardijimo užduotys taip pat dažnai taikomos neformaliame vertinime, nes leidžia įvertinti, kaip greitai ir tiksliai vaikas pasiekia ir panaudoja garsinę

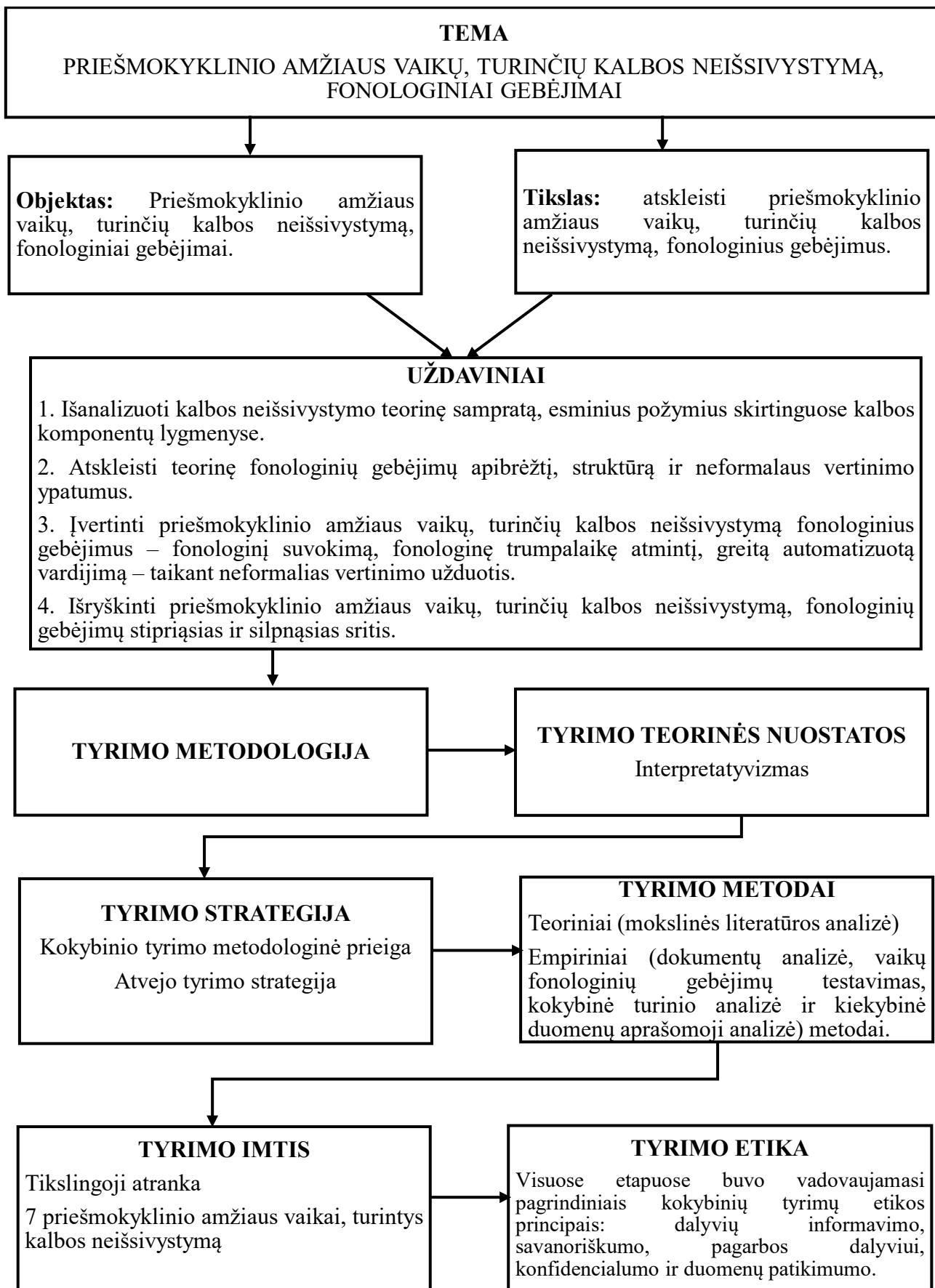
informaciją iš atminties. Denckla ir Rudel (1974) parodė, kad vardijimo užduotys yra paprastas ir natūralus būdas vertinti vaikų apdorojimo procesus, o Carroll ir kt. (2003) atskleidė, jog vardijimo greitis glaudžiai susijęs su fonologiniu suvokimu, todėl abu šie komponentai yra svarbūs kalbos raidai. Panašias išvadas pateikia ir naujausi tyrimai, rodantys, kad vardijimo užduotys suteikia patikimos informacijos apie fonologinių gebėjimų veikimą realiose situacijose ir taip papildo kitus neformalaus vertinimo metodus (da Silva ir kt., 2020; Gray ir Powell-Smith, 2024). Nors šie metodai padeda išsamiau suprasti vaikų fonologinius gebėjimus, jų taikymas nėra vienareikšmis ir siejasi su įvairiais privalumais bei iššūkiais.

Apibendrinant galima pasakyti, kad neformalios fonologinių gebėjimų vertinimo užduotys leidžia išsamiau įvertinti vaiko kalbos gebėjimus artimesnėse jiems situacijose, tačiau jų taikymas reikalauja specialisto patirties ir atsargios rezultatų interpretacijos. Dėl to svarbu derinti neformalius ir formalius metodus, kad vaiko fonologinių gebėjimų vertinimas būtų kuo išsamesnis ir patikimesnis.

3. TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo planas

Siekiant nuosekliai ir sistemiškai atskleisti priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinius gebėjimus buvo sudarytas tyrimo planas. Jame struktūriškai pateikiami pagrindiniai tyrimo komponentai: tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai, metodologinės nuostatos, tyrimo strategija, metodai, imtis ir etikos principai (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinio gebėjimų tyrimo planas

3.2. Tyrimo eiga ir metodika

Tyrimo eiga. Kokybiniuose tyimuose svarbus nuoseklus tyrimo planavimas, apimantis skirtingus tyrimo etapus – nuo parengimo iki duomenų analizės ir rezultatų pateikimo (Cohen ir kt., 2018). Tyrimo organizavimo etapai pateikiami lentelėje (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. **Tyrimo organizavimo etapai** (sudaryta pagal Cohen ir kt. 2018)

ETAPAS	ETAPO TURINYS
I ETAPAS. Tyrimo parengimas ir planavimas	• Tyrimo temos, tikslo ir uždavinių formulavimas. • Mokslinės literatūros analizė. • Tyrimo metodologiniai pasirinkimai. • Neformalių fonologinių gebėjimų vertinimo užduočių parengimas. • Tyrimo imties sudarymas.
II ETAPAS. Empirinių duomenų rinkimas	• PPT dokumentų analizė. • Fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo vertinimas. • Duomenų fiksavimas vertinimo metu.
III ETAPAS. Duomenų analizė ir interpretacija	• Atvejų analizė. • Kokybinė turinio analizė • Kiekybinių duomenų aprašomoji analizė • Rezultatų interpretavimas ir siejimas su moksliniais tyrimais.

Tolesniuose metodologijos poskyriuose nuosekliai aptariami pagrindiniai tyrimo organizavimo aspektai ir sprendimai, leidžiantys atskleisti, kaip buvo planuojamas ir vykdomas tyrimas.

Tyrimo metodika. Šiame magistro baigiamajame darbe, siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, taikyta *kokybinė tyrimo prieiga*. Ji leidžia nagrinėti reiškinius jų atlikimo aplinkoje ir suprasti, kaip priešmokyklinio amžiaus vaikams, atliekant jiems pritaikytas užduotis, pasireiškia fonologiniai gebėjimai – fonologinis suvokimas, fonologinė trumpalaikė atmintis ir greitas automatizuotas vardijimas.

Tyrimas grindžiamas *interpretatyvizmo* požiūriu. Kaip teigia Quinlan (2017), tyrėjas siekia suprasti tiriamą reiškinį iš dalyvių patirties perspektyvos, analizuodamas jų elgesį, reakcijas ir pastangas atliekant tam tikras veiklas. Toks požiūris tinka tiriant vaikų kalbinius gebėjimus, nes svarbu ne tik gautas atsakymas, bet ir tai, kaip vaikas jį pasiekia: kaip girdi ir suvokia garsus, kaip juos mėgina pakartoti, kokiose užduoties vietose susiduria su sunkumais ir kaip pasireiškia praktinėje veikloje.

Kaip nurodo Bitinas ir kt. (2008), kokybiniai tyrimai orientuojasi į reiškinių prasmės ir struktūros atskleidimą. Todėl ši metodinė prieiga tinkama vaikų kalbos ir jos sutrikimų raiškai tirti, nes leidžia fiksuoti ne tik rezultatą, bet ir visą užduočių atlikimo eigą: kaip vaikas reaguoja į pateiktą medžiagą, kokiose vietose kyla sunkumų, kokių klaidų pasitaiko ir kaip jie atsiskleidžia skirtingų užduočių metu.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, pasirinkta *atvejo tyrimo strategija*. Bitinas ir kt. (2008) pabrėžia, kad atvejo tyrimas suteikia galimybę išsamiai nagrinėti konkretų reiškinį, remiantis realiomis situacijomis, kurių metu surenkami kelių tipų duomenys. Šiame tyrime analizuojami vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų pasireiškimo atvejai, atliekant specifines užduotis. Toks tyrimas leidžia suprasti, kokie sunkumai pasireiškia, kokiomis aplinkybėmis jie išryškėja ir kaip atsiskleidžia, atliekant skirtingo tipo fonologines užduotis.

Atvejo tyrimas laikomas tinkamu metodu tada, kai tyrėjas siekia suprasti, kaip tam tikras reiškinys pasireiškia praktikoje ir kodėl jis vyksta būtent taip (Yin, 2014). Šiame tyrime siekiama atskleisti, kaip vaikams pasireiškia fonologiniai sunkumai atliekant užduotis ir dėl kokių priežasčių tam tikros fonologinės užduotys jiems tampa sudėtingesnės. Atvejo tyrimo metodas leidžia derinti kelis duomenų šaltinius, todėl tyrime naudojama vaikų atliekamų fonologinių užduočių analizė, Pedagoginės psichologinės tarnybos (toliau – PPT) vertinimo dokumentų peržiūra bei logopedo pateikta informacija apie esamą vaiko situaciją. Toks duomenų derinimas suteikia galimybę susidaryti išsamesnį ir patikimesnį vaiko kalbinių gebėjimų vaizdą.

3.3. Duomenų rinkimo ir analizės metodai

Duomenų rinkimas. Empirinio tyrimo duomenys buvo renkami taikant *dokumentų analizę* ir *fonologinių gebėjimų testavimą*. Šie sprendimai pasirinkti todėl, kad leidžia matyti tiek vaikų užduočių atlikimo procesą, tiek platesnį jų kalbos raidos kontekstą. Kaip teigia Bitinas ir kt. (2008), kokybiniuose tyrimuose svarbu rinkti duomenis iš kelių šaltinių, nes tai padeda išsamiau suprasti tiriamą reiškinį.

Dokumentų analizė buvo pasirinkta, siekiant gauti pirminę informaciją apie tyrimo dalyvių kalbos raidą ir jau nustatytus kalbos neišsivystymo požymius. Rupšienė (2011) nurodo, kad dokumentų analizė kokybiniuose tyrimuose padeda tyrėjui geriau suprasti tiriamą situaciją, nes dokumentuose atsispindi svarbi informacija apie vaiko vertinimą, specialistų įžvalgos ir jo individualūs ypatumai. Šiame tyrime buvo analizuojami PPT dokumentai: vaiko vertinimo išvados, logopedo rekomendacijos ir kiti raidos duomenys. Šie dokumentai padėjo patvirtinti, kad vaikai turi kalbos neišsivystymą ir leido tiksliau suprasti, kokie sunkumai jiems būdingi dar prieš atliekant tyrimo užduotis.

Pagrindiniai empiriniai duomenys buvo renkami atliekant fonologinių gebėjimų *testavimą* logopedo kabinete. Testavimas suprantamas, kaip pateikiamų užduočių atlikimas, kurio metu renkama informacija apie jų gebėjimų pasireiškimą. Vertinimui buvo naudojamos tyrėjos sukurtos fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo užduotys (Cohen ir kt., 2018). Tyrėjai nurodo, kad tyrimuose leidžiama taikyti tyrėjo sukurtas,

nestandartizuotas vertinimo užduotis, jeigu jos yra pagrįstos tyrimo tikslais ir pritaikytos tiriamųjų ypatumams.

Naudotos užduotys buvo parengtos remiantis fonologinių gebėjimų tyrimo principais ir pritaikytos priešmokyklinio amžiaus vaikams. Testavimo metu tyrėja aiškino instrukcijas, pateikė užduočių medžiagą ir fiksavo vaikų atsakymus. Taip pat buvo užrašomi ir kokybiniai duomenys: vaiko reakcijos, užduoties atlikimo būdas, pastebimos klaidos ir vietos, kuriose vaikui kilo sunkumų. Rupšienė (2011) pažymi, kad kokybiniuose tyrimuose svarbu stebėti ir registruoti ne tik rezultata, bet ir visą atlikimo procesą, nes tai leidžia tiksliau suprasti, kaip reiškinys pasireiškia praktinėje veikloje. Tokiu būdu surinkti duomenys suteikė galimybę išsamiai analizuoti vaikų fonologinių gebėjimų raišką.

Prieš pradėdant pagrindinį tyrimą buvo atliktas pilotinis tyrimas su vienu priešmokyklinio amžiaus vaiku, turinčiu kalbos neišsivystymą. Kaip nurodo Cohen ir kt. (2018), pilotinis tyrimas padeda įvertinti tyrimo priemonių praktiškumą prieš jas taikant pagrindiniame tyrime. Šio bandomojo testavimo metu buvo įvertintas užduočių suprantamumas, jų pateikimo seka ir trukmė. Nustačius, kad užduotys yra tinkamos naudoti pagrindiniame tyrime, todėl jų struktūra ir instrukcijos nebuvo keičiamos. Pilotiniame tyrime dalyvavusio vaiko duomenys į pagrindinę analizę nebuvo įtraukti.

Visi vertinimai buvo atliekami individualiai logopedo kabinete, vaikui užtikrinant ramią, saugią ir pažįstamą aplinką. Prieš kiekvieno vertinimo pradžią buvo paaiškinamos užduotys ir pateikiamas pavyzdys, siekiant įsitikinti, kad užduoties sąlygos yra suprastos. Užduotys buvo pateikiamos lėtai, pastoviu tempu, be laiko spaudimo. Testavimo metu buvo fiksuojami ne tik vaikų atsakymai, bet ir atlikimo eiga – pastebėtos klaidos, vaikų reakcija, sunkumų vietos bei bandymai atlikti užduotis. Vieno vaiko vertinimas truko apie 20 – 30 minučių, priklausomai nuo vaiko darbo tempo ir dėmesio išlaikymo. Po vertinimo papildomai buvo užrašomos pastabos, susijusios su užduočių atlikimo procesu ir pastebėtais sunkumais. Tokiu būdu surinkti duomenys leido išsamiai analizuoti, kaip vaikams pasireiškia fonologiniai gebėjimai ir kokiose situacijose išryškėja sunkumai.

Duomenų analizė. Tyrime taikyta *kokybinė turinio analizė* pagal atvejo tyrimo principus. Atvejo tyrimuose galima derinti kokybinius ir kiekybinius duomenų analizės elementus, kai siekiama išsamiai aprašyti individualius atvejus ir kartu apibendrinti skaitinius rodiklius (Cohen ir kt., 2018), todėl dalis vertinimo duomenų buvo apibendrinta, taikant *kiekybinių duomenų aprašomąją analizę*.

Duomenų analizė vyko keliais nuosekliais etapais, kurie leido sistemingai pereiti nuo kontekstinės informacijos analizės prie individualių atvejų nagrinėjimo ir bendro fonologinių gebėjimų vaizdo apibendrinimo.

Pirmajame analizės etape buvo analizuojami PPT dokumentai, siekiant susipažinti su kiekvieno vaiko kalbos raidos istorija, ankstesnių vertinimų išvadomis ir specialistų pateiktomis išvalgomis apie fonologinių gebėjimų ypatumus. Dokumentų analizė padėjo geriau suprasti pradinį tiriamųjų kalbos raidos kontekstą ir sudarė pagrindą vėlesnei empirinio tyrimo duomenų analizei. Remiantis Rupšiene (2011), dokumentų analizė kokybiniuose tyrimuose padeda tirti situaciją platesniame kontekste ir susieti ankstesnius vertinimus su naujai surinktais duomenimis.

Antrajame analizės etape atlikta atskirų atvejų analizė, kai kiekvienas vaikas nagrinėtas kaip individualus atvejis, remiantis fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo vertinimo duomenimis. Šiame etape buvo detalai analizuojama vaikų užduočių atlikimo eiga, fiksuojamos dažniausiai pasitaikančios klaidos, reakcijos, sustojimai, dvejonės ir kiti atlikimo ypatumai. Cohen ir kt. (2018) pabrėžia, kad atvejo tyrimuose duomenys dažnai pateikiami naratyvine, aprašomąja forma, nes ji leidžia atskleisti ne tik rezultatą, bet ir patį tiriamo reiškinio pasireiškimo procesą. Tokia analizės forma taikyta ir šiame tyrime.

Trečiajame analizės etape atliktas visų atvejų duomenų apibendrinimas, siekiant pereiti nuo atskirų vaikų analizės prie bendresnio fonologinių gebėjimų vaizdo. Šiame etape duomenys buvo apžvelgti ir apibendrinti pagal pagrindinius fonologinių gebėjimų komponentus. Analizės metu buvo išskiriami bendri sunkumai, pasikartojantys atlikimo ypatumai ir individualūs skirtumai tarp vaikų. Pasak Cohen ir kt. (2018), toks perėjimas nuo atskirų atvejų analizės prie apibendrinto reiškinio vaizdo yra būdingas kokybiniais atvejo tyrimams. Gauti analizės rezultatai buvo interpretuojami ir siejami su ankstesnių tyrimų duomenimis ir teoriniais šaltiniais.

Greito automatizuoto vardijimo užduočių skaitiniai duomenys buvo analizuojami aprašomosios kiekybinės analizės būdu. Jos metu apibendrinti atlikimo laiko (sekundėmis) ir klaidų skaičiaus duomenys. Taip pat pagal iš anksto apibrėžtus kriterijus išskirti greito automatizuoto vardijimo metu pasitaikę klaidų tipai: neteisingai pasakytas žodis (objektas ar spalva įvardyta kitu pavadinimu), netaisyklinga ar iškraipyta žodžio forma, praleistas objektas ar spalva bei delsimo momentai, kai vaikas spalvos ar objekto neįvardydavo ilgiau nei 3 sekundes. Remiantis Cohen ir kt. (2018), iš anksto apibrėžti kriterijai leidžia nuosekliai apibendrinti empirinio kiekybinius duomenis.

3.4. Tyrimo instrumentas

Tyrime naudotos neformalios fonologinių gebėjimų vertinimo priemonė buvo parengta, remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais tyrimais, kuriuose fonologinių gebėjimų vertinimui taikomos nestandartizuotos, tyrėjo sukurtos užduotys. Tokios užduotys leidžia vertinti fonologinės informacijos apdorojimą, analizuojant ne tik rezultatą, bet ir užduočių atlikimo procesą.

Fonologinio suvokimo vertinimo priemonė (priedas Nr. 1) buvo sukurta įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų fonologinį suvokimą. Priemonė parengta remiantis viešai prieinama neformalia vertinimo priemone *Smart Tarts Learning Phonological Awareness Assessment* (Taylor, 2018), kuri taikoma ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos gebėjimų stebėjimui. Šis modelis pasirinktas dėl jo aiškos struktūros, nuoseklaus užduočių išdėstymo ir laipsniško sudėtingumo didinimo – nuo paprastesnių klausymo užduočių iki sudėtingesnio foneminio lygmens (Taylor, 2018). Kuriant vertinimo priemonę užduotys buvo sudarytos atsižvelgiant į lietuvių kalbos fonologinius ypatumus bei priešmokyklinio amžiaus vaikų žodyno patirtį. Užduotims parinkti dažni, vaikams gerai žinomi žodžiai, vengta sudėtingų priebalsių junginių ir rečiau vartojamų garsų, kurie galėtų apsunkinti užduočių atlikimą. Priemonės struktūra sukurta remiantis fonologinio suvokimo raidos nuoseklumu – nuo žodžio ir rimo lygmens iki skiemens ir fonemos lygmens (Anthony ir Francis, 2005; Daniutė ir Staliūnienė, 2021; Nkurunziza, 2024).

Vertinimo priemonė sudaryta iš 10 trumpų užduočių, kurios apima keturis fonologinio suvokimo lygmenis:

- 1) Žodžio lygmuo – žodžių skaičiavimas sakiniuose;
- 2) Rimo lygmuo – rimo atpažinimas ir rimuojamo žodžio parinkimas;
- 3) Skiemens lygmuo – skiemenų skaičiavimas ir skiemenų jungimas į žodį;
- 4) Fonemos lygmuo – pirmojo garso atpažinimas, žodžių grupavimas pagal garsą, garsų jungimas ir paprastos manipuliavimo garsais užduotys.

Priemonė sukurta taip, kad užduotys būtų aiškos, lengvai suprantamos ir pritaikytos priešmokyklinio amžiaus vaikams. Kiekviena užduotis pateikiama su trumpa instrukcija ir vienu pavyzdžiu, kuris leidžia įsitikinti, kad vaikas suprato užduoties atlikimo principą. Tik po pavyzdžio atliekama pagrindinė užduotis. Užduočių skaičius priemonėje parinktas taip, kad būtų gauta pakankamai duomenų kokybinei analizei, tačiau vaikui užduotys nebūtų per ilgos ir nevargintų.

Atliekant fonologinio suvokimo užduotis buvo užrašomi vaikų atsakymai ir pastabos apie užduočių atlikimo eigą. Pastabose fiksuotos vaiko reakcijos, dvejonės, pakartojimai, vietos, kuriose vaikas sustoja ar supainioja garsus. Taip pat rašomos pastebėtos papildoma pagalba, pavyzdžiui, garsų skaičiavimas pirštais, žodžių pakartojimas tyliai.

Fonologinės trumpalaikės atminties vertinimo priemonė (priedas Nr. 2) buvo sukurta siekiant įvertinti priešmokyklinio amžiaus vaikų gebėjimą trumpai išlaikyti ir tiksliai atkurti girdėtą garsinę informaciją. Vertinimui naudota išgalvotų žodžių kartojimo užduotis, kuri leidžia vertinti fonologinės informacijos apdorojimą, nes tokiose užduotyse nėra semantinio turinio. Vertinimo priemonės struktūra paremta pagrindiniais išgalvotų žodžių kartojimo metodikos principais, aprašytais Dollaghan ir Campbell (1998). Išgalvoti žodžiai pateikiami didėjančia garsinės sekos apimtimi, o vertinimas grindžiamas vaiko gebėjimu tiksliai atkurti girdėtą garsinę

struktūrą. Naudoti išgalvoti žodžiai buvo sukurti specialiai šiam tyrimui, atsižvelgiant į lietuvių kalbos fonotaktikos ypatumus. Žodžiai sudaryti iš įprastų garsų junginių, vengiant sudėtingų priebalsių samplaikų ir retų garsų, siekiant sumažinti galimą artikuliacinių sunkumų, kurie nėra susiję su fonologine atmintimi.

Fonologinės trumpalaikės atminties vertinimo priemonę sudaro keturios išgalvotų žodžių grupės pagal skiemenų skaičių (nuo vieno iki keturių skiemenų), po penkis išgalvotus žodžius kiekvienoje grupėje, iš viso – 20. Kiekvienas išgalvotas žodis vaikui sakomas vieną kartą, aiškiu ir pastoviu tempu. Vaiko užduotis – pakartoti išgirstą žodį. Vertinimo metu užrašomas vaiko pakartotas išgalvotas žodis, leidžiantis stebėti, kurie garsai ar skiemenys buvo pakeisti, praleisti ar supainioti. Papildomai fiksuojamos pastabos: sustojimai, pakartojimai, užstrigimo vietos, tylus žodžio kartojimas, tempas ir kiti atlikimo ypatumai. Tokie duomenys leidžia analizuoti ne tik galutinį rezultatą, bet ir tai, kaip vaikui sekasi kartoti skirtingo ilgio garsines sekas ir kuriose vietose išryškėja sunkumai. Priemonės apimtis parinkta taip, kad vertinimas būtų informatyvus, bet vaikui įveikiamas, neperkraunantis ir tinkamas kokybinei analizei.

Greito automatizuoto vardijimo vertinimo priemonė (priedas Nr. 3) buvo sukurta įvertinti, kaip priešmokyklinio amžiaus vaikai automatizuotai įvardija jiems gerai pažįstamus objektus ir spalvas. Vertinimo priemonės struktūra paremta Denckla ir Rudel (1974) greito vardijimo metodika ir suderinta su laisvai prieinamos *Acadience Rapid Automated Naming* metodikos pagrindiniais reikalavimais (Acadience Learning, 2023). Joje akcentuojama, kad užduotys turi būti sudarytos iš vaikui pažįstamų, aiškiai atpažįstamų stimulų, pateikiamų atsitiktine seka. Vizualiniai stimulai (spalvoti ir nespaltoti) parinkti iš Freepik ir Flaticon.com (Creative Commons Attribution 4.0 licencija).

Vertinimo priemonę sudaro dvi dalys: objektų ir spalvų vardijimo užduotys. Abi dalys pateikiamos vienodu principu – naudojami penki dažni, vaikams pažįstami stimulai, išdėstyti 10 stulpelių ir 5 eilučių struktūra (iš viso 50 pozicijų kiekvienoje dalyje). Stimulų pateikimo tvarka yra atsitiktinė, siekiant vertinti vardijimo automatizaciją, o ne sekos įsiminimą (Acadience Learning, 2023; Denckla ir Rudel, 1974;). *Objektų dalyje* naudojami penki lengvai atpažįstami nespaltoti vaizdai – *saulė, šuo, raktas, kėdė ir namas*. Šie objektai parinkti kaip aiškūs, kasdieniai ir dažnai vartojami vaikų kalboje, o spalvų nebuvimas padeda sumažinti vizualinį sudėtingumą ir užtikrina, kad vaikas sutelktų dėmesį į patį objekto įvardijimą.

Spalvų dalyje naudojami ryškūs, vaikams gerai pažįstami spalvų stimulai: *juoda, žalia, raudona, geltona, mėlyna*. Kaip ir objektų užduotyje, spalvos vardinamos iš kairės į dešinę, o jų pateikimo tvarka supainiota atsitiktinai.

Atliekant abi užduotis žymimi du pagrindiniai rodikliai: bendras vardijimo laikas (sekundėmis) ir klaidos (neteisingai įvardytas stimulus, praleidimas, taisymas, vėlavimas ilgiau

nei 3 s). Papildomai užrašomos pastabos apie atlikimo eigą: pastebimos dvejonės, sustojimai, kartojimai, dėmesio nukrypimai. Tokie duomenys naudojami kokybinei analizei, leidžiančiai įvertinti ne tik galutinį rezultatą, bet ir vardijimo proceso eigą bei sunkumų pasireiškimą.

Tyrimo kontekstas. Tyrimas atliktas Lietuvoje, keturioje švietimo įstaigose, kurios teikia priešmokyklinį ugdymą ir logopedinę pagalbą vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Tyrimas buvo vykdomas vaikams pažįstamoje ugdymo ir pagalbos aplinkoje – logopedo kabinete, sudarant saugią ir ramią vertinimo situaciją. Tyrimo kontekstas siejamas su logopedine pagalba, tačiau vaikų vertinimas buvo atliekamas specialiai tyrimo tikslais, o ne kaip kasdienio logopedinio darbo dalis. Vertinimas vyko individualiai, nekeičiant vaikams įprastos aplinkos, tačiau taikant kryptingai parengtas tyrimo užduotis. Tokios sąlygos sudarė galimybę stebėti, kaip vaikų fonologiniai gebėjimai pasireiškia natūralioje ugdymo aplinkoje, kartu išlaikant tyrimui reikalingą struktūrą.

Tyrimas buvo organizuojamas nuosekliai – pirmiausiai analizuojami esami vaiko vertinimo dokumentai bei aprašoma esama situacija, vėliau atliekamas individualus fonologinių gebėjimų vertinimas, o gauti duomenys apibendrinami ir interpretuojami. Toks tyrimo kontekstas leido fonologinius gebėjimus nagrinėti praktinėmis sąlygomis, siejant vertinimo rezultatus su vaiko kalbos raidos ypatumais.

3.5. Tyrimo imtis

Tyrimo dalyvių atranka. Tyrimo imtis sudaryta taikant *tikslingosios atrankos principą*, siekiant atrinkti dalyvius, kurie geriausiai atitinka tyrimo tikslą ir gali suteikti išsamių duomenų apie fonologinius gebėjimus kalbos neišsivystymo atveju. Kaip teigia Bitinas ir kt. (2008), kokybiniuose tyrimuose imtis formuojama remiantis aiškiai apibrėžtais kriterijais, o atrenkami atvejai turi būti informatyvūs ir padėti atskleisti nagrinėjamą reiškinį.

Tyrimo dalyvavo 7 priešmokyklinio amžiaus vaikai, kuriems PPT buvo nustatytas kalbos neišsivystymas. Ši amžiaus grupė pasirinkta todėl, kad priešmokykliniame laikotarpyje intensyviai formuojasi fonologiniai gebėjimai, o sunkumai tampa aiškiausiai pastebimi ir vertinami (Tambyraja ir kt., 2023). Atrankai taikomi šie kriterijai: 1) priešmokyklinio amžiaus vaikai; 2) PPT nustatytas kalbos neišsivystymas; 4) tėvų (globėjų) raštiškas sutikimas dėl vaiko dalyvavimo tyrime. Šie kriterijai leido užtikrinti, kad tyrime dalyvautų vaikai, kurių fonologiniai gebėjimų sunkumai yra susiję būtent su kalbos neišsivystymu, o ne kitais sveikatos ar raidos veiksniais.

Kaip pažymi (Yin, 2014; Cohen ir kt., 2018), atvejo tyrimuose svarbiausia ne dalyvių skaičius, o kiekvieno atvejo informatyvumas ir galimybė išsamiai analizuoti nagrinėjamą reiškinį. Todėl 7 atvejų imtis laikoma pakankama, siekiant atskleisti fonologinių gebėjimų sunkumų

pasireiškimą, atliekant skirtingas vertinimo užduotis. Laikantis tyrimo etikos reikalavimų, dalyvių tikrieji vardai ir kita identifikuojanti informacija darbe nepateikiami – naudojami pakeisti vardai, užtikrinantys vaikų anonimiškumą. Detalesnė informacija apie tyrimo dalyvius pateikta lentelėje (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Tyrimo dalyvių duomenys

Atvejų numeris	Dalyvių vardai (pakeisti)	Tikslus amžius	Logopedinio vertinimo išvada (pagal PPT dokumentus)	PPT išvada apie specialiųjų ugdymosi poreikių grupę ir lygį
1 atvejis	Nojus	6 m. 2 mėn.	Vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas) sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažinimo, socialinės, savitvarkos). Dideli specialieji ugdymosi poreikiai.
2 atvejis	Tomas	6 m. 9 mėn.	Nežymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažintinės). Vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai.
3 atvejis	Kotryna	6 m. 8 mėn.	Žymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos ir suvokimo sutrikimas)	Kalbos (žymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažintinės, socialinės). Dideli specialieji ugdymosi poreikiai.
4 atvejis	Lukas	6 m. 10 mėn.	Vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kompleksinis sutrikimas: kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas) sutrikimas, aktyvumo sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (motorikos, pažinimo, socialinės). Dideli specialieji ugdymosi poreikiai.
5 atvejis	Edvinas	6 m. 1 mėn.	Vidutinis kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kompleksinis sutrikimas: kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas), dėmesio sutrikimas, emocijų (nerimo spektro) sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažintinės). Dideli specialieji ugdymosi poreikiai.
6 atvejis	Matas	6 m. 2 mėn.	Nežymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kompleksinis sutrikimas: kalbos sutrikimas (nežymus kalbos neišsivystymas) bei emocijų sutrikimas. Vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai.
7 atvejis	Arūnas	6 m. 8 mėn.	Nežymus kalbos neišsivystymas (kalbos išraiškos sutrikimas)	Kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl mokymosi ne gimtąja kalba bei emocinės krizės. Vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai.

Apibendrinant tyrimo dalyvių duomenis matyti, kad imtį sudarė 7 priešmokyklinio amžiaus vaikai (6 m. 1 mėn. – 6 m. 10 mėn.), kuriems PPT nustatė skirtingo sunkumo kalbos neišsivystymą. Trys vaikai turi nežymų kalbos neišsivystymą (kalbos išraiškos sutrikimas), trys – vidutinį kalbos neišsivystymą (kalbos išraiškos sutrikimas), o vienas vaikas – žymų kalbos neišsivystymą (kalbos išraiškos ir suvokimo sutrikimas). Taip pat pastebima, kad daugumai vaikų kalbos sunkumai pasireiškia kartu su kitomis raidos sritimis – pažintine, motorine, socialine ar emocijų sunkumais.

Dalyvių grupėje dominuoja berniukai (6 berniukai ir 1 mergaitė). Visi vaikai gauna logopedo pagalbą, o daliai jų teikiama ir papildoma kitų specialistų pagalba.

3.6. Tyrimo etika

Tyrimo etika suprantama kaip principų visuma, reglamentuojanti atsakingą tyrėjo elgesį su tyrimo dalyviais, duomenimis ir tyrimo rezultatais, siekiant apsaugoti dalyvių teises ir užtikrinti tyrimo patikimumą. Kaip nurodo Cohen ir kt. (2018), tyrimai, kuriuose dalyvauja vaikai, reikalauja ypatingo dėmesio etiniams aspektams. Kadangi tyrime dalyvavo nepilnamečiai vaikai, ypatingas dėmesys buvo skirtas jų saugumui, privatumui ir etiškam duomenų rinkimo procesui.

Prieš pradedant tyrimą buvo gautas žodinis įstaigų vadovų sutikimas atlikti tyrimui ugdymo įstaigose, kuriose mokosi priešmokyklinio amžiaus vaikai, turintys kalbos neišsivystymą. Visuose etapuose buvo vadovaujama pagrindiniais kokybinių tyrimų etikos principais: dalyvių informavimo, savanoriškumo, pagarbos dalyviui, konfidencialumo ir duomenų patikimumo principais (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), užtikrinančiais dalyvių teisių apsaugą ir tyrėjo atsakomybę.

Dalyvių informavimo principas. Kadangi tyrime dalyvavo vaikai, prieš tyrimą buvo gautas jų tėvų / globėjų raštiškas sutikimas dėl dalyvavimo tyrime (priedas Nr. 4). Tėvai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, uždavinius, užduočių pobūdį ir duomenų rinkimo eigą. Informuotas sutikimas laikomas vienu esminiu tyrimo etikos reikalavimų, ypač atliekant tyrimus su nepilnamečiais (Cohen ir kt., 2018).

Savanoriškumo ir pagarbos dalyviams principai. Tėvams buvo paaiškinta, kad dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir kad bet kuriuo metu jie gali atsisakyti dalyvauti, nenurodant priežasties. Tyrimo metu buvo laikomasi pagarbos dalyvio privatumui – duomenys rinkti tik tiek, kiek būtina pasiekti tyrimo tikslui. Vertinimai vyko vaikui saugioje, jam įprastoje aplinkoje, siekiant sumažinti galimą stresą ir užtikrinti, kad užduotys būtų suprantamos priešmokyklinio amžiaus vaikams.

Konfidencialumo ir anonimiškumo principai. Siekiant apsaugoti dalyvių tapatybę, tyrime nebuvo naudojami tikrieji vaikų vardai ar kita identifikuojanti informacija. Kiekvienam dalyviui pakeistas vardas, kuris naudojamas tiek duomenų analizėje, tiek tyrimo rezultatų pateikime. Kaip nurodo Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017), kokybiniuose tyrimuose dalyvių identifikuojanti informacija turi būti kruopščiai saugoma.

Duomenų patikimumo principas. Visi tyrimo duomenys saugiai laikomi, prie kurios prieigą turi tik tyrėjas. Garso ir vaizdo įrašai nebuvo daromi, taip papildomai sumažinant vaikų privatumo pažeidimo riziką. PPT dokumentai naudoti tik tiek, kiek būtina tyrimo tikslui pasiekti, jie neleidžia

atskleisti vaikų tapatybės. Tyrimas nekelia rizikos dalyvių sveikatai, psichologinei gerovei ar reputacijai, todėl laikytinas minimalios rizikos tyrimu (Cohen ir kt., 2018).

Tyrimo kokybė. Tyrimo kokybė grindžiama nuosekliu tyrimo planavimu ir pasirinktos kokybinės atvejo tyrimo prieigos atitikimu tyrimo tikslui bei uždaviniams. PPT dokumentai tyrime buvo naudojami kaip kontekstinė informacija, padedanti apibūdinti vaikų kalbos raidos situaciją prieš atliekant neformalias vertinimo užduotis. Empiriniai duomenys buvo renkami, taikant vienodas neformalias fonologinių gebėjimų vertinimo užduotis ir tas pačias jų pateikimo sąlygas visiems tyrimo dalyviams. Duomenų analizė atlikta nuosekliai, laikantis iš anksto apibrėžtos struktūros, todėl gautos išvados grindžiamos surinktais empiriniais duomenimis ir atitinka tyrimo tikslą.

4. PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS NEIŠSIVYSTYMĄ, FONOLOGINIŲ GEBĖJIMŲ VERTINIMAS: ATVEJO ANALIZĖ

4.1. Tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, atvejų aprašymas

Šiame poskyryje pateikiami tyrime dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, atvejų aprašymai, parengti remiantis PPT vertinimo dokumentais ir ugdymo įstaigų logopedų pateikta informacija. Atliekant dokumentų analizę, buvo nagrinėjami PPT vertinimo dokumentuose pateikti duomenys apie vaikų kalbos raidos ypatumus. Dokumentuose pateikti duomenys buvo analizuojami pagal kalbos sritis, reikšmingas fonologinių gebėjimų vertinimui: kalbos supratimą, kalbos raišką, fonologinius sunkumus, aktyvų žodyną, kalbos gramatinį taisyklingumą.

1 atvejis. Nojui 6 metai ir 2 mėnesiai. Namuose jis bendrauja lietuvių ir rusų kalbomis. PPT vertinimas atliktas pradėjus lankyti priešmokyklinę grupę. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad vaikui nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai; kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas) sutrikimas, mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažinimo, socialinės, savitvarkos).

Kalbos supratimas ir raiška. Analizuojant PPT dokumentus matyti, kad Nojus supranta trumpas, kasdienės žodines instrukcijas, ypač kai jos pateikiamos aiškiai ir nuosekliai. Tačiau ilgesni ar sudėtingesni pasakymai jam sunkiai suprantami, todėl dažnai reikalingas pakartojimas ar papildomas paaiškinimas. Kalbėdamas Nojus dažniausiai vartoja pavienius žodžius ir trumpus pasakymus. Kalbą inicijuoja retai, dažniausiai atsakydamas į klausimus arba kartodamas suaugusiojo pasakytus žodžius. Savarankiškai sakinių nesudaro. Spontaniinė kalba pasireiškia trumpais pasakymais, tačiau rišlioji kalba nėra susiformavusi – nepasakoja net pagal paveikslėlius.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvusis žodynas yra siauras. Nojus įvardija kai kuriuos kasdienius daiktus, kūno dalis, spalvas ir veiksmus, tačiau dažnai painioja pavadinimus arba jų nepasako. Kalbos gramatinis taisyklingumas dar nėra susiformavęs: kalboje pasitaiko klaidų daiktavardžių giminėje, skaičiuje ir linksniuose, netiksliai vartojami prielinksniai.

Fonologiniai sunkumai. Dokumentuose nurodoma, kad berniukas kalboje stebimi R, Ž ir Č garsų tarimo netikslumai. Taip pat aprašomi fonologiniai sunkumai – garsų keitimai, skiemenų praleidimai ir žodžio struktūros supaprastinimas, ypač žodžiuose su priebalsių junginiais.

Dabartinis kontekstas. Nojus logopedo užsiėmimus lanko palyginti trumpą laiką, todėl pokyčiai kol kas nedideli. Šiuo metu berniukas ramiau įsitraukia į veiklas, geba ilgiau išlaikyti dėmesį ir nuosekliau atlikti užduotis. Kalboje dažniausiai vartoja pavienius žodžius, kartais – trumpus dviejų žodžių junginius. Retai pradeda kalbą, dažniau atsako į kreipimąsi. Garsų tarimas

dar netikslus. Ilgesnius žodžius dažnai sutrumpina arba ištaria netiksliai. Žodynas neišplėtotas – dažniausiai vartoja kasdienius, gerai pažįstamus žodžius. Aiškus, trumpas instrukcijas supranta, tačiau sudėtingesnę žodinę informaciją reikia pakartoti. Nojus greitai pavargsta, sunkiai išlaiko dėmesį, todėl veikla dažnai nutrūksta, o užduotys ne visada atliekamos iki galo.

2 atvejis. Tomui yra 6 metai ir 9 mėnesiai, kuris šešerių metų amžiaus buvo nusiųstas į pedagoginę psichologinę tarnybą. Jos vertinimo dokumentuose nurodoma, kad vaikui nustatyti nedideli specialieji ugdymosi poreikiai; kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas, mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios pažintinės raidos.

Kalbos supratimas ir raiška. Pagal PPT duomenis Tomas supranta paprastas, vieno žingsnio žodines instrukcijas, ypač kai jos susijusios su pažįstama aplinka ar situacija. Ilgesni ar sudėtingesni pasakymai berniukai yra sunkiai suprantami, todėl dažnai reikalingas pakartojimas. Kalbos raiška neišplėtotą. Jis dažnai bando kalbėti, bet jo pasakymai apsiriboja pavieniais žodžiais arba dviejų-trijų žodžių junginiais. Kalbą dažniausiai pradeda reaguodamas į suaugusiojo klausimus. Ilgesnių pasakymų savarankiškai nesudaro, o ilgėjant žodžiui ar frazei dažnai neišlaikoma jų struktūra. Rišlioji kalba nėra susiformavusi – pasakojimai trumpi, nutrūkstantys, nes berniukas praranda mintį arba neranda tinkamų žodžių.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvusis žodynas neišplėtotas. Tomas daugiausiai vartoja konkrečius, kasdienėje aplinkoje dažnai girdimus žodžius, tačiau retai vartoja apibūdinimus, painioja pavadinimus arba jų nepasako. Kalbos gramatinis taisyklingumas nėra susiformavęs. Dokumentuose fiksuojamos klaidos daiktavardžių giminėje, skaičiuje ir linksniuose, supaprastinamos galūnės, ne visada taisyklinga sakinių struktūra.

Fonologiniai sunkumai. PPT dokumentuose stebimi priebalsių (š, č ir ž) vartojimo netikslumai. Aprašomi tokie sunkumai: garsų keitimai, skiemenų praleidimai ir žodžių struktūros supaprastinimas, ypač žodžiuose su priebalsių junginiais. Taip pat nurodoma, kad berniukui sunku nustatyti žodžio pirmą garsą, painioja panašiai skambančius žodžius ir netiksliai pakartoja skiemenis bei žodžius.

Dabartinis kontekstas. Šiuo metu pastebima, kad berniukas drąsiau įsitraukia į pokalbį, noriau kartoja žodžius ir bando pasakyti daugiau nei vieną žodį iš eilės. Kalboje jau pasitaiko dviejų-trijų žodžių junginių. Berniukas geriau supranta trumpus žodinius nurodymus ir greičiau reaguoja į žodinę informaciją, tačiau ilgesni ar sudėtingesni pasakymai jam vis dar kelia sunkumų. Kalbant pastebima, kad žodžių struktūra ne visada išlaikoma, ypač ilgesniuose žodžiuose. Tomas netiksliai taria š, č ir ž garsus žodžiuose bei sakiniuose. Užduotys jam greitai tampa sudėtingos, todėl reikalingas paskatinimas ir pagalba atliekant užduotis. Nepaisant to, berniukas stengiasi kalbėti, yra motyvuotas.

3 atvejis. Kotrynai 6 metai ir 8 mėnesiai. PPT vertinimas atliktas, kai mergaitei buvo 3 metai. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad mergaitei nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai; kalbos (žymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas, mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (pažintinės ir socialinės sritys).

Kalbos supratimas ir raiška. Kotrynos kalbos supratimas yra labai ribotas. Ji supranta elementarius vieno veiksmo prašymus („duok“, „imk“, „įdėk“), dažniausiai tik tada, kai jie lydimi gestu. Sudėtingesni klausimai ir nurodymai nesuprantami – mergaitė nesupranta klausimų „kiek“, „kur“, „koks“. Reaguoja selektyviai, dažniausiai tik į savo vardą. Tai rodo ribotą kalbos suvokimą ir sunkumus išlaikant bei apdorojant girdimą žodinę informaciją. Ji vartoja pavienius žodžius ir garsus, sakinių nesudaro. Kalboje vyrauja atskiri žodžiai, kurie tarpusavyje nesiejami gramatiniais ryšiais. Rišioji kalba nesusiformavusi – mergaitė pagal paveikslėlius įvardija tik kai kuriuos daiktus ar gyvūnus, veiksmų nepasako. Poreikius dažniausiai palaiko gestais (rodo pirštu, veda prie norimo daikto, pakelia rankas prašydama pagalbos).

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvusis žodynas neišplėtotas. Kotryna įvardija tik dalį artimiausios aplinkos daiktų, daugelio paveikslėliuose vaizduojamų objektų neįvardija, veiksmų pavadinimų nevartoja. Žodynas riboja galimybę tiksliau išreikšti poreikius ar mintis. Kalbos gramatinis taisyklingumas nesusiformavęs. Žodžiai kalboje nekeičiami ir nederinami, nevartojamos linksnų, skaičiaus ar kitų gramatinių formų. Sakinių struktūros nėra.

Fonologiniai sunkumai. Dokumentuose nurodoma, kad Kotryna kalboje stebimi fonologiniai sunkumai: pasitaiko garsų keitimų, praleidimų ir iškraipymų. Žodžiai dažnai sutrumpinami, neišlaikoma jų garsinė ir skiemeninė struktūra.

Dabartinis kontekstas. Praėjus laikui po PPT vertinimo ir teikiant intensyvią pagalbą, Kotrynos kalbos raida yra ženkliai pažengusi. Šiuo metu mergaitė supranta kasdienės žodines instrukcijas, aktyviai bendrauja, pati inicijuoja kalbą ir vartoja žodžių junginius bei trumpus sakinius. Kalba tapo aiškesnė, padidėjo aktyvusis žodynas, dažniau tiksliai pakartoja žodžius. Nors ilgesnių žodžių tarimas ir rišiosios kalbos plėtojimas dar kelia sunkumų, bendra kalbos raida akivaizdžiai pagerėjusi.

4 atvejis. Lukui yra 6 metai ir 10 mėnesių. PPT vertinimas atliktas, kai jam buvo 5 metai. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad berniukui nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai; kompleksinis sutrikimas: kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas) sutrikimas, aktyvumo sutrikimas. Mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios raidos (motorikos, pažinimo, socialinės).

Kalbos supratimas ir raiška. Lukas supranta paprastas, trumpas vieno žingsnio žodines instrukcijas, kai jos pateikiamos aiškiai ir konkrečiai. Dviejų žingsnių ar ilgesni nurodymai berniukui yra sunkiai suprantamos – dažnai prireikia pakartojimo, veiksmų parodymo ar papildomo paaiškinimo. Dokumentuose pažymima, kad kalbos supratimą riboja trumpas dėmesio

išlaikymas, todėl supratimas pablogėja ilgėjant užduočiai. Lukas dažniausiai vartoja pavienius žodžius ir trumpus dviejų-trijų žodžių junginius. Į klausimus atsako trumpai, dažnai neplėtodamas minties. Spontaniškų ilgesnių pasakymų nesudaro. Pagal paveikslėlius įvardija atskirus objektus ar detales, tačiau nuosekliai papasakoti negali. Nors berniukas domisi bendravimu ir siekia įsitraukti į pokalbį, jo kalbos galimybės tai riboja.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Berniuko aktyvusis žodynas yra neišplėtotas. Jis dažniausiai vartoja kasdienėje aplinkoje dažnai girdimus žodžius. Mažiau pažįstamus objektus ar veiksmus įvardija netiksliai arba jų neįvardija. Dokumentuose nurodoma, kad ieškodamas tinkamo žodžio berniukas dažnai stabteli, todėl kalba dažnai nutrūksta. Kalboje stebimi gramatinio taisyklingumo sunkumai. Lukas painioja žodžių galūnes, netaisyklingai vartoja linksnius ir skaičiaus formas. Žodžiai sakinyje dažnai nederinami tarpusavyje, todėl sakiniai išlieka trumpi ir netaisyklingi.

Fonologiniai sunkumai. Lukas kalboje stebimi fonologiniai sunkumai: pasitaiko priebalsių vartojimo netikslumų, garsų praleidimų žodžio viduryje ir pabaigoje, sudėtingesnių priebalsių junginių supaprastinimo. Kartodamas ilgesnius žodžius keičia skiemenų tvarką.

Dabartinis kontekstas. Šiuo metu Lukas noriai įsitraukia į veiklas ir paprastesnes užduotis atlieka be pasipriešinimo. Atliekant sudėtingesnes užduotis jam vis dar reikia daugiau laiko, atsakymus dažnai pateikia po pauzės. Kalboje išlieka netikslus garsų *r* ir *l* tarimas. Trumpus žodžius Lukas pakartoja tiksliau, tačiau ilgesniuose žodžiuose pasitaiko iškraipymų, skiemenų praleidimų ar jų keitimų. Jis vis dažniau spontaniškai vartoja dviejų žodžių junginius, geriau supranta paprastas instrukcijas ir jas vykdo be papildomo paaiškinimo. Rišlioji kalba nėra susiformavusi, pasakojimai išlieka trumpi.

5 atvejis. Edvinui – 6 metai ir 1 mėnuo. PPT vertinimas atliktas kai jam buvo 4 metai. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad berniukui nustatyti dideli specialieji ugdymosi poreikiai; kompleksinis sutrikimas: kalbos (vidutinis kalbos neišsivystymas), dėmesio sutrikimas ir emocijų (nerimo spektro) sutrikimas. Taip pat nurodomi sunkumai dėl sulėtėjusios pažintinės raidos.

Kalbos supratimas ir raiška. Berniukas supranta trumpas, aiškias vieno žingsnio žodines instrukcijas, tačiau ilgesni ar sudėtingesni pasakymai dažnai suvokiami netiksliai, ypač tada, kai reikia išlaikyti dėmesį ilgesnį laiką. Dokumentuose pažymima, kad kalbos supratimas pablogėja, kai instrukcijos pateikiamos be vizualinės ar situacinės atramos. Edvinas kalba aktyviai, tačiau jo kalbos raiška nėra pakankamai tiksli ir nuosekli. Spontaninėje kalboje vartoja pavienius žodžius ir trumpus sakinius. Pagal paveikslėlius gali sudaryti trumpą pasakojimą, tačiau dažnai jis fragmentiškas, prarandama įvykių seka. Pasakojimai dažniausiai išplėtojami tik su tikslinančiais klausimais.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvus žodynas nepakankamai išplėtotas. Jis vartoja kasdienėje aplinkoje dažniausiai pasitaikančius daiktavardžius ir veiksmažodžius, tačiau ribotai vartoja būdvardžius ir apibūdinimus. Dokumentuose pažymima, kad berniukas sunkiai parenka tikslius žodžius, ypač kalbėdamas apie mažiau pažįstamus objektus ar situacijas. Kalbos gramatinis taisyklingumas susiformavęs nepakankamai. Dokumentuose fiksuojamos klaidos daiktavardžių giminėje, skaičiuje ir linksniuose, netiksliai derina daiktavardžius su būdvardžiais ir skaitvardžiais. Sakinių struktūra dažnai nepilna, todėl kalba išlieka trumpa ir nepakankamai aiški.

Fonologiniai sunkumai. Edvino kalboje pasitaiko priebalsių (Š, Ž, Č, R) vartojimo netikslumų, garsų minkštimo ir keitimo atvejų. Garsų vartojimas yra nepastovus – tas pats garsas skirtinguose žodžiuose gali būti ištariamas nevienodai. Berniukas ne visada atskiria panašiai skambančius garsus, praleidžia skiemenis ilgesniuose žodžiuose. Jam sunku pakartoti ilgesnės skiemeninės struktūros žodžius ir nustatyti žodžio pirmąjį garsą.

Dabartinis kontekstas. Edvinas trejus metus nuosekliai lanko logopedo užsiėmimus. Šiuo metu geba sudaryti 3-4 žodžių sakinius, noriai bendrauja, supranta kasdienes žodinius nurodymus ir aktyviai dalyvauja veiklose. Lyginant su ankstesniu laikotarpiu, jis kalba drąsiau ir tiksliau pakartoja trumpus žodžius, geba ilgiau išlaikyti dėmesį. Tačiau išlieka neįtvirtintas garso *r* tarimas ir fonologiniai sunkumai – garsų keitimai bei praleidimai ilgesniuose žodžiuose.

6 atvejis. Matui – 6 metai ir 2 mėnesiai. PPT vertinimas atliktas, kai jam buvo 5 metai. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad berniukui nustatyti vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai; kompleksinis sutrikimas: kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas ir emocijų sutrikimas, taip pat mokymosi sunkumai dėl sulėtėjusios pažintinės raidos.

Kalbos supratimas ir raiška. Matas supranta paprastas, kasdienes vieno žingsnio žodines instrukcijas, ypač kai jos pateikiamos aiškiai ir trumpai. Ilgesnės ar sudėtingesnės instrukcijos jam yra sunkiai suprantamos – dažnai reikia pakartojimo arba papildomo paaiškinimo. Klausant žodinės informacijos berniukas greitai praranda dėmesį, todėl ne visada iš karto reaguoja į kreipimąsi. Mato kalbos raiška ribota. Spontaninėje kalboje jis dažniausiai vartoja pavienius žodžius arba trumpus dviejų-trijų žodžių junginius. Savarankiškai ilgesnių pasakymų nesudaro. Atsakydamas į klausimus dažnai apsiriboja vienu žodžiu arba gestu. Pagal paveikslėlius gali įvardyti atskirus artimos aplinkos objektus, tačiau nuoseklių pasakojimų nesukuria. Kalbą dažnai papildo rodomaisiais judesiais ar veiksmis.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvusis žodynas siauras. Matas daugiausia vartoja buityje naudojamus žodžius, sunkiai įvardija rečiau pasitaikančius objektus, jų savybes ar veiksmus. Dokumentuose nurodoma, kad berniukas dažnai painioja pavadinimus arba vietoj žodžio pasitelkia garsą. Apibendrinančios sąvokos vartojamos retai. Kalbos gramatinis

taisyklingumas nėra susiformavęs. Matas sunkiai derina žodžius tarpusavyje, painioja galūnes, skaičiaus ir linksnio formas. Sakinių struktūra labai paprasta, sakiniai trumpi, dažnai fragmentiški.

Fonologiniai sunkumai. Mato kalboje pasitaiko priebalsių vartojimo netikslumų, garsų praleidimų žodžio viduryje ir pabaigoje, supaprastina priebalsių junginius. Ilgesniuose žodžiuose neišlaiko jų sandaros – žodžiai sutrumpinami arba iškraipomi. Taip pat sunku atpažinti ir pakartoti panašiai skambančius skiemenis, nustatyti žodžio pirmąjį garsą.

Dabartinis kontekstas. Šiuo metu Matas noriai dalyvauja veiklose, tačiau dirba lėtu tempu. Paprastas, trumpas instrukcijas supranta ir vykdo, tačiau ilgesnius pasakymus dažnai reikia pakartoti arba paaiškinti papildomai. Kalbėdamas berniukas daugiau vartoja trumpus dviejų-trijų žodžių junginius. Ilgesnių pasakymų pats nesudaro. Ilgesnius žodžius dažnai sutrumpina, pakeičia arba ištaria netiksliai, todėl kalba ne visada būna aiški aplinkiniams. Atsakydamas į klausimus dažnai apsiriboja vienu žodžiu. Žodynas neišplėtotas, vyrauja kasdienėje aplinkoje vartojami žodžiai. Ieškodamas tinkamo žodžio kartais sustoja. Veiklos metu Matas greitai pavargsta, dėmesį išlaiko trumpą laiką, todėl atlikti užduotims dažnai reikia paskatinimo ir pertraukų.

7 atvejis. Arūnas – 6 metai ir 8 mėnesiai. Namuose berniukas bendrauja lietuvių ir rusų kalbomis. PPT atliktas, kai jam buvo 6 metai. PPT vertinimo dokumentuose nurodoma, kad berniukui nustatyti vidutiniai specialieji poreikiai; kalbos (nežymus kalbos neišsivystymas) sutrikimas, mokymosi sunkumai dėl mokymosi ne gimtąja kalba.

Kalbos supratimas ir raiška. Berniukas supranta paprastas, trumpas žodines instrukcijas, ypač kai jos pateikiamos aiškiai ir nuosekliai. Sudėtingesnių ar ilgesnių instrukcijų dažnai nesupranta, jas reikia kartoti, trumpinti arba papildomai paaiškinti. Klausimus apie pateiktą informaciją supranta ne visada, neretai atsako netiksliai arba visai neatsako. Dažniausiai vartoja trumpus dviejų-trijų žodžių junginius. Savarankiškai ilgesnių sakinių nesudaro. Pakartojimo metu gali atkartoti skiemenis, pavienius žodžius ir trumpus sakinius. Pagal paveikslėlius bando įvardyti pavaizduotus objektus ar veiksmus, tačiau pasakymai trumpi ir nepilni.

Žodynas ir kalbos gramatinis taisyklingumas. Aktyvusis žodynas ribotas, vyrauja buitiniai, dažniausiai vartojami žodžiai. Mažiau pažįstamus objektus įvardija netiksliai arba jų visai neįvardija. Apibendrinančias sąvokas vartoja sunkiai. Pasyvusis žodynas platesnis nei aktyvusis – berniukas atpažįsta daugiau žodžių, nei pats geba pavartoti. Kalbos gramatinis taisyklingumas nepakankamai susiformavęs. Kalboje pasitaiko klaidų derinant žodžius giminėje, skaičiuje ir linksniuose. Sakinių struktūra dažnai netaisyklinga, sakiniai trumpi, nepilni, be aiškių gramatinių ryšių. Rišlioji kalba neišplėtotą.

Fonologiniai sunkumai. Kalboje stebimi garsų keitimai, praleidimai ir iškraipymai. Ypač sunku išlaikyti žodžių skiemeninę struktūrą ilgesniuose žodžiuose ir žodžiuose su priebalsių

junginiais. Berniukas painioja panašiai skambančius garsus, sunkiai nustato žodžio pirmąjį garą, netiksliai pakartoja skiemenis ir žodžius.

Dabartinis kontekstas. Šiuo metu Arūnas supranta paprastas, trumpas žodines instrukcijas, tačiau sudėtingesnė kalbinė informacija jam vis dar sunkiai suprantama ir dažnai reikalauja pakartojimo. Kalboje dažniausiai vartoja trumpus dviejų-trijų žodžių junginius, savarankiškai ilgesnių pasakymų nesudaro. Kalba išlieka neaiški dėl garsų keitimų, praleidimų ir žodžių struktūros neišlaikymo, ypač ilgesniuose žodžiuose. Arūnas greitai pavargsta ir sunkiai išlaiko dėmesį.

Apibendrinus vaikams būdingi kalbos neišsivystymo sunkumai, pasireiškiantys skirtingu sunkumo lygiu. Dažniausiai stebima, kad vaikai sunkiau supranta ilgesnius pasakymus, būdinga neišplėtotą kalbos raišką, siauras aktyvusis žodynas ir nepakankamai susiformavusi rišlioji kalba. Visų vaikų kalboje pastebimi garsų tarimo ir žodžių struktūros sunkumai – vaikai keičia ar praleidžia garsus, trumpina žodžius, todėl jų kalba ne visada būna aiški aplinkiniams. Dabartinės situacijos analizė rodo, kad daliai vaikų, ypač nuosekliai lankantiems logopedo užsiėmimus, stebima teigiami pokyčiai – geresnis instrukcijų supratimas, aktyvesnis bendravimas ir ilgesni žodžių junginiai. Tačiau net ir esant pažangai, kalbos sunkumai išlieka ir toliau riboja vaikų kalbos raišką bei sklandų bendravimą.

4.2. Tyrimo dalyvavusių vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai

4.2.1. Atskirų atvejų analizė

1 atvejis. Vertinimo pradžioje Nojus buvo susidomėjęs, noriai įsitraukė į veiklą, tačiau gana greitai pavargo ir vis prarasdavo dėmesį. Daugumą užduočių berniukas atliko lėčiau, dažnai reikėjo pakartojimo. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Nojaus fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimas sakinyje – dažnai pasako ne tą skaičių. Tik vienas atsakymas teisingas: sakinio <i>vaikai piešia</i>. Rimo lygmuo: Paprasti rimuojantys žodžiai – atpažįsta tik lengvas poras (<i>vienas-pienas; pilkas-vilkas</i>), kitų neatpažįsta, pateikia netikslius atsakymus. Savarankiškai rimuojančio žodžio nepateikė. Skiemens lygmuo: Skiemenų skaičiavimas – atsakė 3 teisingus, 2 žodžius neteisingai suskiemenavo. Skiemens jungimo užduotyje sujungė visus žodžius, išskyrus žodžio <i>be-ge-mo-tas</i> nesujungė. Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė tik <i>arklys</i> pirmą garą. Kitais atvejais pateikė klaidingus atsakymus arba visai neatsakė: <i>ežys</i> – nepasakė, <i>boružė</i> → <i>bo</i>, <i>kalnas</i> → <i>ka</i>, <i>valtis</i> – nepasakė.

	Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatymas buvo pateikti teisingi 3 iš 5 atsakymai. Užduočių garsų jungimas į žodį, žodžio pasakymas be pirmo garso ir žodžio pasakymas be paskutinio garso neatliko.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1 skiemens žodžiai: pakartoja tiksliai. 2 skiemenų žodžiai: <i>Luke</i> → <i>Loke</i> 3 skiemenų žodžiai: <i>Balume</i> → <i>Balune</i> , <i>Ketaro</i> → <i>Ketajo</i> . 4 skiemenų žodžiai: <i>Belatino</i> → <i>minkština l</i> , <i>Nuganera</i> → <i>Nuganeja</i> , <i>Mimaruga</i> → <i>Miemajuga</i>
Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas 155 s. 25 klaidos, iš jų: 15 delsimo momentų; 10 klaidų dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>juoda</i> → <i>joda</i>). Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 150 s 15 klaidų, iš jų: 3 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>šuo</i> → <i>šo</i>); 11 delsimo momentų; 1 klaida – neteisingas pasakytas žodis (<i>namas</i> → <i>saulė</i>)

Apibendrinus vertinimo rezultatus matyti, kad Nojus užduotis atliko lėtu tempu. Lentelėje fiksuota, kad dalyje fonologinio suvokimo užduočių atsakymai buvo netikslūs arba jų nepateikė, o kartojimo ir greito vardijimo užduotyse pasitaikė daug klaidų ir delsimo momentų. *Fonologinio suvokimo užduotyse* matyti, kad Nojui sunkiausiai sekėsi užduotys, susijusios su garsų analize ir jungimu į žodį – atsakymai dažnai buvo netikslūs arba jis jų nepateikė. Sklandžiau sekėsi paprastesnės užduotys, tačiau ši sritis išlieka problemiška, nes atsakymų tikslumas nėra pastovus. *Fonologinės trumpalaikės atminties srityje* berniukas ne visada tiksliai pakartojo pateiktus išgalvotus žodžius, pasitaikė netikslus pakartojimas, o sudėtingėjant žodžiui klaidų daugėjo. Tai rodo, kad išlaikyti ir tiksliai atkartoti ilgesnę garsinę seką jam yra sunku. *Greito automatizuoto vardijimo užduotyse* Nojus dirbo lėtai, su dažnais stabtelėjimais ir grįžimais. Vardijant spalvas ir paveikslėlius pasitaikė tarimo netikslumų, ypač žodžiuose, kuriuose yra r ir ž garsai, taip pat fiksuojami delsimo momentai. Dėl to vardijimas tapo nesklandus, o užduotis atlikta su didesnėmis pastangomis.

2 atvejis. Tomas užduotis atliko jam įprastu tempu. Dažnai atsakymai buvo pateikiami po ilgesnių pauzių, kai kuriose užduotyse reikėjo daugiau laiko apsispręsti, stebimas netolygus darbo tempas ir skirtingas užduočių atlikimo tikslumas. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Tomo fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimo sakinyje pateiktas tik vienas teisingas atsakymas (<i>mergaitė skaito knygą</i> – 3), kiti netikslūs atsakymai. Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse nepateikė nė vieno teisingo atsakymo. Savarankiškai rimuojančio žodžio nepateikė. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 3 iš 5 atvejų. Neteisingi atsakymai: <i>lašas</i> (3) ir <i>spinta</i> (3).

	Skiemens jungimo į žodį užduotyje pateikė tik vieną atsakymą (<i>sa-ga – saga</i>), visus kitus pateiktus skiemenis sujungė neteisingai arba visai nesujungė: <i>braš-kė → ba, gy-va-tė → v, sta-las, be-ge-mo-tas</i> – nesujungė. Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė <i>arklys</i> pirmą garsą. Kitais atvejais pateikė klaidingus atsakymus: <i>ežys → a, kalnas → ka, valtis → v, o boružės</i> – neatsakė. Atpažinti tuos pačius pradinius garsus – nesėkminga daugumoje atvejų. Teisingas atsakymas tik vienas: <i>šaka-šoka-šakutė</i>. Kitas fonemos lygmens užduotis neatlieka.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1 skiemens žodžiai: pakartojo teisingai. 2 skiemenų žodžiai: <i>Luke → liuke</i> (minkština). 3 skiemenų žodžiai: <i>Malupi → malupe</i> 4 skiemenų žodžiai: <i>Mimaruga → mimagruga</i>
Greitas automatizuotas vardi-jimas	Spalvų greitas automatizuotas vardi-jimas: Bendras laikas – 202 s; 33 klaidos, iš jų: • 7 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>geltona → geltuona, juoda → joda</i>); • 7 klaidos – neteisingai pasakytas žodis (<i>raudona → žalia, geltona</i>); • 19 delsimo momentų. Objektų greitas automatizuotas vardi-jimas: Bendras laikas – 186 s. 26 klaidos, iš jų: • 3 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>šuo → šo</i>) • 2 neteisingai pasakytas žodis (<i>šuo → šuniukas, namas → šuo</i>); • 21 delsimo momentai.

Apibendrinus matyti, kad Tomo fonologiniai gebėjimai yra nepakankamai susiformavę, o didžiausi sunkumai pasireiškia užduotyse, reikalaujančiose tikslaus garsų, skiemenų ir žodžio apdorojimo bei greito jų aktyvavimo. *Fonologinio suvokimo* užduotyse berniukas dažnai klydo, ypač skaičiuojant žodžius sakinyje, atpažįstant rimuojančius žodžius ir atliekant sudėtingesnes skiemenų užduotis. Ilgesniuose žodžiuose jam buvo sunku tiksliai nustatyti skiemenų skaičių ir juos sujungti į žodį. Fonemos lygmens užduotys Tomui buvo sudėtingiausios – teisingai nustatė tik vieną pirmą garsą, kiti atsakymai klaidingi arba nepateikiami, o užduotis, susijusias su pradinių garsų atpažinimu, atliko tik iš dalies. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse matyti, kad ilgėjant žodžiui atsiranda garsų ir skiemenų iškraipymų. Dviejų-keturių skiemenų žodžiai kartojami netiksliai, keičia skiemenys, todėl išlaikyti visą žodžio formą tampa sudėtinga. *Greito automatizuoto vardi-jimo* rezultatai rodo lėtą vardi-jimo tempą, dažnus delsimo momentus ir klaidų skaičių. Spalvų vardi-jamo metu painiojami spalvų pavadinimai ir pasitaiko tarimų netikslumų. Objektų vardi-jime matomi sunkumai dėl garsų tarimo, pasitaiko pasitaikymų ir objektų pavadinimų painiojimo, ypač po ilgesnių pauzių.

3 atvejis. Kotryna buvo rami, susikaupusi, noriai įsitraukė į veiklą. Užduotis suprato, atsakymus pateikdavo be ilgesnių pauzių, kartais labai užtikrintai. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. **Kotrynos fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai**

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
----------------------------------	------------------------------

Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimas sakinyje dažniausiai tikslus, pateikė du neteisingus atsakymus: vietoj 4 pasakė 5, vietoj 3 – 4. Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse teisingi atsakymai yra 4 iš 5 atvejų. Savarankiškai rimuojančio žodžio pasakyti pavyko tik <i>nulis-mėnulis</i>. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 4 iš 5 atvejų. Neteisingai suskiemenuoja <i>spinta</i> – 3. Skiemens jungimo į žodį užduotyse visus pateiktus skiemenis sujungė. Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė visus pirmus garsus. Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatymas buvo tik viena klaida: <i>mama-meilė-musė</i> – pasakė ne. Garsų jungimas į žodį užduotį atliko su netikslumais: <i>o/l/a</i> – <i>obuolys</i>, <i>v/i/l/k/a/s</i> – <i>lietus</i>, <i>g/r/ė/b/l/y/s</i> – <i>grėbia</i>. Kitus du atsakymus pateikė teisingai. Žodžio pasakymas be pirmo garso užduotis atlikta iš dalies. Teisingi atsakymai du: <i>bylnas</i> – <i>lynas</i>, <i>šaukštas</i> – <i>aukštas</i>. Kitus atsakymus pateikė, bet netiksliai: <i>lapė</i> – <i>ala</i>, <i>brolis</i> – <i>orlis</i>, žodžio <i>avis</i> nepateikė atsakymo. Žodžio pasakymas be paskutinio garso teisingi atsakymai buvo dviskiemeniuose žodžiuose: <i>ratas</i> → <i>rata</i>, <i>musė</i> → <i>mus</i>, <i>mato</i> → <i>mat</i>, o ilgesniuose žodžiuose klydo: <i>vabalas</i> → <i>vaba</i>, <i>telefonas</i> → <i>tele</i>.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1-2-3 skiemenų žodžiai: kartojami tiksliai. 4 skiemenų žodžiai: <i>Nuganera</i> → <i>nugarena</i>
Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 70 s, 4 klaidos, iš jų: • 3 delsimo momentai • 1 klaida – neteisingas pasakytas žodis (<i>mėlyna</i> → <i>žalia</i>) Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 66 s, 4 klaidos, iš jų: • 1 delsimo momentas; • 3 klaidos – neteisingai pasakyti žodžiai: <i>šuo</i> → <i>namas</i>, <i>kėdė</i> → <i>šuo</i>, <i>saulė</i> → <i>namas</i>.

Vertinimo rezultatai rodo, kad Kotrynos fonologiniai gebėjimai daugumoje sričių yra pakankamai susiformavę, tačiau sudėtingesnėse užduotyse išryškėja pavienių netikslumų. *Fonologinio suvokimo* srityje žodžių skaičiavimo sakinyje užduotis dažniausiai atliko tiksliai, nors pasitaikė pavienių netikslumų. Šioje užduotyje mergaitė ilgai galvoja, į pagalbą pasitelkia pirštus, tyliai kartoja sakinį. Rimuojančių žodžių atpažinimas sekėsi gerai, tačiau savarankiškai sugalvoti rimuojantį žodį pavyko ne visais atvejais. Skiemens skaičiavimo užduotyje dažniausiai pateikė teisingus atsakymus, prieš atsakydama tyliai suskiemenuodavo. Skiemens jungimo į žodį užduotyse pateiktus skiemenis sujungė, tačiau kai kuriais atvejais iš pradžių skiemenavo, o vėliau pasitaisė. Fonemos lygmenyje žodžio pirmo garso nustatymo užduotis atliko tiksliai ir užtikrintai. Užduotyje, kur reikėjo nustatyti, ar žodžiai prasideda tuo pačiu garsu, pasitaikė pavienė klaida. Garsų jungimo į žodį užduotyje pateikė tiek tikslų, tiek netikslų atsakymų. Žodžio pasakymo be pirmo garso atliko iš dalies, mergaitė ilgai galvojo, sau tyliai bandė pasakyti žodį be pirmo garso. Žodžio pasakymo be paskutinio garso pateikė teisingus atsakymus tik trumpesniuose žodžiuose. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse vieno-trijų skiemenų žodžius kartojė tiksliai, ilgesniuose žodžiuose pasitaikė vienas iškraipymas. *Greito automatizuoto vardijimo* metu tiek spalvų, tiek paveikslėlių vardijimas vyko pakankamai sklandžiai. Pasitaikė pavienių supainiojimų ir delsimo momentų, taip pat atskirų pasitaisymų, tačiau užduotis buvo atlikta iki galo.

4 atvejis. Lukas užduotis atliko noriai. Darbo metu atsakymus dažniausiai pateikdavo po pauzės, sudėtingesnėse užduotyse reikėjo daugiau laiko ir papildomo paaiškinimo. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė. **Luko fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai**

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimo sakinyje pateikti 4 tikslūs atsakymai, tik vienas atsakymas buvo neteisingas: <i>vaikai piešia</i> – vietoj 2 pasakė 1. Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse teisingi atsakymai yra 2 iš 5 atvejų: <i>vienas-pienas, pilkas-vilkas</i>. Savarankiškai rimuojančio žodžio pasakyti nepavyko. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 3 iš 5 atvejų. Ilgesniuose žodžiuose (3-4) skiemenų skiemenų skaičių pasakė neteisingai (<i>upelis</i> – 2, <i>autobusas</i> – 5 skiemenys). Skiemens jungimo į žodį užduotyse visus pateiktus skiemenis sujungė, tačiau 3-4 skiemenų žodžiuose pasitaikė skiemenų praleidimų (<i>gy-va-tė</i> → <i>gytė, be-ge-mo-tas</i> → <i>ge-mo-tas</i>). Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė <i>arklys</i> ir <i>valtis</i> pirmus garsus. Kitais atvejais pateikė klaidingus atsakymus: <i>ežys</i> → <i>ž</i>, <i>kalnas</i> → <i>ka</i>, <i>boružė</i> → <i>ž</i>. Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatymas buvo pateikti teisingi 3 iš 5 atsakymai. Netikslus atsakymas <i>pelė-kėdė-varlė; mama-meilė-musė</i>. Kitų fonemos lygmens užduočių neatliko.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1 skiemens žodžiai: kartoja tiksliai. 2 skiemenų žodžiai: <i>Luke</i> → <i>liuke</i> (minkština) 3 skiemenų žodžiai: <i>Balume</i> → <i>balune, ketaro</i> → <i>ketajo, malupi</i> → <i>majupi, paniko</i> → <i>paliko</i> 4 skiemenų žodžiai: <i>Belatino</i> → <i>batino; lomateka</i> → <i>jomateka; nuganera</i> → <i>nuganeja; mimaruga</i> → <i>mimojuga</i>.
Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 90s, 14 klaidų, iš jų: • 6 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>juoda</i> → <i>joda</i>); • 8 delsimo momentai. Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 170 s, 15 klaidų, iš jų: • 12 delsimo momentai; • 3 klaidos – neteisingas pasakytas žodis: pakartota ta pati eilutė; <i>šuo</i> → <i>šuniukas, namas</i> → <i>namo</i>.

Apibendrinus vertinimo rezultatus matyti, kad Luko fonologiniai gebėjimai yra nepakankamai susiformavę. *Fonologinio suvokimo* srityje dalis užduočių atlikta tiksliai, tačiau pasitaikė netikslumų skaičiuojant žodžius sakinyje, atpažįstant rimuojančius žodžius. Savarankiškai sugalvoti rimuojančio žodžio nepavyko. Skiemens lygmens užduotyse teisingi atsakymai pateikti ne visais atvejais – ilgesniuose žodžiuose netiksliai nustatytas skiemenų skaičius, o jungiant skiemenis į žodį 3-4 skiemenų žodžiuose pasitaikė skiemenų praleidimų. Fonemos lygmens užduotyse pirmo garso nustatymas pavyko tik dalyje atvejų, o žodžių pradžios tuo pačiu garsu atpažinimas buvo netikslus. Kitos fonemos lygmens užduotys nebuvo atliktos. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse vieno skiemens žodžius Lukas pakartojo tiksliai, tačiau ilgesniuose žodžiuose pasitaikė garsų ir skiemenų iškraipymų. *Greito automatizuoto*

vardijimo užduotyse fiksuotas lėtas vardijimo tempas ir didelis klaidų skaičius. Spalvų vardijimo užduotyse klaidos daugiausia susijusios su garsų *r* ir *l* tarimu bei delsimo momentais. Paveikslėlių vardijimo metu nustatyta daug klaidų, susijusių su garsų *r* ir *l* tarimu, delsimais, objektų įvardijimu kitu pavadinimu ir pasikartojančia eilute.

5 atvejis. Edvinas vertinimo metu dirbo noriai, užduotis suprato, tačiau sudėtingesnėse užduotyse jam reikėjo daugiau laiko, dažnai ilgiau galvojo prieš pateikdamas atsakymus. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. **Edvino fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai**

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimo sakinyje pateikti netikslūs atsakymai – 3 iš 5 atsakė teisingai (vietoje 4 – 3, vietoje 5 – 4). Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse teisingi atsakymai yra 3 iš 5 atvejų. Savarankiškai rimuojančio žodžio pasakyti pavyko tik <i>nulis-mėnulis, ožys-ežys</i>. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 4 iš 5 atvejų. Žodį <i>upelis</i> suskiemenavo neteisingai, pasakė kad tai 5 skiemenys. Skiemens jungimo į žodį užduotyse visus pateiktus skiemenis sujungė, tačiau pirmą žodį suskiemenavo, tik tada pasakė pilną žodį (<i>sa-ga</i>). Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė visus pirmus garsus. Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatyme buvo pateikti teisingi 4 iš 5 atsakymai. Netikslus atsakymas <i>šaka-šoka-šakutė</i>. Garsų jungimas į žodį užduotį atliko iš dalies – pateikė 2 iš 5 teisingus atsakymus. Sujungė <i>o/l/a</i> ir <i>n/a/m/a/s</i>. Žodžio pasakymas be pirmo garso užduotyje pateikė tik vieną teisingą atsakymą: <i>avis – vis</i>. Žodį <i>lapė – apas</i>. Kitų žodžių nepateikė atsakymų, nors ilgai galvojo. Žodžio pasakymas be paskutinio garso buvo pateiktas tik vienas teisingas atsakymas <i>ratas – rata</i>, kiti pateikti neteisingai: <i>musė → mu, mato → mata. Vabalas ir telefonas – neatliko</i>.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1 - 2 skiemenų žodžiai: kartoja tiksliai. 3 skiemenų žodžiai: <i>ketaro → katajo</i> 4 skiemenų žodžiai: <i>Belatino → baletino; mimaruga → miemajuga</i>
Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 124 s, 15 klaidų, iš jų: • 10 delsimo momentai; • 5 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (<i>žalia → žalias, geltona → geltonas, mėlynas → mėlyna, juoda → juodas</i>). Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 105s, 8 klaidos, iš jų: • 8 delsimo momentai.

Vertinimo rezultatai rodo, kad Edvino fonologiniai gebėjimai yra nevienodai susiformavę. Paprastesnėse užduotyse jis pateikia tikslesnius atsakymus, o sudėtingesnėse dažniau pasitaiko netikslumų. *Fonologinio suvokimo* srityje žodžių skaičiavimo sakinyje užduotyje dalis atsakymų buvo netikslūs – pasitaikė žodžių skaičiaus supainiojimų. Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyje teisingi atsakymai pateikti ne visais atvejais, o savarankiškai sugalvoti rimuojančius žodžius pavyko tik pavieniais atvejais. Skiemens lygmens užduotyse skiemenų jungimas

atliekamas, tačiau kai kuriais atvejais prieš jungimą skiemenys suskaidomi atskirai. Skiemens skaičiavimo užduotyse dauguma atsakymų buvo teisingi, tik triskiemenyje žodyje (*upelis*) suklydo, pasakydamas, kad tai penki skiemenys. Skiemenų jungimo į žodį užduotyje pateiktus skiemenis sujungė, tačiau kai kuriais atvejais prieš pasakydamas visą žodį pirmiausia jį suskiemenuodavo. Fonemos lygmens užduotyse žodžio pirmo garso nustatymas atliktas tiksliai, tačiau sudėtingesnėse fonemų jungimo ir atskyrimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti tik pavieniais atvejais, dalis užduočių nebuvo atliktos. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse vieno-dviejų skiemenų žodžius kartojo tiksliai, tačiau ilgesniuose žodžiuose pasitaikė garsų ir skiemenų iškraipymų. *Greito automatizuoto vardijimo* užduotyse berniukas objektus įvardijo pakankamai tiksliai, tačiau įvardijant žodžius pasitaikė tarimo netikslumų – neįtvirtintas garso r tarimas lėmė žodžių tikslumą. Daugiau sunkumų kilo atliekant spalvų vardijimo užduotį. Berniukas keitė žodžių galūnes, todėl dalis atsakymų buvo netikslūs. Vardijimo tempas buvo sulėtėjęs, dažnai reikėjo papildomo laiko prieš pateikiant atsakymą.

6 atvejis. Matas dirbo ramiai, laikėsi pateiktų instrukcijų. Užduotis atliko nuosekliai, tačiau atsakymai dažnai buvo netikslūs, ypač sudėtingesnėse fonologinėse užduotyse. Atliekant dalį užduočių reikėjo daugiau laiko pateikti atsakymus. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. **Mato fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai**

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimo sakinyje pateikė tik vieną teisingą atsakymą: sakinio <i>mergaitė skaito knygą</i>, pasakė 3. Visi kiti atsakymai neteisingi. Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse teisingas atsakymas tik vienas – <i>vienas-pienas</i>, kiti neteisingi. Savarankiškai rimuojančio žodžio pasakyti pavyko tik <i>nulis-mėnulis</i>. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 4 iš 5 atvejų. Ilgesniame žodyje (<i>autobusas</i>) skiemenų skaičių pasako neteisingai – 5 skiemenys. Skiemens jungimo į žodį užduotyse visus pateiktus skiemenis sujungė. Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė <i>ežys</i>, <i>kalnas</i> ir <i>valtis</i> pirmus garsus. Kitais atvejais pateikė klaidingus atsakymus: <i>boružė</i> → <i>bu</i>, <i>arklys</i> → <i>o</i>. Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatymas buvo pateikti teisingi 3 iš 5 atsakymai. Netikslus atsakymas <i>saga-saulė-sūris</i>, <i>pelė-kėdė-varlė</i>. Garsų jungimas į žodį užduotį neatliko, buvo keli bandymai <i>o/l/a</i> → <i>lova</i>, <i>n/a/m/a/s</i> → <i>mama</i>. Žodžio pasakymas be pirmo garso, žodžio pasakymas be paskutinio garso užduočių neatliko.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1-2 skiemens žodžiai: kartoja tiksliai. 3 skiemenų žodžiai: <i>Malupi</i> → <i>melupi</i>, <i>paniko</i> → <i>pamiko</i> 4 skiemenų žodžiai: <i>Belatino</i> → <i>bevatino</i>; <i>nuganera</i> → <i>ganunera</i>, <i>mimaruga</i> → <i>miruga</i>
Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 248s, 30 klaidos, iš jų: • 14 delsimų momentų; • 16 klaidų – neteisingas pasakytas žodis (spalva įvardyta kitu pavadinimu). Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 130 s, 14 klaidų, iš jų:

	• 6 delsimo momentai; • 7 klaidos dėl iškraipytos ar netaisyklingos žodžio formos (4 kartus <i>raktas</i> → <i>raktai</i>, <i>raktas</i> → <i>rakta</i>, <i>namas</i> → <i>namukas</i>, <i>saulė</i> → <i>saulei</i>), • 1 klaida – neteisingai pasakytas žodis (objektas įvardytas kitu pavadinimu). Vietoj <i>šuo</i> → <i>saulė</i>
--	--

Apibendrinus vertinimo rezultatus matyti, kad Mato fonologiniai gebėjimai yra nepakankami ir nevienodai susiformavę skirtinguose lygmenyse. *Fonologinio suvokimo* užduotyse dažnai pateikė netikslius atsakymus – tiek skaičiuojant žodžius sakinyje, tiek atpažįstant ir savarankiškai sudarant rimuojančius žodžius. Skiemens lygmens užduotyse dažniausiai teisingai suskaičiavo skiemenis, tačiau ilgesniuose žodžiuose pasitaikė netikslumų. Jungiant skiemenis į žodį, Matas visais atvejais pirmiausia suskiemenavo pateiktą žodį, o tik po to pasakydavo visą žodį. Fonemos lygmens užduotis Matui buvo sudėtingos – pirmo garso nustatymo ir garsų jungimo užduočių neatliko arba pateikė netikslius atsakymus. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse trumpesnius žodžius kartojė tiksliai, tačiau ilgėjant žodžiui daugėjo iškraipymų, garsų ir skiemenų pakeitimų. *Greito automatizuoto vardijimo* metu fiksuotas lėtas vardijimo tempas ir didelis klaidų skaičius, ypač spalvų vardijimo užduotyse, kur pasitaikė delsimo, spalvų painiojimo ir netikslų pavadinimų.

7 atvejis. Arūnas buvo gerai nusiteikęs, užduotis atliko noriai, tačiau kai kurioms reikėjo daugiau laiko ir pakartojimų. Atliekant fonologines užduotis berniukas geriau susidorojo su paprastesnėmis užduotimis, o sudėtingesnėse, ypač reikalaujančiose garsų analizės ir sintezės, dažniau klysta ir nepateikia atsakymų. Vaiko vertinimo išsamūs rezultatai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. Arūno fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatai

Fonologinių gebėjimų komponentas	Užduočių atlikimo rezultatai
Fonologinis suvokimas	Žodžio lygmuo: Žodžių skaičiavimo sakinyje pateikti netikslūs atsakymai – 2 iš 5 atsakė teisingai (vietoj 4 – 5, vietoj 3 – 4, vietoj 5 – 7). Rimo lygmuo: Rimuojančių žodžių atpažinimo užduotyse teisingi atsakymai yra 3 iš 5 atvejų. Savarankiškai rimuojančio žodžio pasakyti pavyko tik <i>nulis-mėnulis</i>. Skiemens lygmuo: Skiemens skaičiavimo užduotyse teisingi atsakymai pateikti 3 iš 5 atvejų. Ilgesniuose žodžiuose (3-4) skiemenų skiemenų skaičius dažniausiai pasakomas neteisingai (<i>upelis</i> – 4, <i>autobusas</i> – 5 skiemenys). Skiemens jungimo į žodį užduotyse visus pateiktus skiemenis sujungė, tačiau kai kuriais atvejais pirmiausiai suskiemenavo, tik tada pasakė pilną žodį (<i>sta-las</i> → <i>stalas</i>). Žodį <i>be-ge-mo-tas</i> → <i>ge-be-mo-tas</i>. Fonemos lygmuo: Žodžio pirmo garso nustatyme teisingai nurodė <i>boružė</i>, <i>arklys</i> ir <i>valtis</i> pirmus garsus. Kitais atvejais pateikė klaidingus atsakymus: <i>ežys</i> → <i>sis</i>, <i>kalnas</i> → <i>ka</i>. Užduotyje žodžių pradžios tuo pačiu garsu nustatymas buvo pateikti teisingi 4 iš 5 atsakymai. Netikslus atsakymas <i>pelė-kėdė-varlė</i>. Garsų jungimas į žodį užduotį neatliko, buvo vienas bandymas <i>k/ė/d/ė</i> → <i>kd</i>. Žodžio pasakymas be pirmo garso. Užduotis neatlikta, keliuose žodžiuose buvo bandymas atlikti: <i>blynas</i> → <i>ynas</i>, <i>šaukštas</i> → <i>šaukštas</i>, <i>brolis</i> → <i>olis</i>. Žodžio pasakymas be paskutinio garso nebuvo teisingų atsakymų, tik bandymai: <i>ratas</i> → <i>ra</i>, <i>musė</i> → <i>mu</i>, <i>mato</i> → <i>ma</i>, <i>vabalas</i> → <i>vabalas</i>, <i>telefonas</i> → <i>lefonas</i>.
Fonologinė trumpalaikė atmintis	1-2 skiemens žodžiai: kartoja tiksliai. 3 skiemenų žodžiai: <i>Malupi</i> → <i>melupi</i>, <i>paniko</i> → <i>pamiko</i> 4 skiemenų žodžiai: <i>Belatino</i> → <i>bevatino</i>; <i>nuganera</i> → <i>ganunera</i>, <i>mimaruga</i> → <i>miruga</i>

Greitas automatizuotas vardijimas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 115s, 14 klaidų, visi jie yra delsimo momentai. Paveikslėlių greitas automatizuotas vardijimas: Bendras laikas – 134 s, 12 klaidų, iš jų: • 10 delsimo momentai; • 2 klaidos – neteisingai pasakytas žodis (<i>saulė</i> → <i>kėdė</i>, <i>saulė</i> → <i>šuo</i>).
--	--

Apibendrinus vertinimo rezultatus matyti, kad Arūno fonologiniai gebėjimai yra nepakankamai susiformavę visose vertintose srityse. *Fonologinio suvokimo* užduotyse pasitaikė netikslumų skaičiuojant žodžius sakinyje, atpažįstant rimuojančius žodžius. Teisingi atsakymai pateikti tik dalyje užduočių, o savarankiškai sudaryti rimuojantį žodį pavyko tik pavieniais atvejais. Skiemens lygmens užduotyse skiemenų skaičiavimas dažniau buvo netikslus ilgesniuose žodžiuose. Jungiant skiemenis į žodį, Arūnas visus pateiktus skiemenis sujungė, tačiau kai kuriais atvejais pirmiausiai juos suskiemenavo ir tik po to pasakė visą žodį. Fonemos lygmens užduotys vaikui buvo sudėtingiausios. Nors dalyje užduočių teisingai nustatė žodžio pirmąjį garsą, sudėtingesnėse užduotyse dažnai pateikė netikslius atsakymus arba jų nepateikė. Garsų jungimo ir žodžio pasakymo be garso užduotys daugiausiai liko neatliktos. *Fonologinės trumpalaikės atminties* užduotyse matyti, kad didėjant žodžio ilgiui dažnėja garsų ir skiemenų iškraipymai. *Greito automatizuoto vardijimo* rezultatai rodo lėtesnį vardijimo tempą ir dažnesnes klaidas, nors dalyje užduočių vaikas gebėjo pasitaisyti.

4.2.2. Greito automatizuoto vardijimo rezultatai

Šiame skyrelyje pateikiami greito automatizuoto vardijimo užduočių rezultatai. Aprašomuoju būdu apibendrinami vertinimo metu fiksuoti kiekybiniai rodikliai – užduočių atlikimo laikas (sekundėmis) ir klaidų skaičius. Taip pat pateikiama dažniausiai pasitaikančių klaidų tipai, remiantis individualių atvejų vertinimo duomenimis. Šių rodiklių apibendrinimas pateikiamas 11 lentelėje.

11 lentelė. Greitas automatizuotas vardijimas

Vaikas	Spalvų greito automatizuoto vardijimo laikas (s)	Spalvų greito automatizuoto vardijimo klaidų skaičius	Objektų greito automatizuoto vardijimo laikas (s)	Objektų greito automatizuoto vardijimo klaidų skaičius
Nojus	155	25	150	15
Tomas	202	33	186	26
Kotryna	70	4	66	4
Lukas	90	14	170	15
Edvinas	124	15	105	8
Matas	248	30	130	14
Arūnas	115	14	134	12

Iš pateiktų duomenų matyti, kad greito automatizuoto vardijimo laikas ir klaidų skaičius tarp tiriamųjų buvo nevienodi. Spalvų greito automatizuoto vardijimo užduotyse daugumos vaikų atlikimo laikas buvo ilgesnis, o klaidų skaičius didesnis nei objektų vardijimo užduotyse. Tai atskleidžia skirtingą greito automatizuoto vardijimo atlikimo pobūdį tiriamojoje grupėje.

Be atlikimo laiko ir bendro klaidų skaičiaus, apibendrinti greito automatizuoto vardijimo metu pasitaikę klaidų tipai. Klaidos fiksuotos pagal iš anksto apibrėžtus kriterijus, nurodytus vertinimo instrukcijoje. Greito automatizuoto vardijimo metu fiksuoti klaidų tipai ir vaikų, kuriems jie pasireiškė, skaičius pateikiami 12 lentelėje.

12. lentelė. Greito automatizuoto vardijimo klaidų tipai pasiskirstymas tiriamojoje grupėje

Klaidų tipas	Spalvų greitas automatizuotas vardijimas (vaikų skaičius)	Objektų greitas automatizuotas vardijimas (vaikų skaičius)
Neteisingas pasakytas žodis (supainiojimas)	3	6
Praleistas objektas ar spalva	0	0
Iškraipyta ar netaisyklinga žodžio forma	4	3
Delsimo momentai (> 3)	7	7

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai pasitaikę klaidų tipai abiejose greito automatizuoto vardijimo užduotyse buvo delsimo momentai ir iškraipyta ar netaisyklinga žodžio forma. Delsimo momentai fiksuoti visiems tiriamiesiems tiek spalvų, tiek objektų vardijimo metu. Neteisingai pasakyti žodžiai (supainiojimai) dažniau pasitaikė objektų vardijimo užduotyje nei spalvų vardijime. Praleistų objektų ar spalvų vertinimo metu nefiksuota.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, nustatyta, kad tiriamųjų vaikų fonologinių gebėjimų vertinimo duomenys rodo nevienodą atskirų gebėjimų lygį ir skirtingą sunkumų pasiskirstymą. Vertinimo metu fiksuoti tiek atlikimo tikslumo, tiek tempo skirtumai sudaro pagrindą gautų rezultatų aptarimui diskusijos skyriuje.

MOKSLINĖ DISKUSIJA IR TYRIMO RIBOTUMAI

Mokslinė diskusija. Apibendrinus tyrime dalyvavusių vaikų fonologinių gebėjimų vertinimo rezultatus, matyti, kad daugumos vaikų fonologiniai gebėjimai yra nepakankamai susiformavę, tačiau vaikų patiriami sunkumai buvo nevienodi. Vertinimo metu pastebėta, kad ne visiems vaikams vienodai sekėsi atlikti pateiktas užduotys – daliai vaikų pasitaikė tik pavieniai netikslumai, o kitiems sunkumai buvo būdingi keliose fonologinių gebėjimų srityse. Atliekant sudėtingesnes užduotys dažniau fiksuoti netikslūs atsakymai, ilgesnės pauzės ir klaidos.

Fonologinio suvokimo vertinimo rezultatai parodė, kad vaikams lengviau sekėsi paprastesnės užduotys, susijusios su žodžio ir skiemens lygmenimis, tačiau net ir šiose užduotyse pasitaikė netikslumų, ypač ilgesniuose žodžiuose. Žodžių skaičiavimo sakinyje užduotyse dauguma vaikų pateikė netikslius atsakymus, dažnai suklysdami nustatydami tikslų žodžių skaičių. Rimo lygmens užduotys daugeliui vaikų buvo sudėtingos – rimuojančių žodžių atpažinimas dažnai buvo netikslus, o savarankiškai sugalvoti rimuojantį žodį pavyko tik pavieniais atvejais. Skiemens lygmens užduotyse trumpesniuose žodžiuose skiemenų skaičius dažniau nustatytas teisingai, tačiau ilgesniuose žodžiuose pasitaikė netikslumų. Jungiant skiemenis į žodį, dauguma vaikų pirmiausiai suskiemenuodavo žodį, o tik vėliau jį pasakydavo, o sudėtingesniuose, trijų-keturių skiemenų žodžiuose fiksuoti skiemenų praleidimai ar netikslūs jungimai. Didžiausi sunkumai visoje tiriamojoje grupėje fiksuoti fonemos lygmens užduotyse. Žodžio pirmo garso nustatymas daugeliui vaikų buvo sudėtingas, o garsų jungimo, žodžio pasakymo be pirmo ar paskutinio garso užduotys dažniausiai buvo atliekamos netiksliai arba liko neatliktos. Tai rodo, kad rimo ir fonemos lygmens užduotys tyrime dalyvavusiems vaikams kėlė didžiausių sunkumų.

Gauti rezultatai dera su ankstesnių tyrimų duomenimis. Vukovic ir kt. (2022) literatūroje pabrėžiama, kad vaikams foneminio suvokimo užduotys dažniausiai yra sudėtingiausios ir išlieka probleminės net tuomet, kai paprastesnės fonologinio suvokimo užduotys atliekamos sėkmingiau. McNeill ir kt. (2024) nurodo, kad foneminio suvokimo gebėjimai vystosi netolygiai, o individualūs skirtumai tarp vaikų yra ryškūs. Be to, Sucena ir kt. (2023) pažymi, kad fonologinio suvokimo sunkumai siejasi su bendresniais kalbos apdorojimo procesais, todėl sudėtingesnėse užduotyse dažniau pasitaiko netikslūs atsakymai, ilgesnės pauzės ar nebaigti bandymai atlikti užduotį. Tokia situacija stebėta ir šiame tyrime.

Fonologinės trumpalaikės atminties vertinimo rezultatai parodė, kad vaikų gebėjimai šioje srityje buvo nevienodi. Daugumai vaikų trumpesnių, vieno ir dviejų skiemenų išgalvotų žodžių kartojimas buvo tikslesnis, o ilgesniuose žodžiuose dažniau pasitaikė netikslūs pakartojimai – garsų ir skiemenų pakeitimai, praleidimai ar netikslios žodžio formos. Kai kuriems vaikams

sunkumai išryškėjo jau trijų skiemenų žodžiuose, kitiems – pavieniai netikslumai keturių skiemenų žodžiuose, kas rodo individualius fonologinės trumpalaikės atminties gebėjimų skirtumus.

Panašius sunkumus aprašo Archibald (2017), kuri nurodo, kad vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, sudėtingiau trumpam išlaikyti ir tiksliai atkartoti ilgesnes garsines sekas. Autorė pažymi, jog didėjant žodinės informacijos kiekiui, kartojimo užduotyse dažniau pasitaiko netikslumų, ypač ilgesniuose žodžiuose. Tai patvirtina ir Maleki Shahmahmood ir kt. (2020) tyrimai, kuriuose nustatyta, kad ilgesnių žodžių kartojimas vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, yra gerokai sudėtingesnis nei trumpesnių – didėjant žodžio ilgiui dažnėja garsų ir skiemenų pakeitimai bei praleidimai. Šio tyrimo fonologinės trumpalaikės atminties vertinimo rezultatai atitinka ankstesnių tyrimų duomenis: trumpesnių žodžių kartojimas tiriamiesiems vaikams dažniausiai sekėsi tiksliau, o ilgesnių žodžių kartojimas kėlė daugiau sunkumų, kurių pasireiškimas tarp vaikų buvo nevienodas.

Greito automatizuoto vardijimo užduočių rezultatai parodė, kad tiriamiesiems vaikams buvo būdingas sulėtėjęs vardijimo tempas, dažni delsimo momentai ir neteisingi įvardijimai. Panašius sunkumus aprašo ir da Silva ir kt. (2020), kurie nustatė, kad vaikų, turinčių kalbos sunkumų, grupė greito automatizuoto vardijimo užduotis atliko lėčiau nei kontrolinė grupė. Nors jų tyrime didžiausi klaidų skirtumai išryškėjo raidžių vardijimo užduotyse, autoriai pabrėžia, kad klaidų pobūdis ir atlikimo tempas gali skirtis priklausomai nuo naudojamų stimulų. Papildomai Gray ir Powell-Smith (2024) nurodo, kad greitas automatizuotas vardijimas padeda atskleisti greito vardijimo sunkumus, kurie ne visada išryškėja vertinant kitus kalbinius gebėjimus. Šio tyrimo duomenys rodo, kad daugumai vaikų greito automatizuoto vardijimo užduotys buvo sudėtingos, tačiau šių sunkumų pobūdis ir intensyvumas tarp tiriamųjų skyrėsi.

Tyrimo praktinė reikšmė. Šio tyrimo reikšmė siejasi su priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologinių gebėjimų vertinimo praktika. Tyrimo metu taikytos neformalios fonologinių gebėjimų vertinimo užduotys leido išsamiau įvertinti fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo ypatumus, atsižvelgiant į individualius vaikų gebėjimus ir patiriamus sunkumus. Gauti tyrimo rezultatai gali būti naudingi logopedams, siekiantiems geriau suprasti, kokie fonologinių gebėjimų sunkumai dažniausiai pasireiškia priešmokyklinio amžiaus vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą. Tyrimas parodė, kad vaikų fonologinių gebėjimų lygis yra nevienodas, todėl vertinimo metu svarbu atkreipti dėmesį ne tik į galutinius atsakymus, bet ir į tai, kaip vaikai atlieka pateiktas užduotis. Taip pat tyrimo rezultatai rodo, kad ankstyvas fonologinių gebėjimų vertinimas priešmokykliniame amžiuje leidžia laiku pastebėti vaikų patiriamus sunkumus. Toks sunkumų atpažinimas sudaro galimybes tikslingiau planuoti logopedinę pagalbą ir atsižvelgti į individualius vaiko poreikius dar iki vaiko mokymosi pradžios.

Tyrimo ribotumai. Atliekant šį tyrimą būtina atsižvelgti į jo ribotumus. Tyrimas buvo atliktas taikant kokybinio atvejo tyrimo metodą ir įtraukiant nedidelę priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, imtį, todėl gauti rezultatai atspindi tik šios konkrečios tiriamųjų grupės fonologinių gebėjimų raišką. Dėl šios priežasties rezultatai negali būti tiesiogiai apibendrinti ar taikomi visiems priešmokyklinio amžiaus vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą.

Taip pat svarbu pažymėti, kad tyrime buvo taikytos neformalios fonologinių gebėjimų vertinimo užduotys. Nors jos leido lanksčiai stebėti vaikų atsakymus ir užduočių atlikimo ypatumus, tokios užduotys neturi standartizuotų normų, todėl rezultatų palyginimas su kitų tyrimų duomenimis yra sudėtingesnis ir turi būti vertinamas atsargiai.

Dar vienas tyrimo ribotumas susijęs su tuo, kad vertinimas buvo atliktas vienu laikotarpiu, todėl nebuvo galimybės laikui bėgant stebėti fonologinių gebėjimų pokyčių ar įvertinti jų kaitos po tikslingos logopedinės pagalbos. Šis tyrimas atskleidžia esamą vaikų fonologinių gebėjimų raišką, tačiau neleidžia daryti išvadų apie galimus šių gebėjimų pokyčius ar intervencijos poveikį priešmokykliniame amžiuje.

Rekomendacijos ateities tyrimams. Ateities tyrimuose būtų tikslinga įtraukti kitus logopedus, taikančius šias neformalias fonologinių gebėjimų vertinimo užduotis, ir analizuoti jų pateiktas išvagas. Šiame tyrime vertinimas rėmėsi vieno tyrėjo stebėjimais, o kelių logopedų patirtis leistų palyginti skirtingus vertinimo aspektus ir sustiprintų gautų rezultatų patikimumą. Taip pat ateityje būtų naudinga taikyti pakartotinį fonologinių gebėjimų vertinimą, kuris leistų stebėti pokyčius ir geriau suprasti jų raidą priešmokykliniame amžiuje. Be to, būtų tikslinga atlikti kiekybinį tyrimą, įtraukiant kontrolinę vaikų grupę, neturinčią kalbos neišsivystymo. Tokia tyrimo kryptis leistų palyginti fonologinių gebėjimų rodiklius tarp skirtingų vaikų grupių. Dar vienas naudingas tyrimas būtų neformalių ir standartizuotų fonologinių gebėjimų vertinimo priemonių derinimas, siekiant išsamiau įvertinti vaikų fonologinių gebėjimų ypatumus ir palengvinti rezultatų palyginimą su kitų tyrimų duomenimis.

IŠVADOS

1. Kalbos neišsivystymas tarptautiniame kontekste pastarąjį dešimtmetį įvardijamas kalbos raidos sutrikimu. Anksčiau anglakalbėse šalyse vartotas terminas „specifinis kalbos raidos sutrikimas“. Mokslinėje Lietuvos ir užsienio autorių literatūroje kalbos neišsivystymas apibrėžiamas kaip ilgalaikis visos kalbos komponentų mokymosi sutrikimas, pasireiškiantis kalbos supratimo ir (ar) raiškos sunkumais.
2. Fonologiniai gebėjimai – tai gebėjimai, susiję su kalbos garsinės informacijos suvokimu ir jos išlaikymu trumpalaikėje atmintyje, sudarantys pagrindą tolimesnei kalbos raidai. Fonologiniai gebėjimai apima kelis tarpusavyje susijusius komponentus – fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą. Fonologinių gebėjimų vertinimas priešmokykliniame amžiuje leidžia nustatyti, kuriose srityse (fonologinio suvokimo, fonologinės trumpalaikės atminties ar greito automatizuoto vardijimo) vaikui kyla didžiausių sunkumų, ir atskleisti šių gebėjimų tarpusavio pasiskirstymą.
3. Empirinio tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė, kad tyrime dalyvavusių priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, fonologiniai gebėjimai yra nevienodai susiformavę. Apibendrinus atskirų atvejų analizę, išryškėjo bendros tendencijos: daugumai vaikų lengviau sekėsi atlikti žodžio ir skiemens lygmens užduotis, o didesni sunkumai dažniau pasireiškė rimo ir fonemos lygmenyse. Taip pat nustatyta, kad fonologinės trumpalaikės atminties ir greito automatizuoto vardijimo užduotys daugeliui vaikų kėlė sunkumų, ypač didėjant užduočių sudėtingumui ir reikalaujamam atlikimo tempui.
4. Apibendrinus tyrimo rezultatus nustatyta, jog vaikams geriau sekėsi atlikti paprastesnes užduotis, t. y. žodžio ir skiemens lygmens užduotis bei trumpesnių išgalvotų žodžių kartojimą. Vaikams žymiai sunkiau sekėsi atlikti rimo ir fonemos lygmens užduotis, ilgesnių garsinių sekų išlaikymo bei greito automatizuoto vardijimo užduotis, ypač reikalaujančias didesnio tempo ir tikslumo. Tyrimo rezultatai rodo, kad tyrime dalyvavusių ugdytinių fonologinių gebėjimų pasiskirstymas ne visada sutapo su kalbos neišsivystymo laipsniu, bet labiau priklausė nuo to, kuriose fonologinių gebėjimų srityse buvo ryškiausi sunkumai. Palankesni rezultatai nustatyti vaikams, kuriems taikoma intensyvesnė ir nuosekli logopedinė pagalba.

LITERATŪRA

- Acadience Learning. (2023). *Acadience assessments*. <https://acadiencelearning.org>)
- Al-Bluwi, G. S. M., AlNababteh, A., Marquis, A., Al-Rifai, R. H., Elbarazi, I., & Ahmed, L. A. (2025). Epidemiology of developmental language disorder among children in the Arab countries: A scoping review. *BMJ Open*, 15(e089667). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2024-089667>
- Anthony, J. L., & Francis, D. J. (2005). Development of phonological awareness. *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 255–259. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00376.x>
- APA PsycTests. (n.d.). *Phonological Assessment Battery (PhAB)* [Database record]. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/t05228-000>
- Archibald, L. M. D. (2017). Working memory and language learning: A review. *Child Language Teaching and Therapy*, 33(1), 5–17. <https://doi.org/10.1177/0265659016654206>
- Bachourou, T., Stavrakaki, S., Koukouliti, V., & Talli, I. (2024). Cognitive vs. linguistic training in children with developmental language disorder: Exploring their effectiveness on verbal short-term memory and verbal working memory. *Brain Sciences*, 14, 580. <https://doi.org/10.3390/brainsci14060580>
- Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T., & CATALISE-2 Consortium. (2017). Phase 2 of CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1068–1080. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12721>
- Bitinas, B., Rupšienė, L., & Žydžiūnaitė, V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
- Bonacina, S., Otto-Meyer, S., Krizman, J., White-Schwoch, T., Nicol, T., & Kraus, N. (2019). Stable auditory processing underlies phonological awareness in typically developing preschoolers. *Brain and Language*, 197, 104664. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2019.104664>
- Brooks, B. L., Sherman, E. M. S., & Strauss, E. (2010). Test review: NEPSY–II: A developmental neuropsychological assessment, second edition. *Child Neuropsychology*, 16(1), 80–101. <https://doi.org/10.1080/09297040903146966>
- Buscher, S. K. (2025). *Language assessment in pediatric speech-language pathology* [Unpublished honors thesis, University of Northern Iowa]. <https://scholarworks.uni.edu/hpt/992>

- Buteau-Poulin, A., Gaudreau, N., & Desmarais, C. (2025). Developmental language disorder at adolescence: Links between communication skills and self-efficacy ratings. *Disabilities*, 5, 30. <https://doi.org/10.3390/disabilities5010030>
- Carioti, D., Stucchi, N., Toneatto, C., Masia, M. F., Broccoli, M., Carbonari, S., Travellini, S., Del Monte, M., Riccioni, R., Marcelli, A., Vernice, M., Guasti, M. T., & Berlingeri, M. (2022). Rapid automatized naming as a universal marker of developmental dyslexia in Italian monolingual and minority-language children. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 783775. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.783775>
- Carroll, J. M., Snowling, M. J., Hulme, C., & Stevenson, J. (2003). The development of phonological awareness in preschool children. *Developmental Psychology*, 39(5), 913–923. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.5>
- Chiat, S., & Roy, P. (2007). The preschool repetition test: An evaluation of performance in typically developing and clinically referred children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 50(2), pp. 429-443. doi: 10.1044/1092-4388(2007/030)
- Christensen, R. V. (2019). Grammatical characteristics of narratives told by Danish children with developmental language disorder. <https://www.researchgate.net/publication/337592143>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th ed.). Routledge.
- Coret, M. C., & McCrimmon, A. W. (2015). Test review: Clinical Evaluation of Language Fundamentals–Fifth Edition (CELF-5). *Journal of Psychoeducational Assessment*, 33(5), 495–500. <https://doi.org/10.1177/0734282914557616>
- Daniutė, S., ir Staliūnienė, I. (2021). Fonologinių gebėjimų apibrėžtis, įvertinimas bei sąsajos su skaitymo sutrikimu (disleksija). *Specialusis ugdymas*, 2(43), 98–114. <https://doi.org/10.15388/se.2021.v2i43.6>
- da Silva, P. B., Engel de Abreu, P. M. J., Laurence, P. G., Nico, M. Â., Simi, L. G. V., Tomás, R. C., & Macedo, E. C. (2020). Rapid automatized naming and explicit phonological processing in children with developmental dyslexia: A study with Portuguese-speaking children in Brazil. *Frontiers in Psychology*, 11, 928. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00928>
- Denckla, M. B., & Rudel, R. (1974). Rapid “automatized” naming of pictured objects, colors, letters and numbers by normal children. *Cortex*, 10(2), 186–202. [https://doi.org/10.1016/S0010-9452\(74\)80009-2](https://doi.org/10.1016/S0010-9452(74)80009-2)
- Denman, D., Cordier, R., Munro, N., Kim, J.-H., & Speyer, R. (2023). Standardized measures used regularly by speech-language pathologists when assessing the language abilities of school-aged children: A survey. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 75(4), 334–349. <https://doi.org/10.1159/000530718>

- Dollaghan, C., & Campbell, T. (1998). *Nonword repetition and child language impairment*. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 41(5), 1136–1146.
- Durán-Bouza, M., Pernas, L., & Brenlla-Blanco, J.-C. (2024). Assessment of linguistic profile of oral-language-proficient hearing-impaired children using *Clinical Evaluation of Language Fundamentals: Fifth Edition (CELF-5)*. *Children*, 11(12), 1458. <https://doi.org/10.3390/children11121458>
- Eikerling, M. R., Bloder, T. S., & Lorusso, M. L. (2022). A nonword repetition task discriminates typically developing Italian–German bilingual children from bilingual children with developmental language disorder: The role of language-specific and language-non-specific nonwords. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 826540. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.826540>
- Fu, N. C., Chen, S., Poliženská, K., Chan, A., Kan, R. & Chiat, S. (2024). Nonword Repetition in Children With Developmental Language Disorder: Revisiting the Case of Cantonese. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 67(6), pp. 1772-1784. doi: 10.1044/2024_jslhr-22-00397
- Gaudette, L. M. (2022). Developmental language disorder: A literature review. *The Graduate Review*, 7, 106–121. Retrieved from https://vc.bridgew.edu/grad_rev/vol7/iss1/14
- Gathercole, S. E., Willis, C. S., Emslie, H., & Baddeley, A. D. (1992). Phonological memory and vocabulary development during the early school years: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 28(5), 887–898. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.887>
- Georgiou, G. K., Parrila, R., Cui, Y., & Papadopoulos, T. C. (2012). Why is rapid automatized naming related to reading? *Journal of Experimental Child Psychology*, 112(1), 218–225. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.10.015>
- Georgiou, N., & Spanoudis, G. (2021). Developmental language disorder and autism: Commonalities and differences on language. *Brain Sciences*, 11, 589. <https://doi.org/10.3390/brainsci11050589>
- Georgiou, G. P., & Theodorou, E. (2023). Abilities of children with developmental language disorders in perceiving phonological, grammatical, and semantic structures. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53, 4483–4487. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05548-5>
- Gijbels, L., Burkhardt, A., Ma, W. A., & Yeatman, J. D. (2024). Rapid online assessment of reading and phonological awareness (ROAR-PA). *Scientific Reports*, 14, Article 10249. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-60834-9>

- Girolamo, T., Ghali, S., Campos, I., & Ford, A. (2022). Interpretation and use of standardized language assessments for diverse school-age individuals. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 7(4), 981–994. https://doi.org/10.1044/2022_persp-21-00322
- GL Assessment. (2014). Phonological Assessment Battery, Second Edition: Primary (PhAB2 Primary). *GL Assessment*. <https://www.gl-assessment.co.uk/products/phonological-assessment-battery-phab2-primary>
- Gray, J. S., & Powell-Smith, K. A. (2024). Rapid automatized naming: What it is, what it is not, and why it matters. *Reading & Writing Quarterly*, Advance online publication. <https://www.researchgate.net/publication/382690055>
- Guerra, E., Coloma, C. J., & Helo, A. (2024). Lexical-semantic processing in preschoolers with developmental language disorder: An eye-tracking study. *Frontiers in Psychology*, 15, 1338517. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1338517>
- Hagen, Å. M., Rogde, K., Lervåg, A., Melby-Lervåg, M., & Norbury, C. (2023). Long-term prognosis of low language proficiency in children (protocol). *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 1, CD015268. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD015268>
- Huschka, S. S., Georgiou, G. K., Brandenburg, J., Ehm, J.-H., & Hasselhorn, M. (2021). Examining the contribution of RAN components to reading fluency, reading comprehension, and spelling in German. *Reading and Writing*, 34(10), 2317–2336. <https://doi.org/10.1007/s11145-021-10145-6>
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5th ed.). Sage.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L., ir Makauskienė, V. (2021). Žodžių suvokimo ir ekspresyvosios kalbos ypatumai neišplėtos kalbos atveju. *Specialusis ugdymas*, 2(43), 147–198. <https://doi.org/10.15388/se.2021.v2i43.8>
- Kantanavičiūtė-Petružė, R., & Ladukienė, A. (2024). Ikimokyklinio amžiaus vaikų sulėtėjusios kalbos raidos ir kalbos neišsivystymo diferenciniai požymiai ir jų charakteristikos. *Specialusis ugdymas*, 47, 57–72. <https://doi.org/10.15388/se.2024.47.3>
- Kehoe, M., Matrat, M., & Delage, H. (2025). Dynamic assessment of phonological awareness in monolingual and bilingual French-speaking children. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 39(9), 860–885. <https://doi.org/10.1080/02699206.2024.2378344>
- Kilpatrick, D. A. (2024). Essentials of assessing, preventing, and overcoming reading difficulties (2nd ed.). Hoboken, NJ: Wiley. <https://www.wiley.com/en-us/Essentials+of+Assessing%2C+Preventing%2C+and+Overcoming+Reading+Difficulties%2C+Second+Edition-p-9781119864585>
- Kilpatrick, D. A. (2015). *Essentials of assessing, preventing, and overcoming reading difficulties*. Hoboken, NJ: Wiley. <https://www.wiley.com/en->

[us/Essentials+of+Assessing%2C+Preventing%2C+and+Overcoming+Reading+Difficulties
-p-9781118845240](https://cehs.usu.edu/teal/centers-and-labs/literacy-clinic/files/kilpatrick-resources/past-reliability-and-validity-data-copy-2021.pdf)

- Kilpatrick, D. A. (2021). PAST reliability and validity data. *Syracuse, NY*: Author.
<https://cehs.usu.edu/teal/centers-and-labs/literacy-clinic/files/kilpatrick-resources/past-reliability-and-validity-data-copy-2021.pdf>
- Kiss, R., & Csapó, B. (2025). Technology-based assessment of phonological awareness in kindergarten. *International Journal of Early Childhood*, 57(1), 25–49.
<https://doi.org/10.1007/s13158-023-00386-7>
- Klatte, I. S., van Heugten, V., Zwitserlood, R., & Gerrits, E. (2022). Language sample analysis in clinical practice: Speech-language pathologists' barriers, facilitators, and needs. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 53(1), 1–16.
https://doi.org/10.1044/2021_LSHSS-21-00026
- Korkman M, Ursual K, and Kemp S (2007) *NEPSY-II*. San Antonio, TX: PsychCorp, Pearson Education.
- Krivickaitė, E. (2014). Fonotaktikos įsisavinimo tyrimas išgalvotų žodžių pakartojimo testu tipinės ir sutrikusios vaikų kalbos grupėse. *Specialusis ugdymas / Special Education*, 31(2), 1–15.
<https://www.researchgate.net/publication/282123244>
- Krivickaitė-Leišienė, R., & Kavaliauskaitė-Vilkinienė, A. (2025). Assessing the effectiveness of the Lithuanian Non-Word Repetition Test as a screening tool for dyslexia. *Pedagogika*, 154(2), 66–83. <https://doi.org/10.15823/p.2025.154.4>
- Labanienė, K., Gedutienė, R., & Gintilienė, G. (2019). Prediction of reading and writing difficulties of first graders using Dyslexia Risk Questionnaire (DRQ) in preschool age. *Specialusis ugdymas*, 1(39), 49–88. <https://doi.org/10.21277/se.v1i39.427>
- Lara-Díaz, M. F., Mateus-Moreno, A., & Beltrán-Rojas, J. C. (2021). Reading and oral language skills in children with developmental language disorder: Influence of socioeconomic, educational, and family variables. *Frontiers in Psychology*, 12, 718988.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.718988>
- Makauskienė, V., ir Ivoškuvienė, R. (2022). *Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Logopedijos vadovėlis*. VŠĮ Logopedinės pagalbos centras.
- Maleki Shahm Mahmood, T., Soleymani, Z., Kazemi, Y., Haresabadi, F., Eghbal, N., Kazemi, H., & Amin, S. (2020). The Effects of Phonological Short Term Memory on Lexical and Grammatical Production Skills in Persian Children with Developmental Language Disorder. *Journal of Psycholinguistic Research*, 49(6), 1067–1082. <https://doi.org/10.1007/s10936-020-09734-3>

- McGregor, K. K., Smolak, E., Jones, M., Oleson, J., Eden, N., Arbisi-Kelm, T., & Pomper, R. (2022). What children with developmental language disorder teach us about cross-situational word learning. *Cognitive Science*, 46, e13094. <https://doi.org/10.1111/cogs.13094>
- McNeill, B., Gillon, G., Gath, M., & Woodward, L. (2025). Trajectories of language development, cognitive flexibility and phoneme awareness knowledge in early childhood. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 60(1). <https://doi.org/10.1111/1460-6984.13139>
- McWeeny, S., Choi, S., Choe, J., LaTourrette, A., Roberts, M. Y., & Norton, E. S. (2022). Rapid automatized naming (RAN) as a kindergarten predictor of future reading in English: A systematic review and meta-analysis. *Reading Research Quarterly*, 57(4), 1187–1211. <https://doi.org/10.1002/rrq.467>
- Murphy, V. A., Unthiah, A., & Spencer, S. (2020). Phonological awareness and literacy in children with English as an additional language: Evidence from the PhAB. *Journal of Research in Reading*, 43(3), 279–298. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12305>
- Norbury, C. F., Gooch, D., Wray, C., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., Vamvakas, G., & Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder. Evidence from a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(11), 1247–1257. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12573>
- Norbury, C., Griffiths, S., Goh, S. K. Y., Boyes, M., Hill, E., & Viding, E. (2024). Developmental language disorder: a hidden condition. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 8(7), 473–475. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(24\)00016-6](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(24)00016-6)
- Nkurunziza, S. (2024). *European Journal of Linguistics The Role of Phonological Awareness in Early Reading Development*. 3(3), 15–26. www.carijournals.org
- Nudel, R., Christensen, R. V., Kalnak, N., Schwinn, M., Banasik, K., Dinh, K. M., DBDS Genomic Consortium, Erikstrup, C., Pedersen, O. B., Burgdorf, K. S., Ullum, H., Ostrowski, S. R., Hansen, T. F., & Werge, T. (2024). Developmental language disorder – a comprehensive study of more than 46,000 individuals. *Psychiatry Research*, 334, 115171. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2023.115171>
- O’Callaghan, C., McIvor, E., McVeigh, C., & McConkey, R. (2016). Early intervention and phonological awareness: Evaluation of PhAB2 in an educational setting. *Support for Learning*, 31(1), 59–74. <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12110>
- Oncioiu, S. I., Nation, K., Lim, K. X., Pingault, J-B., & Bowes, L. (2024). Concurrent and longitudinal associations of developmental language disorder with peer victimization in adolescence: Evidence from a co-twin study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 65(10), 1283–1298. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13969>

- Pauls, L. J., & Archibald, L. M. D. (2021). Cognitive and linguistic effects of narrative-based language intervention in children with developmental language disorder. *Autism & Developmental Language Impairments*, 6, 1–19. <https://doi.org/10.1177/23969415211015867>
- Peña, E. D., Iglesias, A., & Lidz, C. S. (2001). Reducing test bias through dynamic assessment of children's word learning ability. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 10(2), 138–154. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2001/013\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2001/013))
- Pittas, E. (2025). Awareness of the phonetic distinctions between oral and written language mediates the connection between phonemic awareness and reading. *Frontiers in Education*, 10. <https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1613247>
- Pro-Ed. (n.d.). *CTOPP-2: Comprehensive Test of Phonological Processing–Second Edition*. Retrieved from <https://www.proedinc.com/Products/13080/>
- Quinlan, M. M. (2017). Interpretive Research. In *The International Encyclopedia of Communication Research Methods* (pp. 1–2). https://www.researchgate.net/publication/320928610_Interpretive_Research
- Rosenqvist, J., Slama, S., & Haavisto, A. (2024). The FinSwed study: Using verbal NEPSY-II subtests with a cultural minority group. *Applied Neuropsychology: Child*. <https://doi.org/10.1080/21622965.2024.2406921>
- Rowland, C. F., Bidgood, A., Jones, G., Jessop, A., Stinson, P., Pine, J. M., Durrant, S., & Peter, M. S. (2024). Simulating the relationship between nonword repetition performance and vocabulary growth in 2-year-olds: Evidence from the Language 0–5 Project. *Language Learning*, 70(2), 445–481. <https://doi.org/10.1111/lang.12389>
- Rupšienė, L. (2016). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Sen Li, Fan, T., & Zhao, J. (2025). The prediction of syllable awareness, character reading ability, and rapid automatized naming on phoneme awareness: Evidence from a longitudinal cross-lagged model. *Cognitive Development*, 73, 101534. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2024.101534>
- Shipley, K. G., & McAfee, J. G. (2025). *Assessment in speech-language pathology: A resource manual* (7th ed.). Plural Publishing.
- Shriberg, L. D., Lohmeier, H. L., Campbell, T. F., Dollaghan, C. A., Green, J. R., & Moore, C. A. (2009). A nonword repetition task for speakers with misarticulations: The syllable repetition task (SRT). *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52(5), 1189–1212. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2009/08-0047\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2009/08-0047))

- Skibbe, L. E., Bowles, R. P., Goodwin, S., Troia, G. A., & Konishi, H. (2020). The Access to Literacy Assessment System for phonological awareness: An adaptive measure of phonological awareness appropriate for children with speech and/or language impairment. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 51(4), 1124–1138. https://doi.org/10.1044/2020_LSHSS-19-00006
- Snowling, M. J., Hayiou-Thomas, M. E., Nash, H. M., & Hulme, C. (2020). Dyslexia and developmental language disorder: Comorbid disorders with distinct effects on reading comprehension. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(6), 672–680. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13140>
- Snowling, M. J., & Hulme, C. (2021). Annual research review: Reading disorders revisited – the critical importance of oral language. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 62(5), 635–653. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13324>
- Snowling, M. J., Nash, H. M., Gooch, D. C., Hayiou-Thomas, M. E., Hulme, C., & Wellcome Language and Reading Project Team. (2019). Developmental outcomes for children at high risk of dyslexia and children with developmental language disorder. *Child Development*, 90(5), e548–e564. <https://doi.org/10.1111/cdev.13216>
- Spencer, T. D., & Petersen, D. B. (2020). Narrative intervention: Principles to practice. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 51(4), 1081–1096. https://doi.org/10.1044/2020_LSHSS-20-00015
- Sucena, A., Silva, A. F., & Marques, C. (2023). Reading skills promotion: Results on the impact of a preschool intervention. *Frontiers in Education*, 7, 1076630. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.1076630>
- Taylor, J. (2018). *Smart Tarts Learning phonological awareness assessment* [Assessment]. Smart Tarts Learning. <https://www.smarttartslearning.com>
- Talli, I., Kotsoni, P., Stavrakaki, S., & Sprenger-Charolles, L. (2023). Assessing phonological short-term memory in Greek: Reliability and validity of a non-word repetition test. *Frontiers in Psychology*, 13, 904268. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.904268>
- Tambyraja, S. R., Farquharson, K., Justice, L. M., & Logan, J. A. R. (2023). Phonological processing skills and speech sound disorders: The role of verbal short-term memory. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 54(1), 123–134. https://doi.org/10.1044/2020_LSHSS-19-00006
- Thomas, S., Schulz, J., & Ryder, N. (2019). Assessment and diagnosis of developmental language disorder: The experiences of speech and language therapists. *Autism & Developmental Language Impairments*, 4, 1–12. <https://doi.org/10.1177/2396941519842812>

- Thompson, S. (2021). *Phonological processing abilities and reading skills in young adults* (Undergraduate honors thesis). University of Arkansas, Fayetteville. <https://scholarworks.uark.edu/hrchut/66>
- Vukovic, M., Jovanovska, M., & Jerkic Rajic, L. (2022). Phonological awareness in children with developmental language disorder. *Archives of Public Health*, 14(1). <https://doi.org/10.3889/aph.2022.6046>
- Wagner, R. K., Torgesen, J. K., Rashotte, C. A., & Pearson, N. A. (2013). *CTOPP-2: Comprehensive Test of Phonological Processing – Second Edition*. Austin, TX: PRO-ED. <https://www.proedinc.com/Products/13080/ctopp2-comprehensive-test-of-phonological-processingsecond-edition.aspx>
- Washington, K. N., Karem, R. W., Kokotek, L. E., & León, M. (2023). Supporting culturally responsive assessment practices with preschoolers: Guidance from methods in the Jamaican context. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 66, 1–18. https://doi.org/10.1044/2023_JSLHR-23-00106
- Wiig, E. H., Semel, E., & Secord, W. A. (2013). *Clinical Evaluation of Language Fundamentals – Fifth Edition (CELF-5)*. Bloomington, MN: NCS Pearson.
- Wilder, A., & Redmond, S. M. (2022). The reliability of short conversational language sample measures in children with and without developmental language disorder. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 65(5), 1939–1955. https://doi.org/10.1044/2022_JSLHR-21-00628
- Wilmot, A., Boyes, M., Sievers, R., Leitão, S., & Norbury, C. F. (2024). Impact of developmental language disorders on mental health and well-being across the lifespan: A qualitative study including the perspectives of UK adults with DLD and Australian speech-language therapists. *BMJ Open*, 14(10), e087532. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2024-087532>
- Witherstone, H. (2024). Speed of processing in developmental language disorder (DLD): The case of real-time grammatical processing. *International Journal of Language & Communication Disorders*. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.13014>
- Wolf, M., & Denckla, M. B. (2005). *RAN/RAS: Rapid automatized naming and rapid alternating stimulus tests*. Pro-Ed.
- Žydzīūnaitė, V., & Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai : vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga

PRIEDAI

Neformali fonologinio suvokimo vertinimo priemonė

Instrukcija

Vertinimas atliekamas individualiai, ramioje, vaikui pažįstamoje aplinkoje, siekiant užtikrinti dėmesio išlaikymą ir natūralų reagavimą. Tyrėjas užduotis pateikia žodžiu, naudodamas aiškia, vaikui suprantamą kalbą ir normalų kalbėjimo tempą. Prieš pradėdant pagrindinę užduotį, vaikui pateikiamas pavyzdys, siekiant įsitikinti, kad jis supranta užduotį.

Kiekvienos užduoties atlikimas registruojamas „Vaiko atsakymo“ skiltyje, fiksuojant tikslų vaiko pateiktą atsakymą arba bandymą atsakyti. Tyrėjas gali trumpai pažymėti pastabas.

Nr.	Gebėjimas	Užduotis	Vaiko atsakymas	Pastabos
ŽODŽIO LYGMUO				
1.	Suskaičiuoti, kiek žodžių yra sakinyje. <i>Pavyzdys. Vakar smarkiai lijo (3)</i>	Vaikai piešia (2)		
		Katė miega ant lovos (4)		
		Mažas šuniukas loja (3)		
		Aukštai danguje šviečia geltona saulė (5)		
		Mergaitė skaito knygą (3)		
RIMO LYGMUO				
2.	Atpažinti besirimuojančius žodžius. <i>Pavyzdys. Galva – kalva (taip)</i>	Vienas – pienas (taip)		
		Varpelis – drugelis (taip)		
		Šaka – šakė (ne)		
		Pilkas – vilkas (taip)		
		Ratas – rytas (ne)		
3.	Pasakyti žodį, kuris rimuojasi su pateiktu žodžiu <i>Pavyzdys. Baltas – paltas</i>	Pelė (gėlė, lėlė, kėdė, katė)		
		Ožys (ežys)		
		Ratas (batas)		
		Nulis (mėnulis)		
		Šienas (pienas, vienas)		
SKIEMENS LYGMUO				
4.	Suskaičiuoti žodžio skiemenis <i>Pavyzdys. Saulė (2)</i>	Katė (2)		
		Lašas (2)		
		Spinta (2)		
		Upelis (3)		
		Autobusas (4)		
5.	Sujungti skiemenis į žodį	Sa-ga (saga)		
		Sta-las (stalas)		
		Braš-kė (braškė)		

	<i>Pavyzdys. Na-mas (namas)</i>	Gy-va-tė (gyvatė)		
		Be-ge-mo-tas (begemotas)		
FONEMOS LYGMUO				
6.	Nustatyti žodžio pirmą garsą <i>Pavyzdys. Lova (l)</i>	Ežys (e)		
		Boružė (b)		
		Kalnas (k)		
		Arklys (a)		
		Valtis (v)		
7.	Nurodyti, ar žodžiai prasideda tuo pačiu garsu <i>Pavyzdys. Lėlė-lapas-ledas (taip)</i>	Saga-saulė-sūris (taip)		
		Mama-meilė-musė (taip)		
		Pelė-kėdė-varlė (ne)		
		Šaka-šoka-šakutė (taip)		
		Katė-lėlė-šuo (ne)		
8.	Sujungti garsus į žodį <i>Pavyzdys. K/a/r/v/ė – karvė</i>	O/l/a – ola		
		K/ė/d/ė – kėdė		
		N/a/m/a/s – namas		
		V/i/l/k/a/s – vilkas		
		G/r/ė/b/l/y/s – grėblys		
9.	Pasakyti žodį be pirmo garso <i>Pavyzdys. (M)usė – usė</i>	(A)vis – vis		
		(L)apė – apė		
		(B)lynas – lynas		
		(Š)aukštas – aukštas		
		(B)rolis – rolis		
10.	Pasakyti žodį be paskutiniojo garso <i>Pavyzdys. Žuvi(s) – žuvi</i>	Rata(s) – rata		
		Mus(ė) – mus		
		Mat(o) – mat		
		Vabala(s) – vabala		
		Telefonas(s) – telefona		

Neformali fonologinės atminties vertinimo priemonė

Instrukcija

Tyrėjas garsiai taria išgalvotus žodžius aiškiai, normaliu tempu ir vengdamas bet kokio dirbtinio akcentavimo ar ritmo pabrėžimų.

Išgalvoti žodžiai vaikui pateikiami neskaidant į skiemenis.

Vaikas kartoja žodžius po vieną kartą. Tyrėjas fiksuoja vaiko atsakymą ir, jei reikia, trumpai pažymi svarbiausius pastebėjimus.

Atliekant užduotį, tyrėjas turi atkreipti dėmesį:

- ar vaikas išlaiko visą garsinę struktūrą (nepraleidžia ar nepakeičia garsų, skiemenų);
- ar palaiko ritmą ir tempą;
- ar atsakymas be pakartojimo, klausimo;
- ar vaikas bando garsiai kartoti, tarti dalimis, prašo pakartoti;
- ar klaidas gali lemti kalbėjimo ar dėmesio sunkumai.

Skiemenų skaičius	Išgalvoti žodžiai	Vaiko atsakymas	Pastabos
1	Pa		
	To		
	Mi		
	Su		
	ga		
2	Toma		
	Piga		
	Sinu		
	Nopa		
	Luke		
3	Balume		
	Ketaro		
	Malupi		
	Soteka		
	Paniko		
4	Sapolita		
	Belatino		
	Lomateka		
	Nuganera		
	Mimaruga		

Neformali greito automatizuoto vardijimo vertinimo priemonė**Instrukcija**

Tyrėjas paprašo vaiko kuo greičiau ir be klaidų įvardyti visus paveikslėlius, judant eilutėmis iš kairės į dešinę.

Atliekant užduotį fiksuojamas bendras vardijimo laikas (sekundėmis), taip pat klaidų ir pasitaismų skaičius. Prieš pradedant matuoti laiką, vaikui pateikiamas pavyzdys, kad jis suprastų užduotį ir įvardijimo kryptį.

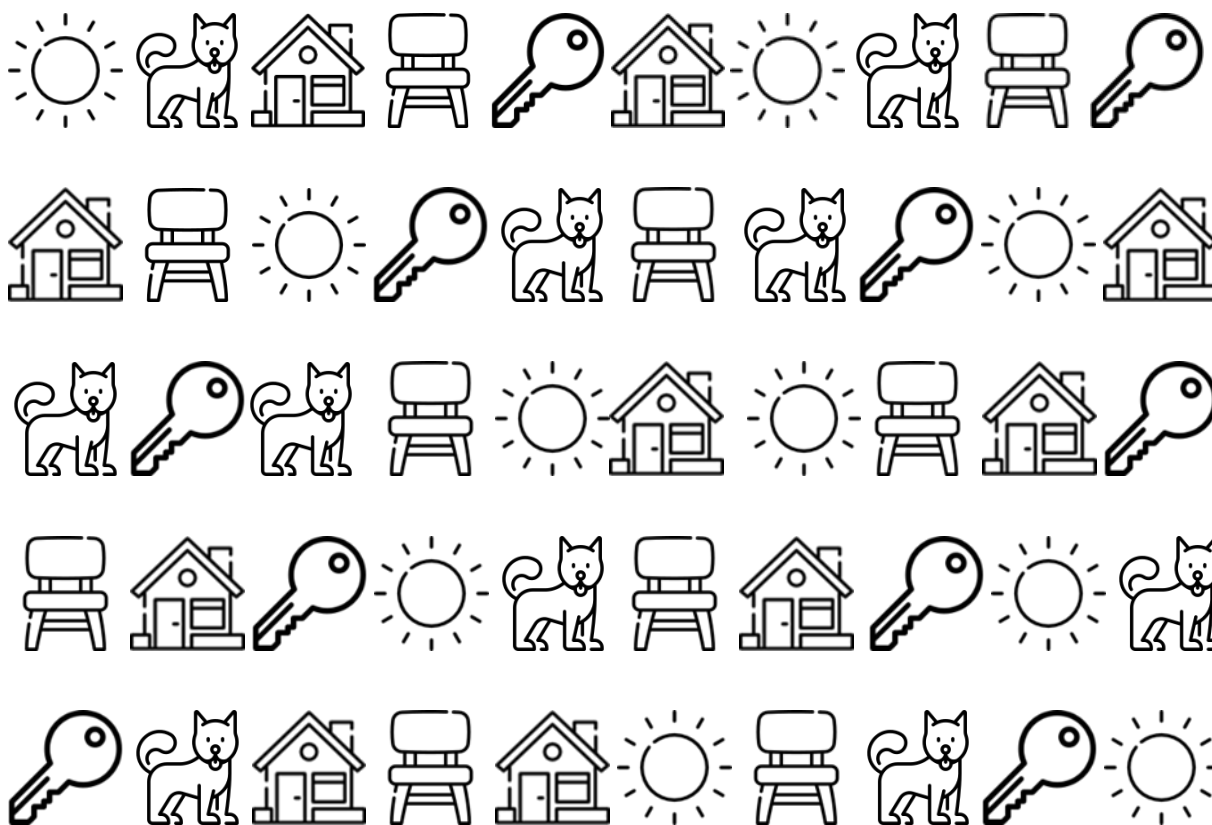
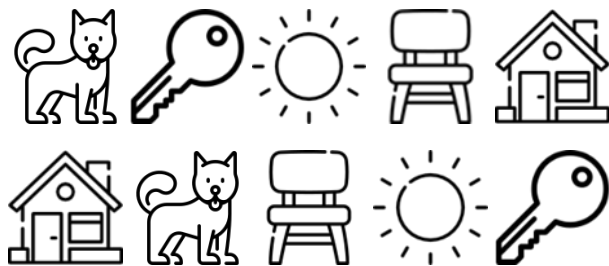
Klaidomis laikoma:

- neteisingai pasakytas žodis (objektas įvardytas kitu pavadinimu);
- praleistas objektas (neįvardytas);
- iškraipyta ar netaisyklinga žodžio forma;
- delsimas, kai vaikas neįvardija objekto ilgiau nei 3 sekundes.

Tyrėjas papildomai atkreipia dėmesį į:

- vardijimo tempą ir nuoseklumą (lygus, sustojantis, pasikartojantis);
- klaidų pobūdį (painiojimas, pasitaistymas, grįžimas prie ankstesnių paveikslėlių);
- elgesio reakcijas (susikaupimas, juokas, sustojimas, kreipimasis į tyrėją);
- ar vaikas taiko pagalbos būdus (tyliai kartoja, akimis seka eilutę, žiūri į tyrėją, laukdamas patvirtinimo).

Pavyzdys

Rezultatai:

- Bendras vardijimo laikas: _____ s
- Klaidų skaičius: _____
- Pasitaisymų skaičius: _____

Instrukcija

Tyrėjas prašo vaiko kuo greičiau ir be klaidų įvardyti visas spalvas, judant eilutėmis iš kairės į dešinę.

Atliekant užduotį fiksuojamas bendras vardijimo laikas (sekundėmis), klaidų ir pasitaismų skaičius. Prieš pradėdant matuoti laiką, vaikui pateikiamas pavyzdys, kad jis suprastų užduotį ir įvardijimo kryptį.

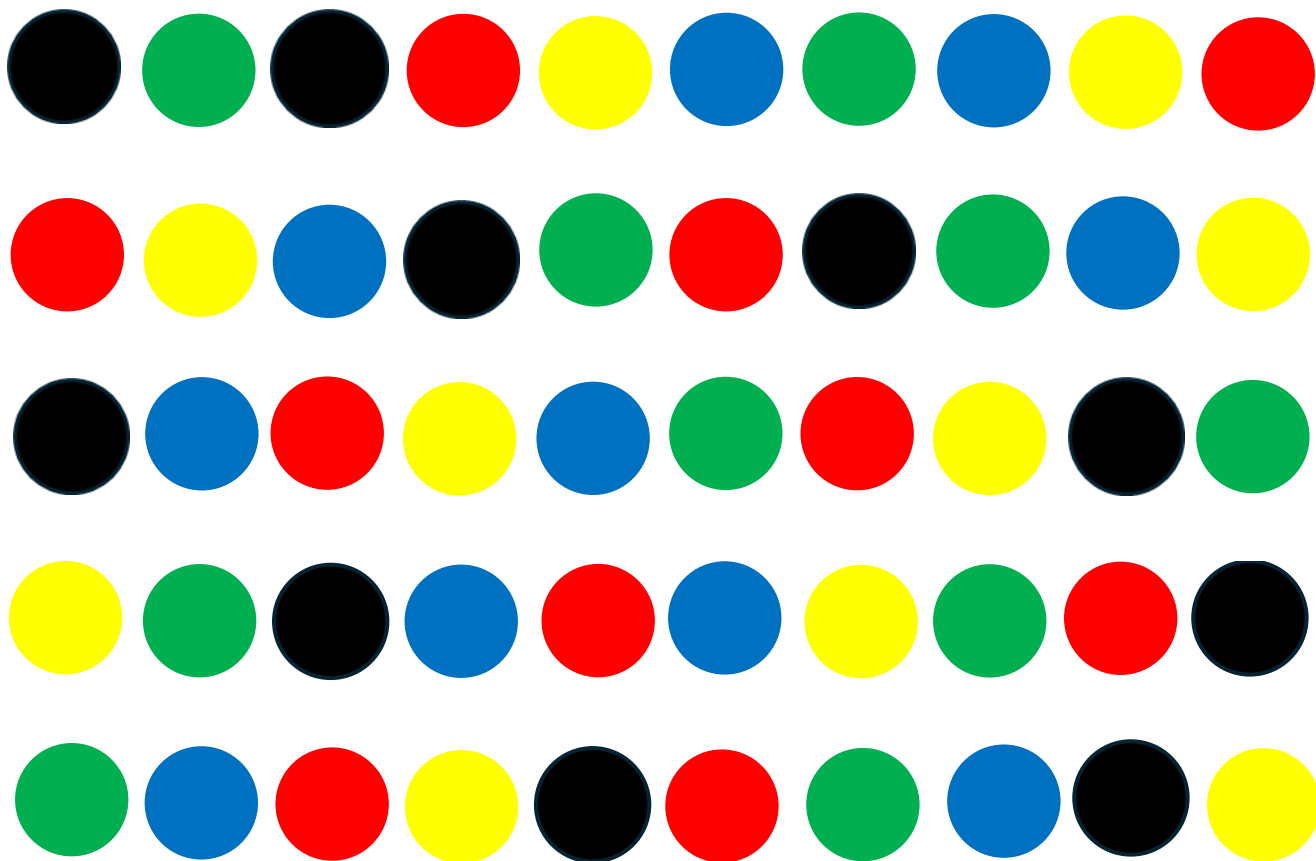
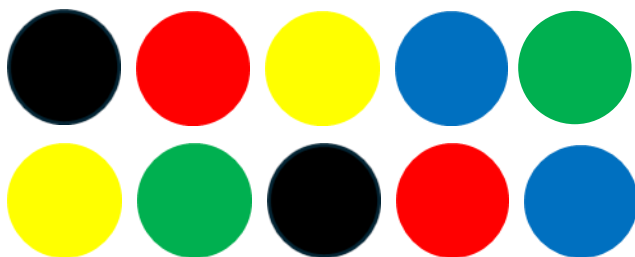
Klaidomis laikoma:

- neteisingai įvardyta spalva;
- praleista spalva (neįvardyta);
- delsimas, kai vaikas neįvardija spalvos ilgiau nei 3 sekundes.

Tyrėjas papildomai atkreipia dėmesį į:

- vardijimo tempą ir nuoseklumą (lygus, sustojantis, pasikartojantis);
- klaidų pobūdį (painiojimas, pasitaistymas, grįžimas prie ankstesnių paveikslėlių);
- elgesio reakcijas (susikaupimas, juokas, sustojimas, kreipimasis į tyrėją);
- ar vaikas taiko pagalbos būdus (tyliai kartoja, akimis seka eilutę, žiūri į tyrėją, laukdamas patvirtinimo).

Pavyzdys

Rezultatai:

- Bendras vardijimo laikas: _____ s
- Klaidų skaičius: _____
- Pasitaisymų skaičius: _____

TĖVŲ (GLOBĖJŲ) INFORMUOTAS SUTIKIMAS DĖL VAIKO DALYVAVIMO TYRIME

Gerbiami tėvai (globėjai),

Esu Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos magistrantūros studijų studentė Vilma Baltrušaitytė. Atlieku magistro baigiamąjį darbą, kurio tikslas – ištirti priešmokyklinio amžiaus vaikų fonologinių gebėjimų ypatumus. Tyrimą prižiūri dėstytoja asist. dr. Simona Daniutė.

Tyrimo metu vaikui bus pateikiamos trumpos kalbinės užduotys, skirtos įvertinti fonologinį suvokimą, fonologinę trumpalaikę atmintį ir greitą automatizuotą vardijimą. Užduotys truks iki 25–35 minutes ir bus atliekamos ramioje aplinkoje – logopedo kabinete.

Tyrimo metu surinkti duomenys ir apibendrinti rezultatai bus naudojami tik moksliniais tikslais. Visa informacija bus tvarkoma konfidencialiai, užtikrinant visišką anonimiškumą ir duomenų apsaugą – vaiko tapatybė nebus atskleista nė viename baigiamojo darbo etape.

Dalyvavimas tyrime yra visiškai savanoriškas. Jūs turite teisę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti ar nutraukti vaiko dalyvavimą tyrime be jokių pasekmių.

Jeigu turite klausimų dėl tyrimo turinio ar eigos, galite kreiptis į tyrėją el. paštu: vilma.baltrusaityte@sa.stud.vu.lt

☐ **Sutinku**, kad mano vaikas dalyvautų aukščiau aprašytame tyrime.

Tėvų (globėjų) vardas, pavardė: _____

Parašas: _____

Data: _____